

Current Debates on Social Sciences 2

Health and Psychology

All Rights Reserved

It may not be reproduced in any way without the written permission of the publisher and the editor, except for short excerpts for promotion by reference.

ISBN: 978-605-9636-78-0

1st Edition

2019

Current Debates on Social Sciences 2

Health and Psychology

Bilgin Kùltür Sanat Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti. pursuant to the law of intellectual and artistic works, it may not be quoted, copied, reproduced or published in any way without written permission.

Editors

Zeynel Karacağıl

Kadriye Şahin

Cover and Page Design

Cansu ARAL

Publisher

Engin DEVREZ

Bilgin Kùltür Sanat Yayınları

Certificate No: 20193

Selanik Cd. No: 68/10 06640 Kızılay / Ankara

Phone: 0 (312) 419 85 67 – Fax: 0 (312) 419 85 68

www.bilginkultursanat.com

bilginkultursanat@gmail.com

Current Debates on Social Sciences 2
Health and Psychology

Editörler/Editors

Zeynel Karacagil

Kadriye Şahin

Bilgin Kültür Sanat Yayınları
2019

İçindekiler

Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi	5
Ayşe Nur Akyüz	
Turan Gündüz	
Ayda Büyükşahin-Sunal	
Sosyo-demografik Değişkenler ve Öznel ve Psikolojik İyilik Hali	33
Cüneyt Karabiber	
Fatma Gül Cirhinlioğlu	
Diane Arbus'un Fotoğraflarına Queer Bakış	53
Duygu ERGÜN TAKAN	
Huriye KURUOĞLU	
Dijital Gözetimin Yeni Boyutu Omnioptikon ve Mahremiyet Algısı	75
Nida Yağmur Yalçın	
Erol İlhan	
Epizyotomi Uygulaması	83
Fusun Terzioğlu	
Rukiye Türk	
Gazetelerde Kadının Temsili	93
Serap Can	
Yusuf Kurçenli'nin Filmlerinde Bireyin Geleneksel ve Modern Arasındaki Çatışma Bağlamında İncelenmesi	111
Sezen Gürüf Başekim	

Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

Ayşe Nur Akyüz¹

Turan Gündüz²

Ayda Büyükşahin-Sunal³

Giriş

Televizyon, günümüzde neredeyse hemen herkesin evinde bulunan yaygın bir kitle iletişim aracı halindedir. RTÜK'ün 2018 yılında yapmış olduğu Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması'nda hanelerdeki televizyon sahiplik oranının %94.3; televizyona sahip olmayanların oranının ise sadece %5.7 olduğu bildirilmiştir (RTÜK, 2018). Ayrıca aynı araştırma serisinin 2013 yılı verilerine göre, ülkemizde, bireylerin büyük çoğunluğunun (%61) evlerinde bir adet, geri kalanlarının (%39) evlerinde ise 2 ya da daha fazla sayıda televizyon olduğu belirtilmiştir. Okuma-yazma gerektirmemesi, görsel ve işitsel duylara birden hizmet etmesi gibi zahmet gerektirmeyen özellikleri sayesinde böylesine yaygın bir kullanıma sahip olması, televizyonu, araştırmacılar için önemli bir inceleme nesnesi haline getirmiştir. Özellikle, televizyona maruz kalmanın izleyiciler üzerinde ne türden etkilere sahip olabileceği konusu araştırmacıların ilgisini çekmiş, bu anlamda çeşitli kuram ya da yaklaşımlar ileri sürülmüştür (örn., Katz, Blumler ve Gurevitch, 1973; Horton ve Wohl, 1956; McCombs ve Shaw, 1993). Öne sürülen kuram ve yaklaşımlar arasında en dikkat çekici olanlardan birisi de, Gerbner'in (1969) "kültürel göstergeler" projesi kapsamında geliştirdiği "*Ekme Kuramı (Cultivation Theory)*" olmuştur. Ekme Kuramı, televizyonda sunulan mesajlara, ikna ya da pazarlama tekniklerinden daha çok, tutarlı ve yaygın olarak sunulanlara maruz kalmanın yaratacağı etkiler açısından yaklaşmaktadır. Shanahan ve Morgan (1999, s.5) Ekme Kuramı'ndaki "ekme" kavramı hakkında şunları ifade etmişlerdir: "Ekme yeni bir reklamın insanlara yeni bir dış macunu aldırıp aldırılmamasıyla ilgili değildir. Ekme, çocukların (ya da başkalarının) şiddet içerikli bir program izledikten sonra daha saldırgan olmalarıyla, daha çok kâbus görmeleriyle ya da katarsis yaşamalarıyla da ilgili değildir... Ekme, televizyon tarafından sunulan istikrarlı, tekrarlayıcı, sürekli ve neredeyse kaçınılmaz olan görüntü ya da ideolojilerin sonuçlarıyla ilgilidir." Bu anlamda Ekme Kuramı televizyonu, birbiriyle tutarlı bir bütün oluşturan ve böylece belirli bir sisteme hizmet eden bir mesaj aktarım sistemi olarak ele almaktadır. Nitekim, Gerbner, Gross, Morgan ve Signorielli'ye göre (1986) televizyon, merkezileşmiş bir öykü anlatma sistemidir. Dizileri, reklamları, haberleri ve diğer programlarıyla izleyicilerine ortak imajlar ve mesajlar dünyası sunar ve bu mesajlara uzun süreli ya da tekrarlı bir biçimde maruz kalmak da izleyicinin gerçek dünyaya ilişkin algısını şekillendirir. İzleyici ile televizyon arasındaki etkileşim

---

¹ Arş.Gör., Ayşe Nur, Akyüz, Ankara Üniversitesi, DTCTF, Psikoloji, anakyuz@ankara.edu.tr

² Arş.Gör., Turan, Gündüz, Ankara Üniversitesi, DTCTF, Psikoloji, tgunduz@ankara.edu.tr

³ Doç.Dr, Ayda, Büyükşahin Sunal, Ankara Üniversitesi, DTCTF, Psikoloji, bsahin@humanity.ankara.edu.tr

süreklidir ve izleyici neyin ne olduğu hakkında bir fikir sunar ve bu karşılıklı etkileşim uzun süre devam eder. Bu nedenle, ekme/ekilme kavramının kullanılması uygun görülmüştür (Gerbner ve ark., 1986; Gerbner, 1998). Benzer şekilde, daha öncesinde de Gerbner ve Gross (1976), televizyonun, bireylerin günlük yaşamlarını yorumlamalarına yardımcı olan sembolik yapılar sunduğunu belirtmişlerdir. Kuramın odaklandığı temel fikre paralel olarak Ekme Kuramı daha çok, televizyon karşısında geçirilen süre ile bireylerin gerçek dünyaya ilişkin algıları arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Kuram, genel olarak televizyona maruz kalma düzeyi arttıkça bireylerin içinde yaşadıkları dünyanın nasıl bir yer olduğuna dair inançlarının da televizyonda tekrar eden bu mesajlar yönünde şekillendiğini ileri sürmektedir (Gerbner, 1998). Kısaca televizyondaki gerçeklik bir süre sonra sosyal gerçeklik haline gelmeye başlamaktadır. Ayrıca, kuram, televizyonu yoğun bir biçimde seyredenlerin televizyonda sunulan mesajlarda yer alan bu tekrarlayıcı ve tutarlı değerleri ya da ideolojileri benimseme ve onları gerçekmiş gibi algılama eğilimlerinin de daha yüksek olduğuna işaret etmektedir (Morgan, Shanahan ve Signorielli, 2009; Potter, 1994). Aksine, televizyonu daha az oranda izleyenlerin ise, televizyon dışındaki kaynaklardan mesaj almaya daha açık oldukları için dünyaya ilişkin algılarının da daha çeşitli olduğu bazı araştırmacılar (Gerbner, 1986; Sharma ve Pathak-Shelat, 2017) tarafından vurgulanmaktadır. Gerbner, (1969, 1970), Ekme Kuramı'nın özünü, üç aşamada yürüttüğü “kültürel göstergeler” projesi kapsamında şekillendirmiştir. Bu kapsamda televizyonda yer alan mesajların içerikleri incelenmiş ve öncelikli olarak, televizyonda sunulan şiddet içerikli mesajlara maruz kalan seyircilerin, dünyayı gerçekte olduğundan daha tehlikeli bir yer olarak algıladıkları saptanmıştır (örn. Gerbner ve Gross, 1976; Gerbner ve ark., 1977; Gerbner, 1978; Gerbner, Gross, Signorielli, Morgan ve Jackson-Beeck, 1979; Gerbner, Gross, Morfan ve Signorielli, 1980). Gerbner'in bu proje bulgularından hareketle daha sonra pek çok araştırmacı da benzer şekilde, televizyonda yer alan şiddet içerikli mesajlara yoğun bir biçimde maruz kalanların yaşama dair değerlendirmelerinin daha çok televizyonda sunulan bu mesajlar tarafından belirlendiğini ortaya koymuşlardır (örn., Shurum ve Bischak, 2001; Kolbeins, 2002; Lett, DiPietro ve Johnson; 2004). Örneğin, Signorielli (1990) yoğun bir şekilde televizyon izleyenlerin, daha az izleyenlerle kıyaslandığında dünyayı daha çok korunmaya ihtiyaç duyulan, insanların da güvenilmez olduğu bir yer olarak algıladıklarını göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, televizyonda izleyiciye sunulan mesajların şiddeti vurgulayan ve dünyanın kötü olduğunu yansıtan içerikleri izleyicinin zihinlerine ekilmiş ve algıları da ekilen mesajların bir ürünü olarak şekillenerek onların gerçek dünya algısını etkilemiştir. George Gerbner (1998) televizyonda görece daha kaba ve tehlikeli dünya imajının sunulduğunu ve bireylerin içinde yaşadıkları dünyaya ilişkin algılarının da “tehlikeli bir yer” olarak şekillendiğini öne sürerek bu olguya “*kötü/insafsız dünya sendromu (mean world syndrome)*” adını vermiştir.

Görüldüğü gibi, Ekme kuramı kapsamında ele alınan kavramlar televizyonun izleyici üzerindeki etkisini anlamlandırmayı kolaylaştırmaktadır. Kuram çerçevesinde, bireylerin zihinlerine çeşitli mesajların ekilmesi sürecine iki temel kavramın etkisinden sıklıkla söz edilmektedir. Bunlardan biri olan “*anaakımlaştırmaya (mainstreaming)*” göre, televizyonda sunulan yaygın kültürel değerler, görüşler ya da ideolojiler, farklı alt gruplara ait olsalar bile yoğun televizyon izleyicileri arasında tek tipleşmeye ve ortak bir noktada birleşmeye neden olmaktadır. Bu etki dünyanın daha homojen algılanmasına ve ana akımın yaygın görüşü etrafında birleşmeye hizmet etmektedir (Gerbner ve ark., 1980, 1986; Gerbner, Gross, Morgan ve Signorielli, 1984; Gerbner, 1998; Mosharafa, 2015). Örneğin,

Gerbner ve arkadaşları (1982, 1984) çalışmalarında, farklı politik görüşlere sahip olan yoğun televizyon izleyicilerinin, televizyonda sunulan yaygın politik görüş etrafında birleştiklerini göstermişlerdir.

Ekme süreci kapsamında bahsi geçen bir diğer kavram olan “*rezonans/yankı (resonance)*” kavramı, bazı bireylerin, televizyonda gördükleri olayları gerçek yaşantılarında da deneyimledikleri için televizyon tarafından ekilme sürecinin farklılaşmasına karşılık gelir (Shanahan ve Morgan, 1999). Buna göre, televizyonda sunulan mesaj, bireyin gerçek yaşamında da deneyimlediği bir durumsa, bu mesajın birey üzerinde etki gösterme süreci, sözü geçen durumu gerçek yaşamında deneyimleyenlere kıyasla daha hızlı ve daha kolay olmaktadır, çünkü sunulan mesaj içeriği kişinin gerçek yaşantısıyla uyuşmakta, mesaj mesajı alan gruba hitap etmektedir. Örneğin, şiddetin az görüldüğü bölgelerde yaşayanlarla karşılaştırıldığında, şiddetin-suçun yoğun olarak görüldüğü bölgelerde yaşayanların televizyonda sunulan şiddet içerikli mesajlara daha duyarlı oldukları ve dünyayı daha tehlikeli algıladıkları görülmüştür (Morgan, 1983; Shrum ve Bischak, 2001). Kısaca, hem gerçek dünyada hem de televizyonda maruz kalma sonucunda şiddet içerikli mesajların etkisi katlanarak artmakta ve *çifte doz “double dose”* etkisi oluşmaktadır (Shanahan ve Morgan, 1999, s.66).

Sonuç olarak, Ekme Kuramı’na göre, bireylerin, genel olarak dünyanın nasıl bir yer olduğuna ilişkin algıları, televizyon aracılığıyla sunulan tekrarlı mesajlarla biçimlendirilmektedir. Buna göre, bireyler, televizyonda gördükleri ya da duydukları kurgusal dünyanın içinde yaşamaya başlamakta ve bu kurgular temelinde neyin nasıl olacağını anlamaya çalışmaktadırlar. Diğer bir deyişle, bireyler kültürü, televizyonda yansıtılan şekilde öğrenmektedirler. Bu da, bireylerin toplumsallaşma sürecini etkilemektedir (Gerbner, Gross, Morgan, Signorielli, 1986; Gerbner, 1998; Shanahan ve Morgan, 1999). Bu görüşü destekler şekilde, bazı yazarlara göre (Gerbner, Gross, Morgan, Signorielli ve Shanahan, 2002) televizyon, günümüz dünyasında öncelikli bir toplumsallaşma aracı olarak hizmet etmektedir ve bir kültürde yaygın olan değer ve tutumları bireylerin zihnine ekerek izledikleri dünyanın gerçek dünya olduğuna ilişkin bir algıya yol açmaktadır. Bireyler de içinde buldukları sosyal dünyayı yaratılan bu algı çerçevesinde değerlendirmektedirler

Hatırlanacağı gibi, Ekme Kuramı çerçevesinde yapılmış çalışmalar özellikle kuramın ilk geliştiği dönemlerde daha çok şiddet konusu üzerine odaklanmaktadır (örn., Gerbner ve ark., 1979, 1980). Bununla birlikte Ekme Kuramı kapsamında çalışılan konular sadece şiddet algısı ile sınırlı değildir. Aile yaşantısına (örn., Signorielli ve Morgan, 2001), evliliğe (Segrin ve Nabi, 2002; Signorielli, 1991) meslek beklentileri ve mesleğe ilişkin algılar (örn., Signorielli, 2009) kuram kapsamında çalışılan diğer konulardan bazılarıdır. Sözü edilen bu kuram kapsamında ele alınan önemli bir diğer konu da toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıların ve buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının nasıl şekillendiğidir (Signorielli, 1990; Witt, 2000). Televizyonda, anaakım geleneksel görüşün bir yansıması olarak cinsiyetlerin temsilinin ve cinsiyetlere dair sunulan mesaj içeriklerinin, kullanılan karakterlerin meslekleri, davranışları ve paylaştıkları işlerin genellikle geleneksel cinsiyet kalıpyargılarını destekler niteliktedir. Ayrıca, geleneksel cinsiyet rollerine işaret eden öğelerin ağırlıklı olarak sunulduğunu ve dolayısıyla statükoyu destekler nitelikte olduğunu görmek mümkündür (Cantor, 1977; Davis, 1990; Glascock, 2001; Lovdal, 1989; Seidman, 1999; Signorielli 1989). Örneğin, 1971-72 yılları arasındaki çocuk programlarındaki 147 karakterin incelendiği bir çalışmada (Sternglanz ve Serbin, 1974),

karakterler içerisinde erkek oranının daha yüksek olduğu (%67 erkek, %33 kadın) bununla birlikte, kötü karakterlerin çoğunlukla erkek cinsiyetinden olduğu ortaya konulmuştur. Aynı zamanda, erkek karakterlerin kadınlardan daha yapıcı, yardımsever ancak daha saldırgan; kadınların ise daha uysal ve bazı davranışları için cezalandırmayı hak eden kişiler olarak resmedildikleri bulunmuştur. Benzer şekilde, 1969-1978 yılları arasındaki 1365 program ve 16888 karakterin incelendiği bir çalışmada (Gerbner ve Signorielli, 1979) kadınların erkeklerle kıyaslandığında daha çok evli ya da romantik bir ilişkiye dâhil olmuş şekilde sunuldukları gözlenmiştir. Ek olarak, başrollerde ya da diğer önemli rollerdeki kadınların erkeklere kıyasla daha az temsil edildiği bulunmuştur. Kadınların temsil ettikleri karakterlerin ise, daha çok “iyi” özelliklere sahip karakterler olduğu görülmüştür. Mesleki dağılımların nasıl yansıtıldığına incelendiği çalışmalarda erkeklerin kadınlara kıyasla daha çeşitli mesleklerde temsil edildikleri rapor edilirken; meslek ve cinsiyet eşleştirmelerinin de kalıpyargısal olduğu (örn., erkekler için teknisyen, itfaiyeci; kadınlar için sekreter, telefon operatörü gibi) ifade edilmiştir (örn., Seidman, 1999; Thompson ve Zerbinos, 1995). Gün geçtikçe, özellikle kadınların bazı geleneksel mesleki rollerde sunulma oranlarının azaldığı ve daha çok ev dışındaki mesleklerde de temsil edilmeye başladığı belirtilse de mesleki temsiller açısından gözlenen genel örüntünün benzer şekilde geleneksel olduğu ifade edilmiştir (Signorielli ve Bacue, 1999).

İzleyicilerine, birçok farklı olay ya da durum hakkında bilgi veren ve “neyin nasıl olması gerektiğine” dair birtakım ipuçları sunan televizyon aracılığıyla insanlar sosyal hayatlarında kullanabilecekleri ve hayatı anlamlandırabilecekleri birçok farklı bilgiyi öğrenmektedir (Signorielli, 1990). Dolayısıyla, toplumsallaşma sürecinde öğrenmeye açık olan ve sıklıkla televizyona maruz kalan çocuk ve ergenlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının da televizyonda gösterilen mesajlar doğrultusunda şekillenmesi olasıdır (Signorielli, 1990). Nitekim, kitle iletişim araçlarının okul, aile ya da sosyal çevre ile birlikte önemli bir toplumsallaşma aracı olarak işlev gördükleri ve bu araçlar içerisinde televizyonun etkisinin oldukça güçlü olduğunun belirtilmesi de bu görüşü destekler niteliktedir (Greenberg, 1982; Roberts ve Bachen, 1981; Stroman, 1984, 1991). Bu anlamda, mevcut çalışmanın amacı, Ekme kuramı kapsamında ele alınmış olan “toplumsal cinsiyet” temalı ve “çocukları” konu edinen araştırmaları derleyerek bu kapsamda yapılmış çalışmalardan elde edilen bulgu ve bilgileri aktarmaktır. Bu amaca uygun olarak Ekme Kuramı’nın filizlendiği dönemlerden bu yana, diğer bir ifade ile son 50 yılda, bu kapsamda yapılmış olan çalışmalar taranmış ve incelenmiştir.

Alan Yazının Taranması

Çalışma kapsamında değerlendirilmeye alınacak olan kaynaklar GoogleScholar, ScienceDirect gibi akademik yayın arama kanallarından “cinsiyet rolleri, Ekme Kuramı, televizyon izleme sıklığı, cinsiyet temelli kalıpyargılar” gibi anahtar kelimeler kullanılarak yapılan taramalar sonucunda elde edilmiştir. Yapılan taramalar neticesinde sıralanan makalelerin araştırma makalesi olmasına, çocuk ya da ergen örneklemini (18 yaşından küçük) içermesine ve Ekme Kuramı çerçevesinde değerlendirilebilecek çalışmalar olmasına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda, konu olarak uygun olan fakat yetişkin ya da yaşlı örnekleme çalışan (örn., Carveth ve Alexander, 1985; Gerbner, Gross, Morgan ve Signorielli, 1981; Perse, 1986; Ross, Anderson ve Wisocki, 1982; Zemach ve Cohen, 1986), araştırma makalesi olmayan (örn., Calvert ve Huston, 1987; Gunter, 1986; Signorielli, 1990; Witt, 2000) ve konu olarak benzer süreçleri çalışsa da Ekme kuramı ile doğrudan bir bağlantı kurulamayan

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

çalışmalar (örn., Uray ve Burnaz; 2003) değerlendirme dışı bırakılmıştır. Ayrıca sadece televizyonda sunulan programlarda cinsiyetlerin ve cinsiyet rollerinin nasıl temsil edildiğine dair içerik analizi yapan, ancak bu yöndeki mesajların cinsiyet rollerine yönelik tutumlar üzerindeki etkisini incelemeyen araştırmalar da (örn., Gerbner ve Signorielli, 1979) değerlendirmeye dahil edilmemiştir. Kaynak tarama aşamasında, Ekme Kuramı'nın gelişmeye başladığı yıllara kadar dayanan bir araştırma yapılması planlandığı için yaklaşık son 50 yılda yapılan çalışmalara odaklanılmıştır. Bu anlamda, belirlenen ölçütlere uygun olan, ilki 1974 yılında olmak üzere, 2019 yılına kadar toplam 27 araştırma makalesine ulaşılmıştır. Makaleler, başlıkları, yazarları, yayımlandıkları tarih, amaçları, örneklemeleri ya da inceleme nesnelere, prosedürleri ve elde ettikleri bulguları içerecek şekilde tablo halinde okuyucuya aktarılmıştır (bkz. Tablo 1). Bununla birlikte, birden fazla konuya birden değinen kapsamlı çalışmalarda, daha çok çalışmaların Ekme Kuramı ile bağlantısı kurulabilecek bilgi ve bulgularına yer verilmiştir. Son olarak, değerlendirilen çalışmalarda elde edilen bulgular ve gözlenen örüntüler genel bir çerçeve etrafında özetlenerek tartışılmış ve olası doğurgular sunulmuştur.

Tablo 1. 1974-2019 Yılları Arasında Yapılan Görgül Çalışmalar

Yazar(lar)	Yılı	Başlık	Amaç	Örneklem ya da İnceleme Nesnesi	Yöntem, Ölçme Araçları ve İşlem	Bulgular
Beuf, A.	1974	Doctor, Lawyer, Household Drudge	Televizyon programlarının çocukların cinsiyet temelli iş bölümlerine ilişkin algılarına olan etkilerini incelemek	Araştırmanın örneklemini 3-6 yaş aralığında 63 çocuk (37 erkek, 27 kız) oluşturmaktadır.	Her bir çocukla yaklaşık 20-25 dk. civarında süren bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde spesifik olarak "büyüyünce ne olmak istediği", karşı cinsiyeti temel alarak "kız ya da erkek olsaydı ne olmak isteyeceği" ve TV izleme yoğunluklarına yönelik sorular sorulmuştur. Çocuklar aynı zamanda içinde farklı iş bölümlerine işaret eden (örn., bebek bakan baba) çeşitli resimlerin yer aldığı "The O.K. Picture Game (O.K. resim oyunu)" adlı bir oyuna dâhil edilmiştir. Oyunda katılımcılardan verilen resimlere OK (uygun, doğru) ya da NOT (uygun değil/yanlış) tepkisi vermeleri istenmiş, dolayısıyla geleneksel cinsiyet kalıpyargılarıyla uyumlu ve uyumsuz resimlere verilen tepkiler kaydedilmiştir.	İncelenen veriler sonrasında TV'yi daha yoğun şekilde izleyen çocukların mesleki rollerle ilgili daha çok geleneksel cinsiyet rolleri temelinde kalıpyargılamalar yaptıkları görülmüştür.
Frueh, T. Ve McGhee, P.E.	1975	Traditional Sex Role Development and Amount of	TV izlemeye harcanan zaman ile geleneksel cinsiyet rollerinin	Anasınıfı, 2., 4. ve 6. sınıftan toplam 80 kişi (Her bir sınıf için	Çocuklara, genellikle kaç saat TV izledikleri sorularak iki gruba ayrılmıştır	Yoğun şekilde TV izleyen çocukların az TV izleyenlere oranla daha güçlü geleneksel

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükhahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

		Time Spent Watching Television	gelişimi arasındaki ilişkiyi araştırmak		10 erkek 10 kız, toplam 40 erkek, 40 kız) araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.	[yoğun (25 saat ve fazla) ve az 10 saat veya az) izleyiciler]. Cinsiyet rollerine yönelik tutumlar “It Scale (O Ölçeği)” adlı ölçekten toplanmıştır. Bu ölçek aslında bir çocuk figürü bulunmaktadır ve figüre cinsiyet belirtmeksizin “o (it)” denilmektedir. Katılımcılar o çocuk figürü adına belirli seçimler yapmaktadırlar. Seçimler geleneksel rol tercihinin olup olmadığını yansıtmaktadır. Yüksek değerler daha geleneksel cinsiyet rolleri gelişimi olduğunu işaret etmektedir.	cinsiyet rollerine sahip oldukları görülmüştür.
Miller, M. M. ve Reeves, B.	1976	Dramatic TV Content and Children's Sex-Role Stereotypes	Televizyon içeriğinin, çocukların cinsiyet rolü algılarıyla olan bağlantısını ortaya koymak.		1. çalışmada 51 TV programına ait karakterler incelenmiştir. 2. çalışmada Michigan’da 3. sınıftan 6. sınıfa kadar öğrenciler kullanılmıştır.	2 yöntem kullanılmıştır. Öncelikle program içerikleri analiz edilmiş daha sonra programların algılar üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. 2. çalışma için toplamda 200 anket uygulanmıştır. Bu süreçte, “Büyüdüğünde onun gibi olmak istediğin herhangi bir TV karakteri var mı?” gibi açık uçlu sorular yöneltilmiştir.	Televizyonun çocukların cinsiyet rolü temelli kalıpyargılarını şekillendirdiği görülmüştür. Ayrıca, çocuklar, büyüdüklerinde içinde buldukları koşullarda (izledikleri reklam türleri) gösterilen karakterler gibi olmak istediklerini söylemişlerdir. Buradan hareketle, yüksek oranda kalıpyargılara uyan karakterler seçildiğine göre, TV’nin ya bu rolleri doğrudan öğrettiği ya da cinsiyet rolleri kalıpyargılarına ilişkin algılara katkıda bulunduğunu ileri sürülmüştür.
McArthur, L. Z. ve Essien, S.V.	1976	Television and Sex-Role Stereotyping	Cinsiyet kalıpyargısal davranışlar üzerinde televizyonun etkisi araştırmak. Bu amaçla 3 çalışma yürütülmüştür.		Çalışma 1 için 22 televizyon programı kaydedilmiş ancak 3 program belirli sebeplerle elenerek geriye kalan programların içindeki karakterler incelenmiştir. Çalışma 2’de 161 reklam ve 315 ana karakter incelenmiş ve Çalışma 3’te de 20 erkek 20 kız anaokulu	Çalışma 1’de çocuk programlarına ait kadın ve erkek karakterler incelenmiştir. Çalışma 2’de bu programların reklam duyuruları benzer açılardan incelenmiştir. İlk iki çalışmada karakterler, karakterin duygusu, davranışı, sergilediği roller gibi değişkenler açısından kodlanmıştır. Çalışma 3’te ise yetişkinlerin cinsiyet temelli kalıpyargısal davranışlar sergilediği ya da tam tersi	İncelenen programlarda kadın ve erkeklerin geleneksel cinsiyet rolleri temeline sunulduğu ve erkek karakterlerin kadınlardan daha sık temsil edildiği görülmüştür. Aynı örüntüler bu programların reklamlarında da gözlenmiştir. Çalışma 3’ün sonuçlarında ise erkek ya da kadın modelin olduğu kalıpyargısal kayıtları izleyen erkek öğrencilerin, kalıpyargısal olmayan

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

					öğrencisi kullanılmıştır.	davranışlar sergilediği video kayıtlarına maruz kalmanın çocukların cinsiyet temelli davranışlarına olan etkisi incelenmiştir. Bu aşamada çocuklara, kalıpyargısal olan ya da olmayan programların kayıtları (bir modelin oyuncularla oynadığı kayıtlar) izletilmiş, daha sonra çocukların, kayıtlarda oynanan oyuncağa ilişkin davranışları, oyuncağı oynayan modelin oyuncakla kurduğu etkileşimin hatırlanma düzeyi ve oyuncaklara yönelik sözsel tercihleri kayıt altına alınmıştır.	kayıtları izleyenlere oranla kayıtlarda sergilenen davranışları daha maskülen olarak ifade ettikleri gözlenmiştir. Ayrıca kalıpyargısal kayıtları izleyen erkek öğrenciler, tam tersi yöndeki kayıtları izleyenlere oranla kayıtları daha maskülen olarak hatırlamışlardır. Kız öğrenciler için ise tam tersi örnektir gözlenmiştir.
Perloff, R. M.	1977	Some Antecedents of Children's Sex-Role Stereotypes	Çocukların ebeveynlerden ve televizyondan cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargıları nasıl öğrendiklerini incelemek		Pittsburgh şehrindeki 3 farklı ilkokulda 5. Ve 6. Sınıfta eğitim gören toplam 160 öğrenciden oluşmaktadır. Erkek kadın sayısı oldukça yakın tutulmuştur. Ayrıca anne babalara da çeşitli formlar gönderilmiş ancak 160 ailenin %59 u dönüş yapmıştır.	Çocukların ve ebeveynlerin cinsiyet rollerine ilişkin tutumları Baruch'un (1975) cinsiyet rolleri kalıpyargısı ölçeğinin kısa formu ile ölçülmüştür. Bu kapsamda katılımcılara yeni biriyle tanışacaklarını ve bu tanışacakları kişinin sadece erkek ya da kadın olduğunu bildiklerini hayal etmeleri istenmiş ve daha sonrasında bu hipotetik erkek ve kadını belirli kalıpyargısal özelliklere ne kadar uydukları açısından puanlamışlardır. Ebeveynlerin anketlere verdikleri yanıtların ortalaması (anne ve babanın) alınmış ve bu ortalamaya göre ebeveynler az orta ve çok kalıpyargısal yapan ebeveynler olarak sınıflandırılmıştır. Ek olarak çalışmada, çocukların hafta içi ve hafta sonu ne kadar süre televizyon izlediklerine dair bilgiler toplanmış ve izleme oranlarına göre yoğun, orta ve hafif düzey izleyiciler olarak sınıflandırılmışlardır.	Ebeveynleri cinsiyet rolleri açısından kalıpyargısal olan çocukların diğerlerine oranla daha fazla cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargılara sahip oldukları gösterilmiştir. Bununla birlikte anneleri ev dışında çalışan çocukların daha az cinsiyet kalıpyargısına sahip oldukları belirtilmiştir. Ekme Kuramı kapsamındaki sonuçlar incelendiğinde ise TV izleme oranları ile (yoğun, orta, hafif) cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargısal tutumlara sahip olma düzeyleri arasında bir bağlantı bulunamamıştır.

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

O'Bryant, S.L. ve Corder-Boltz, C. R.	1978	The Effects of Television on Children's Stereotyping of Women's Work Roles	Televizyonun cinsiyet temelli mesleki rollere ilişkin algıları nasıl şekillendireceğini incelemek	Çalışmanın örnekleme yaşları 5 ile 10 arasında değişen 67 (32 kız, 35 erkek) ilkokul öğrencisinden oluşmaktadır.	Bir grup öğrenci kadınların geleneksel cinsiyet rollerinde sunulduğu reklamları izlerken, diğer bir grup öğrenci kadınların tam tersi rollerde (geleneksel olarak erkek cinsiyetine uygun rollerde) sunulduğu reklamları izlemiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin mesleki rollere ilişkin bilgileri (mesleki bilgi testi ile), meslekleri ne kadar kalıpyargılı şekilde değerlendirdikleri (mesleki kalıpyargılama testi) ve geleneksel erkek ve kadın işlerine yönelik tercihleri (mesleki tercih testi) de ölçülmüştür.	Çocukların TV'den belirli meslekler ve çalışma ortamları hakkında bazı genel bilgilerin yanı sıra, hangi cinsiyetin hangi işle meşgul olması gerektiğini de öğrendikleri ortaya konulmuştur. Ayrıca genel olarak mesleklerin geleneksel rollerde sunulduğu reklamları izleyenlerin mesleki tercihler açısından benzer şekilde geleneksel kalıpyargılara uyan meslekleri tercih ettikleri gözlenmiştir. Bununla birlikte, tam tersi rollerin sunulduğu reklamları izleyen kız öğrencilerin mesleki tercihlerinde değişimler olduğu ve erkek temelli meslekleri daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Kısaca, TV de izlenen içeriğin meslekle temelindeki cinsiyet rollerine ilişkin algıları şekillendirdiği gözlenmiştir.
Pingree, S.	1978	The Effects of Nonsexist Television Commercial and Perception of Reality on Children's Attitudes About Women	Televizyon içeriğinin cinsiyet temelli tutumları öğretip öğretmeyeceğini incelemek	Çalışmanın örnekleme, 3-8. sınıflarda eğitim gören toplam 227 öğrenciyi (115 erkek, 112 kız) kapsamaktadır.	1975'in Mart'ında TV'nin en çok izlendiği saatlerde ve gündüz saatlerinde yayınlanan 2 farklı reklam kullanılmıştır. Her bir reklam yaklaşık 5 dk sürmektedir. Reklam türleri, cinsiyet rollerinin geleneksel olarak (örn., ev hanımı kadın) sunulduğu ve geleneksel olmayan şekilde (örn., iş kadını) sunulduğu reklamlardır. Çocuklar reklam türlerinden sadece birisine maruz bırakılmışlardır. Ayrıca çocuklara reklamdakilerin aktör olmayan sıradan insanları içerdiği ya da rol yapan aktörleri içerdiği şeklinde yönergeler verilmiştir. Bir grup ise hiçbir yönerge almamıştır. Çocuklar yaklaşık olarak 15'erli gruplar	Daha genç olan öğrenciler TV içeriklerini daha gerçekçi algılamışlardır. İki farklı içeriğe sahip TV reklamları çocukların kadınlara yönelik tutumlarında farklılıklara sebep olmuştur. Ancak bu farklılık sadece reklamların gerçekliğiyle ilgili yönerge alanlarda gözlenmiştir. Bu yönergeyi alanlar arasında -8. sınıf erkekleri hariç- kadının geleneksel olmayan rollerde sunulduğu programları izleyenlerin kadınlara ilişkin tutumları daha az geleneksel olmuştur. Ayrıca karakterlerin rol yaptığını bilenler benzer şekilde kadınlara karşı daha az geleneksel tutumlara sahip olmuşlardır.

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

						halinde deneye alınmışlardır. Çalışmada 2 bağımlı değişken ölçümü alınmıştır. Bunlardan birincisi çocukların gerçeklik algısına (TV’de gösterilenlerin gerçek yaşama uyarlanabilirliğini ve gerçeklikle ilgili algılarını ölçen sorular) diğeri ise kadına olan tutumların geleneksellik düzeyine (örn., evli kadınlar evde kalmalı ve ev kadını/anne olmaları şeklinde sorular) yönelik ölçümlerdir.	
Gerbner, G.,ve Signorielli, N.	1979	Women and Minorities in Television Drama 1969-1978	TV’nin yoğun olarak izlendiği(prime-time) saatlerde ve hafta sonu gündüz saatlerinde gösterilen programlarda yer alan karakterleri ve bu programa maruz kalanların cinsiyete ve azınlıklara yönelik algılarını incelemek		1969-1978 yılları arasındaki 1365 program ve 16888 karakter incelenmiştir. Cinsiyetçi tutumlara ilişkin bilgiler NORC Genel toplum anketlerinden elde edilmiştir.	Cinsiyetçi tutumlara ilişkin ölçümler NORC (Bağımsız bir sosyal araştırma grubu) Genel Toplum Anketlerine (NORC General Social Surveys) verilen yanıtlardan elde edilmiştir.	Tüm TV karakterleri içerisinde, özellikle de ana karakterler söz konusu olduğunda erkeklerin kadınlardan çok daha fazla temsil edildiği gözlenmiştir. Cinsiyet farkı kadar belirgin olmasa da karakterlerin çoğunun beyaz ırktan oldukları beyaz ırk dışındakilerin daha az oranda başrollerde yer aldıkları ortaya konulmuştur. Azınlıkların durumuna bakıldığında, Asyalıların gerçek popülasyondaki oranlarına karşılık gelmeyecek şekilde daha fazla TV de temsil edildikleri görülmüştür. Amerikalı Hintlilerin ise popülasyondaki oranlarıyla benzer şekilde temsil edildikleri (başroller dışında) saptanmıştır. Bununla birlikte siyahiler ve hispaniklerin, TV’de gerçek oranlarından daha az oranda temsil edildikleri gözlenmiştir. Rol özellikleri incelendiğinde kadınların erkeklerle kıyaslandığında daha çok evli olarak temsil edildikleri, erkeklerden daha yüksek oranda romantik ilişkiye dâhil olmuş şekilde resmedildikleri gözlenmiştir. Ayrıca

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

							başrollerde ya da diğer önemli rollerdeki kadınların erkeklere kıyasla daha az temsil edildiği bulunmuştur. Ek olarak, kadınların temsil ettikleri karakterlerin daha çok "iyi" karakterler olduğu görülmüştür. TV izleme ile cinsiyet rollerine ilişkin algılara dair elde edilen bulgular incelendiğinde, yoğun TV izleyenlerin izlemeyenlere göre kadınları, evde oturması gereken ve ancak kocası destekledikçe çalışabilir olan bireyler olarak algılamışlardır. Alan yazın ile çelişkili bir bulgu olarak beyaz ırk dışındakilerde TV izleme oranı arttıkça cinsiyetçi tutumların azaldığı gözlenmiştir.
Davidson, E. S., Yasuna, A. ve Tower, A.	1979	The Effects of Television Cartoons on Sex-Role Stereotyping in Young Girls	Televizyonda sunulan farklı içerikteki çizgi filmlerin, kız çocuklarının cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılamaları üzerindeki etkisini araştırmak		Araştırmanın örneklemini 5-6 yaşlar aralığında yer alan, 36 kız çocuğundan oluşmaktadır	3 farklı çizgi film belirlenmiştir. Bu çizgi filmler yüksek düzeyde kalıpyargılar içeren, daha az kalıpyargı içeren ve nötr olarak değerlendirilebilecek şekilde 3 farklı koşulu yansıtmaktadırlar. Çocuklar, bu 3 koşuldan birine dahil olmuş ve o koşul altında yer alan çizgi filmi izlemişlerdir. Çocukların cinsiyet temelli kalıpyargıları, her bir maddesi bir kadın ve bir erkeğe ilişkin değerlendirmeler içeren 24 maddelik bir ölçek üzerinden elde edilmiştir.	Düşük cinsiyet kalıpyargısına sahip çizgi filmleri izleyen kız çocuklarının, diğer iki koşula oranla anlamlı olarak daha düşük cinsiyet temelli kalıpyargı puanları elde ettikleri gözlenmiştir. Yüksek ve nötr çizgi filmler açısından ise bu yönde anlamlı bir fark bulunamamıştır.
Tan, A.S.	1979	TV Beauty Ads and Role Expectations of Female Viewers	Güzellik reklamlarının belirlenen bazı toplumsal rollere ilişkin beklentilerde farklılıklara yol açıp açmayacağını; TV'nin kişilerin gerçeklik algıları üzerindeki rolünü incelemek		Araştırmanın örneklemini lisede öğrenim gören, yaşları 16-18 arasında değişen 56 kız öğrenciden oluşmaktadır	Katılımcılar güzellik temasına sahip olan ve herhangi bir güzellik teması içermeyen reklamlardan birisine maruz bırakılmıştır. Sunulan reklamların içeriği dışında uzunlukları gibi özellikleri sabit tutulmuştur. 33 kişi nötr gruba (güzellik teması içermeyen), 23 kişi ise deneysel gruba (güzellik teması	Güzellik içerikli reklamlara maruz kalanlar kız öğrencilerin, nötr reklamlara maruz kalanlara oranla, söz konusu roller için (örn., kadının erkek tarafından beğenilmesi ile ilgili ya da kişisel olarak katılımcının neleri çekici bulduğuyla ilgili sorularda) güzellikle ilgili özelliklere daha çok önem verdikleri görülmüştür.

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

						<p>içeren) dahil olmuştur. Daha sonra katılımcıların gerçek yaşamda güzelliğe, gençliğe ve cinsel çekiciliğe verilen önem düzeylerine ilişkin tahminlerine ilişkin ölçümler alınmıştır. Bu ölçümler aşağıda örneği verilen türdeki belirli sorulara verilen yanıtlardan alınmıştır: "Bir kadının kariyerinde başarılı olmasında aşağıdaki özelliklerden hangileri önemlidir?"</p>	
McGhee, P. E. Ve Frueh, T.	1980	Television Viewing and the Learning of Sex-Role Stereotypes	Çocukların TV izleme miktarları ile yetişkin cinsiyet rollerine ilişkin bilgileri arasındaki ilişkiyi belirlemek		1, 3, 5 ve 7. sınıfta öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Kullanılan örneklem Frueh ve McGhee'nin çalışmasında (1975) kullanılan örneklemin aynısıdır.	<p>Katılımcıların televizyon izleme miktarlarına ilişkin ölçümler alınırken önce sabah 7 ile akşam 11 saatleri arasında bir önceki hafta yayınlanan tüm programlar belirlenmiş sonra katılımcılara geçen hafta içinde yayınlanan bu programları izleyip izlemedikleri sorulmuştur. Yaşları diğerlerine göre küçük olan iki sınıfta (1. ve 3. Sınıf) anketler, çocukların ebeveynleri tarafından çocukları adına doldurulmuş; diğer iki sınıfta anketler öğrencilerin kendisi tarafından doldurulmuştur. Cinsiyet rollerine ilişkin ölçümler Williams, Bennett ve Best'n (1975) geliştirdiği ve çocukların cinsiyet rollerine dair özelliklerden ne kadar haberdar olduklarını ölçen bir ölçekten elde edilmiştir. Bu ölçek 24 kısa hikâyeden oluşmaktadır ve çocuklara her bir hikâyenin kiminle ilgili olduğu şeklinde sorular sorulmaktadır.</p>	<p>Yoğun şekilde TV izlediği saptanan çocukların daha az TV izleyenlerle kıyaslandığında daha sık cinsiyete dayalı kalıpyargısal tercihler yaptıkları gözlenmiştir. Bununla birlikte etkileşim etkilerine bakıldığında az miktarda TV izleyenler arasında, erkek cinsiyetine yönelik kalıpyargılama yapmanın yaşla beraber azaldığı; yoğun izleyenler arasında ise erkeğe yönelik kalıpyargılama yapmanın yaş arttıkça da devam ettiği gözlenmiştir. Kadın cinsiyetine yönelik kalıpyargılama yapma durumu söz konusu olduğunda bu veya buna benzer herhangi bir anlamlı örüntü bulunamamıştır.</p>
Morgan, M.	1982	Television and Adolescents' Sex Role	Televizyon izleme miktarı ile ergenlerin cinsiyet		Araştırmada, New Jersey'de, 6. sınıftan	1974 ile 1977 yılları arasında her yıl öğrencilere 2 anket	Genel olarak yıllık ölçümlere bakıldığında erkeklerin cinsiyetçilik

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

		Stereotypes: A Longitudinal Study.	rollerine ilişkin sahip oldukları kalıp yargılar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak		başlayarak 10. sınıfa kadar izlenen toplamda 349 katılımcı yer almaktadır (%45 erkek, %55 kadın).	uygulanmıştır. Her bir anket yaklaşık 100 maddeden oluşmaktadır ve öğrencilerin sosyal gerçekliğiyle ilgili soruları içermektedir. Cinsiyet rolü kalıp yargılarına ilişkin bilgiler ise 5 soru ile toplanmıştır (örn. Bir ailede sence kimin tam zamanlı işi olmalı? Annenin mi, babanın mı yoksa her ikisinin birden mi?). Aynı zamanda TV izleme örüntülerine ilişkin bilgiler de alınmıştır	puanlarının giderek düştüğü, kadınların ise genellikle sabit kaldığı görülmüştür. Ancak böyle bir düşüş yaşansa da tüm yıllarda da erkeklerin cinsiyetçilik puanlarının kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte sosyoekonomik düzey, IQ ve okunan sınıf ile TV izleme miktarı arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Ek olarak, daha fazla televizyon izleyen öğrencilerin daha cinsiyetçi tutumlara sahip oldukları gözlenmiştir. Bu ilişki takip edilen her 3 yıl için de geçerli olmuştur. Boylamsal değerlendirme yapıldığında, kadınlarda bir yıl için TV izleme miktarının bir sonraki yılda elde edilen cinsiyet rolü kalıpyargılarına ilişkin sonuçları yordadığı saptanmıştır. Erkeklerde ise bu yönde anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Ancak erkeklerde cinsiyetçilik düzeyi daha sonraki dönemlerdeki TV izleme miktarının belirleyicilerinden olmuştur. Diğer bir deyişle, yüksek cinsiyetçilik, sonrasında daha fazla TV izlemeyle sonuçlanmıştır.
Morgan, M. ve Rothschild, N.	1983	Impact of the new television technology: Cable TV, Peers, and Sex Role Cultivation in the Electronic Environment	Cinsiyet rollerine ilişkin kalıpyargıların TV tarafından ekilip ekilmediğini araştırmak		Araştırma, Minnesota'daki 8. sınıf öğrencilerinden oluşan toplam 287 katılımcıyı (%53 erkek, %47 kadın) içermektedir.	Çalışma boylamsal bir çalışmadır ve veriler Kasım 1981 ve Nisan 1982 de olmak üzere 2 aşamada toplanmıştır. Katılımcıların TV izleme miktarlarına ilişkin bilgiler, "Okul günlerinde, akşam yemeği ile yatağa gitme zamanı arasında ne kadar TV izlersin?" şeklindeki sorularla alınmıştır. Günün diğer saatleri için de ölçüm alınmıştır ancak	Yoğun şekilde televizyon izleyenlerin, az televizyon izleyenlere oranla iş bölümleri açısından daha geleneksel cinsiyet rolü kalıp yargılarına sahip oldukları görülmüştür.

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

						mesaj içeriklerinin uygunluğu ve en çok izlenen saat olması bakımından akşam saatlerine ilişkin alınan ölçümlerin incelenmesinin daha uygun olduğu düşünülmüştür. Cinsiyet rollerine ilişkin kalıpyargılar ev işlerindeki görev dağılımına (örn., çöp atmak, bulaşık yıkamak) yönelik yöneltilen sorulara verilen yanıtlardan elde edilmiştir	
Repetti, R. L.	1984	Determinants of Children's Sex Stereotyping: Parental Sex-Role Traits and Television Viewing	Genç yaşta çocukların cinsiyetlere yönelik yaptıkları kalıpyargılamalar ile ebeveynlerin cinsiyet rollerine ilişkin özellikleri ve TV izleme oranları arasındaki ilişkiyi incelemek		Araştırmada New Heaven'daki 40 aile ile çalışılmıştır. Ailelerin sahip oldukları çocukların yaşları 5.5 ve 7.5 arasında değişmektedir.	Çocuklarla görüşme yapılmıştır. Kadın araştırmacı tarafından yapılan görüşmede belirli yöntemler kullanılarak (örn., gösterilen oyuncakın hangi cinsiyete daha uygun olduğunu söylemek ya da belirli mesleklere uygun cinsiyeti belirlemek) çocukların cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin ölçümler alınmıştır. Ayrıca çocuklardan 120 farklı TV programı arasından hangilerini izledikleri ve izleme oranları da alınmıştır. Ebeveynlere ise çocuklarla olan görüşmeden yaklaşık bir ay sonra bir uygulama yapılmıştır. Uygulanan anketler içerisinde Bem'in Cinsiyet Rollerini Ölçeği (Bem, 1974) ve kişilerin geleneksel cinsiyet rolleri temelinde sahip oldukları kişilik özelliklerini belirlemek için sorular kullanılmıştır.	Ebeveynlerin cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarına dair puanlar ile çocuklarının oyuncak ve mesleklere yönelik kalıpyargıları arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte eğitimsel TV programları izlemek ile yine kalıpyargılamada arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Ancak toplam TV izleme miktarı ile cinsiyet kalıpyargılamada eğilimleri arasında bir ilişki bulunamamıştır.
Wroblewski, R. ve Huston, A. C.	1987	Televised Occupational Stereotypes and Their Effects on Early Adolescents: Are They Changing?	Televizyonda sunulan cinsiyet temelli meslek kalıpyargılarının ergenlerin mesleklere yönelik cinsiyet şemaları üzerindeki etkisini incelemek		Çalışmanın örneklemini 5 ve 6. sınıfa giden toplamda 65 (35 erkek, 30 kadın) öğrenciden oluşmaktadır. Örneklemin yaş ortalaması 11.33'tür.	20-25 kişilik sınıflarda yaklaşık 35-45dk civarında süren anket uygulaması yapılmıştır. 3 tane bilgi kaynağı (televizyon, gerçek yaşam ve diğer) kategorisi ve her bir kategoriye uygun 18'er meslek belirlenmiştir. Ayrıca her bir mesleğin prestij algısı da puanlanmıştır.	Televizyon meslekleri, gerçek yaşam mesleklerine göre daha yüksek oranda kalıpyargısal olarak algılanmıştır. Paralel olarak öğrencilerin, televizyonun kadını olarak sunduğu mesleklere bulunan erkeklere karşı gerçek yaşamın kadını olarak sunduğu mesleklere bulunan erkeklere karşı olduğundan daha fazla

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

						Mesleklerin hangi cinsiyet kategorisine daha uygun olduğu şeklinde cinsiyet dağılımına ilişkin inançlar ve cinsiyet temelli mesleki tutumlar da ölçülmüştür. Bununla birlikte televizyonda en çok izlenen saatlerde sunulan 60 program izlenip, her bir program meslek alanlarındaki cinsiyet rolleri açısından geleneksel olan olmayan şekilde kategorilere ayrılmıştır. Öğrenciler de her bir programı izleme miktarlarını bildirmişlerdir.	olumsuz tutumlar besledikleri gözlenmiştir. Ayrıca kadınların TV'de sunulan maskülen (erkeksi) mesleklere yönelik cinsiyet şemalarının değiştiği de gözlenmiştir. Kadınlar bu mesleklere giren kadınlara yönelik daha olumlu tutumlar beslemişler ve bu mesleklere yönelik ilgileri de artmıştır.
Morgan M.	1987	Television, Sex-Role Attitudes, and Sex Role Behavior	TV izleme miktarı ile cinsiyet rollerine ilişkin tutum ve davranışlar arasındaki bağlantıyı incelemek		Çalışmada, 8. sınıf öğrencisi 287 ergen katılımcı kullanılmıştır.	Öğrencilerin TV izleme oranlarına ilişkin bilgiler "Okul günlerinde, akşam yemeği ile yatağa gitme zamanı arasında ne kadar TV izlersin?" şeklindeki sorularla alınmıştır. Cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar ise ev işlerine ya da belirli görevlere bu görevlerin cinsiyetlerle olan ilişkilerine dair alınan öz bildirimlerle ölçülmüştür. Ölçümler 6 ay aralıklarla (güz ve bahar) toplamda 2 defa alınmıştır	Yoğun TV izleyen katılımcıların daha çok cinsiyetçi tutumlara sahip oldukları ancak boylamsal olarak bakıldığında cinsiyetçi tutumların cinsiyetçi davranışlara yansımadağı görülmüştür. Diğer bir ifadeyle TV izleme ile gerçek davranışlar arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bununla birlikte erkeklerde cinsiyetçi tutumların yüksek olması daha sonraki TV izleme oranında (2. aşamadaki ölçümde) anlamlı bir artışa sebep olmuştur.
McCauley, C. Thangavelu, K., Rozin, P.	1988	Sex Stereotyping of Occupations in Relation to Television Representations and Census Facts	Farklı örneklerin cinsiyete yönelik kalıpyargısal meslek kategorilerinde kimlerin ne kadar yer aldığına dair ve demografik bazı bilgilere dair yaptıkları yüzdeler tahminleri incelemek ve bu tahminlemeleri gerçek veriler ve televizyondaki karşılaştıkları ile kıyaslamak. Aynı zamanda televizyon izleme oranı ile mesleki sınıflandırmaya ilişkin tahminler		2 çalışma yürütülmüş sadece ilk çalışmada 18 yaş altı örneklem de dâhil edilmiştir. Bu örneklem Lise öğrencilerinden (48 kişi, 27 erkek, 21 kadın) oluşmaktadır. İkinci çalışma tamamen üniversite öğrencilerini kapsamaktadır.	Hem belirli demografik özellikler açısından hem de meslekler açısından belirli sorulara ilişkin tahminler alınmıştır (örn., sizce 100 Amerikalının kaç erkek/kadındır? Aşağıdaki meslekleri yapan 100 Amerikalıdan kaç kadındır/erkektir gibi). Tahminleri karşılaştırmak için kullanılacak gerçek veriler, Amerika'nın İstatistikî Özetine (Abstract of the United States) ait verilerden alınmıştır. Televizyona ilişkin veriler de Gerbner ve Signorielli'nin (1979)	Sosyal gerçekliklere ilişkin tahminlemelerde tüm örneklem gruplarının benzer hatalar yaptıkları algılarının benzer yönde gerçekten farklı olduğu gözlenmiştir. Ayrıca televizyon içeriğindeki meslek kategorilerindeki oranların da gerçekten farklı olduğu saptanmıştır, ancak televizyondaki sapması ile katılımcıların tahminlerindeki sapmalar paralellik göstermemiştir. Ek olarak, televizyon izleme oranı ve meslekleri cinsiyet açısından kalıpyargısal şekilde değerlendirme

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

			arasındaki ilişkiye bakmak			televizyon programlarının içerik analizlerini yaptıkları çalışmalarından alınmıştır.	arasında bir ilişki bulunamamıştır.
Rosenwasser, S. M., Lingenfelter, M., Harrington, A. F.	1989	Nontraditional Gender Role Portrayals on Television and Children's Gender Role Perceptions	“The Cosby Show” gibi cinsiyet rollerinin geleneksel olmayan şekilde sunulduğu programların çocukların cinsiyet rollerine ilişkin algıları üzerindeki etkisini incelemek.		Araştırmada anasınıfı ve 2. sınıf öğrencileri kullanılmıştır. 1986 ve 87 yıllarının baharında ölçümler alınmıştır. 1986 yılındaki örneklem 45 anasınıfı 11 ikinci sınıf öğrencisini içerirken; 1987 örnekleme 34 anasınıfı, 24 ikinci sınıf öğrencisini içermiştir.	Hem 1986 hem de 1987 yıllarında 3'er farklı ölçüm alınmıştır. Bunlardan birisi çocukların genel olarak belirli rollere yönelik tutumlarının nasıl olduğunun ölçümü (Primary Role Attitude Scale), diğeri çocukların yetişkin aktivitelere yönelik cinsiyet temelli kalıpyargılara sahip olup olmadığının ilişkin ölçümü (30 farklı aktivite ve bu aktivitelere yönelik sorulan sorular) ve sonuncusu da “The Cosby Show”, “Growing Pains” ve “Who is the Doctor” programlarına (kalıpyargısız öğeler barındırmayan programlar) yönelik bilgilerine dair ölçümlerdir (örneğin Cosby Show da en küçük kızın adı nedir gibi sorulara verilen yanıtlar).	Özellikle çeşitli ilişkisel analizler sonucunda geleneksel olmayan programlara ilişkin bilgi sahibi olma düzeyi ile daha az kalıpyargısız tutumlara sahip olmak arasında pozitif bir ilişkinin yakalandığı gözlenmiştir. Ayrıca 2. Sınıf öğrencilerinin anasınıfı ile karşılaştırıldığında, programlarla ilgili daha çok bilgi sahibi oldukları, genel rollere ilişkin ölçümler içerisinde yer alan belirli işleri kimin yapması gerektiğine yönelik sorularda her iki cinsiyeti de uygun gördükleri ve geleneksel kalıpyargılara ilişkin de daha çok bilgiye sahip oldukları gözlenmiştir.
Signorielli, N.	1989	Television and Conceptions About Sex Roles: Maintaining Conventionality and the Status Quo	TV'nin en çok izlendiği saatlerde programlarda kadın ve erkeğin nasıl sunulduğunu incelemek ve televizyon izleme ile kadın ve erkeğin toplumdaki rolüne ilişkin cinsiyetçi görüşlere sahip olma düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak		Araştırmada, 1969 ve 1985 yılları arasında yayınlanan programlardaki toplam 19.775 karakter (14.011 erkek, 5691 kadın) analiz edilmiştir. Bu karakterlerin 3892'si (2692 erkek, 1193 kadın) ana rollerdedir. Cinsiyetçi tutumlara ilişkin ölçümler önceden yapılan genel toplum anketlerinden (NORC) elde edilmiştir	Karakterleri incelemek için hem mesaj sistem analizi hem de ekme analizi kullanılmıştır. Ekme analizinde 1975,77,78,83 ve 86 yıllarında yapılan NORC Genel Toplum Anketinden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. TV izleme miktarı ile bu ankette yer alan cinsiyetçilikle ilgili 4 soruya verilen yanıt arasındaki ilişkilere bakılmıştır. 4 ifadeden 2 ya da daha fazlasına cinsiyetçi tepki verenler yüksek düzeyde cinsiyetçi olarak adlandırılmıştır. Not: 1982 yılındaki NORC anketinde de sözü edilen 4 soru sorulmuştur ancak o verilerde çok fazla kayıp olduğu için 1982 yılına ait veriler	Son 10-15 yılı aşkın süredir cinsiyet rollerine ilişkin sunulan imajların oldukça sabit, geleneksel ve statükoyu destekler nitelikte olduğu saptanmıştır. Ayrıca televizyon izlemenin kadınların toplumdaki rollerine ilişkin daha cinsiyetçi görüşlere sahip olma ile ilişkili olabileceği gösterilmiştir.

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerini Arasındaki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

						analize dâhil edilmemiştir.	
Signorielli, N. ve Lears, M.	1992	Children, Television, and Conceptions about Chores: Attitudes and Behaviors	Çocukların televizyon izleme düzeyleri ile cinsiyet rolleri temelli tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek		Araştırmanın örneklemi 4. (257) ve 5. (273) sınıflardan olmak üzere toplamda 530 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların ırk dağılımları %64 beyaz, %21 siyah %14 diğer kategoridedir. %1 lik kısmın ise ırkı bilinmemektedir.	Katılımcıların televizyon izleme miktarlarına ilişkin bilgiler "Okul günlerinde, eve vardığınız zamandan akşam yemeğine kadar olan sürede genellikle ne kadar TV izlersiniz?" ve "Okul günlerinde akşam yemeğinden yatağa gitmeye kadar olan sürede ne kadar TV izlersiniz" şeklindeki sorularla verilen yanıtlardan elde edilmiştir. Katılımcıların hafta sonu TV izleme miktarı hakkında da bilgi toplanmış fakat ortalama izleme süresi açısından en iyi sonucun okul zamanlarında izlenen süre olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyet rollerine yönelik tutum ve davranış ölçümleri tutum ve davranış için ayrı olmak üzere 2 farklı set soru hazırlanarak toplanmıştır. Tutumlarla ilgili sorular belirli işlerin kimin tarafından yapılması gerektiğine dair sorularken, davranışlarla ilgili sorular, verilen bu işlerin hangilerinin öğrencilerin kendileri tarafından yapıp yapılmadığını ölçen sorulardır.	Yoğun olarak TV izleyenlerin daha az izleyenlere göre kadın ve erkeğin yapması gereken işler konusunda daha geleneksel tutumlara sahip oldukları görülmüştür
Wright, J.C., Huston, A.C., Truglio, T., Fitch, M., Smith, E., Piemyat, S.	1995	Occupational Portrayals o Television: Children's Role Schemata, Career Aspirations, and Perceptions of Reality	Çocukların gerçek yaşamda gördükleri mesleklerle şemalarının TV de gördüklerinden farklı olup olmadığını incelemek		Araştırmanın örneklemi 2-5. sınıfta okuyan toplam 177 öğrenciden oluşmaktadır	Gerçek yaşamda ya da TV'de karşılaşılan polis ve hemşire rolleri olmak üzere 2x2'lik araştırma deseni oluşturulmuştur. Hem gerçek yaşam hem de TV de sunulan hemşire ve polis memuru için bu mesleklerin ne yaptıklarına dair açık uçlu sorular sorulmuştur. Daha sonra her iki bağlamda elde edilen algılar karşılaştırılmıştır	TV'de sunulan ve gerçekte sunulan mesleklerle ilişkin şematik bilgilerin birbirlerinden farklı oldukları görülmüştür. Meslekleri TV de sunulduğu şekliyle alan çocukların bu meslekleri diğer koşuldan daha kalıpyargısal değerlendirdikleri, aynı zamanda bu meslekleri daha yüksek geliri ve daha çekici olarak buldukları gözlenmiştir. Dolayısıyla gerçek dünya ve TV'den elde

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

							edilen bilgilerin çocuklarda farklı şemaların oluşmasına zemin hazırladığı görülmüştür.
Larson, M.S.	1996	Sex Roles and Soap Operas: What Adolescents Learn About Single Motherhood	Sabahları yayınlanan dizilerde bekâr anne rolündeki karakterlerin yaşam tarzlarını ve üstlendikleri rolleri izlemenin, çocukların bekâr annelere ilişkin algılarına olan etkisini incelemek		Araştırmada 1991 ve 1993 arasında bekâr anne figürü kullanan diziler incelenmiştir. Algı karşılaştırması için ise ortaokul ve lisede okuyan toplamda 163 öğrenci kullanılmıştır.	Diziler kayıt altına alınmıştır ve bekâr anne sahneleri gözden geçirilmiştir. Daha sonra pembe dizi izleyenlerle izlemeyenlerin bekâr annelere yönelik algıları karşılaştırılmıştır. Algılar 17 maddeden oluşan bir ankete verilen 5'li likert yanıtları üzerinden toplanmıştır.	Dizileri yoğun bir şekilde izleyenlerin daha az izleyenlere oranla bekâr annelere yönelik algıları değişmiştir. Buna göre, bu dizileri yoğun şekilde izleyenlerin, bekâr annelerin daha kolay yaşam şartlarına, daha iyi iş imkânlarına ve daha iyi eğitim düzeyine sahip olduklarına dair inançlara sahip oldukları gözlenmiştir. Aynı zamanda bekâr annelerin bebeklerinin de diğer tüm bebekler gibi sağlıklı olacağı düşünülmüştür.
Rivadeneira, R., Ward, L. M.	2005	From Ally McBeal to Sábado Gigante: Contributions of Television Viewing to the Gender Role Attitudes of Latino Adolescents	İngilizce ve İspanyolca programlar izleyen Latin gençlerde tv izleme davranışı ile cinsiyet kalıpyargıları arasındaki ilişkiyi incelemek		Araştırmanın örneklemini Los Angeles'ta yaşayan 186 Latin liseli ergen oluşturmaktadır.	Katılımcılara içinde bulunulan aydan bir önceki ay yayınlanan toplam 132 İngilizce ve İspanyolca programı ne sıklıkla izledikleri sorulmuştur. Ayrıca bu programları izleme motivasyonları ve programlardaki karakterlerle kendilerini ne kadar özdeşim kurdukları da, katılımcılardan elde edilen bilgiler arasındadır. Ek olarak, geleneksel cinsiyet rollerine yönelik tutumlar da Latin ergenlere yönelik kültürel kimlik ölçeğinin alt boyutlarından birisi kullanılarak ölçülmüştür. Bu kapsamda "evde bütün önemli kararları erkek almalıdır" şeklinde sorular yer almaktadır	Erkeklerin kadınlardan daha fazla geleneksel cinsiyet kalıpyargıları sergiledikleri gözlenmiştir. Özellikle İspanyolca programların cinsiyet kalıpyargılarıyla daha çok ilişkili olduğu gözlenmiştir. Kadınlarda, daha çok İspanyolca bilme ile daha geleneksel cinsiyet kalıpyargısına sahip olmak arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Hem kadın hem de erkeklerde, aynı örüntü daha az İngilizce bilme ile ilişkili bulunmuştur. Ek olarak ebeveynlerin otoritesine karşı gelmek ile geleneksel cinsiyet kalıpyargılarına sahip olmak arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Erkekler arasında ayrımcılığa uğradığını düşünmek ile geleneksel cinsiyet kalıpyargısına sahip olmak arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Ekme

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

							analizi kapsamına gelindiğinde, daha çok televizyon izleyen kadın ergenlerin daha fazla geleneksel cinsiyet kalıpyargılarına sahip oldukları gözlenmiştir. Aynı örüntü erkekler için anlamlı bulunamamıştır. Ek olarak, gençlerin çoğu TV'yi öğrenme amaçlı izlediğini rapor etmişlerdir.
Ward, L. M., Hansbrough, E., Walker, E.	2005	Contributions of Music Video Exposure to Black Adolescents' Gender and Sexual Schemas	Bu çalışma hem düzenli hem de deneysel müzik videolarına maruz kalmanın ergen izleyicilerin cinsiyet konusundaki algıları üzerindeki etkisini incelemektedir.		Katılımcılar, büyük, orta batıdaki bir üniversitedeki bir yaz zenginleştirme programına katılan 152 Afrikalı lise öğrencisi (%70 kadın) idi. Katılımcıların yaş aralığı 14-18 dir.	Öğrenciler iki oturum boyunca büyük gruplara ayrılmışlardır. İlk oturumda (N = 148), öğrenciler düzenli medya kullanımlarını, cinsiyet rolü tutumlarını (ATWSA) ve eril ve dişil ideallerini değerlendiren ölçekleri doldurmuşlardır. 2 ila 4 gün sonra düzenlenen ikinci oturumda (N = 115), öğrenciler sınıflarda test edilmişlerdir, bazı sınıflar deney koşuluna, bazıları da kontrol koşuluna atanmıştır. Her gruba dört klip seti gösterilmiştir. Katılımcılardan ayrıca daha önce her bir müzik videosunu görüp görmediklerini belirtmeleri istenmiştir. Klipleri görüntüledikten ve değerlendirdikten sonra, öğrenciler Cinsiyet kalıpyargıları ve ideal iki cinsiyet ölçeklerini doldurmuşlardır.	Beklendiği gibi, daha sık müzik videosu izlenmesi, daha geleneksel cinsiyet rolü tutumlarıyla ve belirli kalıplaşmış niteliklere daha fazla önem verilmesiyle ilişkili bulunmuştur. Benzer şekilde, cinsiyet klişeleriyle yüklü videolara maruz kalan öğrenciler cinsiyet ve cinsel ilişkilerle ilgili daha az kalıpyargısal içerikleri izlemiş olanlardan daha geleneksel görüşler rapor etmişlerdir.
Ward, L. M., Friedman, K.	2006	Using TV as a Guide: Associations Between Television Viewing and Adolescents' Sexual Attitudes and Behavior	Tv izlemenin ergenlerin seksüel tutum ve davranışlarına olan katkısını incelemek		244 lise öğrencisi, 14-18 yaş arası, Asyalı, Afrikalı ve Latin Amerikalı	Katılımcılar 3 deney grubu bir kontrol grubu olmak üzere dört gruba ayrılır. Deney gruplarının her birine, kadının cinsel obje olduğu, erkeğin cinsel obje olduğu ya da seksin eğlence aracı olduğu klipler izletilir. Ardından katılımcılara cinsiyet kalıpyargıları hakkındaki fikirlerini içeren ve günlük ne kadar tv izlediklerini	Deney grubundakiler kontrol grubundakilere göre daha çok cinsiyet kalıpyargıları rapor etmişlerdir. Ayrıca talk Showları ve eğlence programlarını daha çok izleyenler de daha çok cinsiyet kalıpyargıları benimsemektedirler. Ayrıca tvyi bir birlik duygusu içerisinde izleyenler seksi bir eğlence olarak kadını da bir seks objesi olarak

Akyüz, Ayşe Nur; Gündüz, Turan; Büyükaşahin-Sunal Ayda; Çocuklarda Tv İzleme Sıklığı İle Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki İlişkiler: Ekme Kuramı Bağlamında İncelenmesi

						belirleyen sorular sorulur.	algıladıklarını rapor etmişlerdir.
Coyne, S.M. Linder, J.R. Rasmussen, E.E. Nelson, D.A. Collier, K.M.	2014	It's a Bird! It's a Plane! It's a Gender Stereotype! Longitudinal Associations Between Superhero Viewing and Gender Stereotyped Play	Bu çalışma, okul öncesi çocukların medyadaki süper kahraman maruziyeti ile sonraki erkek kalıplaşmış oyun ve silah oyunu arasındaki uzun süreli ilişkileri ve aktif ebeveyn arabuluculuğunun bu ilişkileri yönetip yönetmediğini incelemiştir.		Katılımcılar, iki farklı Batı eyaletinde bir üniversite okul öncesi veya yerel okul öncesi eğitim gören 134 çocuğun (yaş aralığı 3 ila 6 yaş arasında) ebeveynleriydi.	Çocukların ebeveynlerine e-posta yoluyla ulaşıldı ve çocuklar ve medya üzerine bir araştırmaya katılmaları istendi. Zaman 1'de, ebeveynlerden % 73ü katılıma rıza gösterdi. Bir yıl sonra, ebeveynlere tekrar e-posta yoluyla ulaşıldı ve bir takip çalışmasına katılmaları istendi. Ebeveynler çalışmanın linkini içeren bir e-posta aldı ve tüm anketler online olarak tamamlandı. 105 ebeveyn, 2. Zaman noktasında anketi tamamen doldurmuş, bu da 1. Zamana göre % 78 oranında katılımın olduğunu göstermiştir (erkek çocuklar, n = 50; kızlar n = 55, yaş = 5.81 yıl). Ebeveynlere her iki zaman noktasında da çocuklarının Batman, Spiderman gibi süperkahraman filmlerini ne sıklıkla izledikleri sorulmuştur. Ayrıca çocuklarının silahlı ve erkeksi kabul edilen oyunları ne sıklıkta oynadıkları ve en sevdikleri 3 tv programını rapor etmeleri istenmiştir. Son olarak ebeveynlere "Çocuğunuzun medyada ne gördüğünü anlamada ne sıklıkta yardım etmeye çalışıyorsunuz?" diye sorulmuştur.	Süper kahraman programlarını izleyen erkeklerin, cinsiyet kalıpyargılı oyunlar oynama başlangıç düzeylerini kontrol ettikten sonra bile, oyunları ve etkinlikleri açısından 1 yıl sonra kalıpyargısal olanları daha fazla tercih ettikleri bulunmuştur. Bu bulgu, medyadaki cinsiyet kalıpyargılarına maruz kalmanın gerçek hayattaki davranışları etkileyebileceğini gösteren mevcut araştırmaları doğrulamaktadır. Aksine, kızlar için aynı etki bulunmamıştır. Erkek kalıpyargısal oyun için süper kahraman etkileri erkeklerle özgü olsa da sonuçlar süper kahraman programlarını izleyen kız ve erkeklerin başlangıç noktaları kontrol edildikten sonra bile gelecekte oyuncak silahlarla oynama olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.
Coyne, S.M. Linder, J.R. Rasmussen, E.E. Nelson, D.A. Birkbeck, V.	2016	Pretty as a Princess: Longitudinal Effects of Engagement With Disney Princesses on Gender Stereotypes, Body Esteem,	Erken dönem çocukluk döneminde Disney Prenses filmleri ve ürünlerine bağlı olmak ile cinsiyet kalıpyargısal davranış, beden saygısı (yani beden imajı) ve		Katılımcılar 198 çocuktan (% 47'si erkek, yaş ort. 58 ay, Zaman 1'de, 36-78 ay arası) ve ebeveynlerinden (% 97.5'i anne raporu, yaş ort. 33.50 yıl) oluşuyordu..	Veriler ebeveyn ve öğretmen raporlarından ve oyuncak tercihi görevindeki çocuk gözlemlerinden oluşmuştur. Ebeveynler, tüm anketleri (her iki zaman noktasında) evde, online veya	Boylamsal çalışmanın sonuçları, Disney Prenses filmlerine ve oyuncaklarına bağlı olmanın, cinsiyet-kalıpyargısal davranış için başlangıç seviyelerini kontrol ettikten sonra bile, 1 yıl sonra daha fazla kadın cinsiyet-kalıpyargısal

		and Prosocial Behavior in Children	prososyal davranışlar arasındaki ilişkilerin incelenmesidir.			kağıt üzerinde doldurmuşlardır. Çocuklar normal okul saatleri boyunca sessiz ve ayrı bir odada test edilmişlerdir. Öğretmenler anketleri okul saatleri dışında tamamladılar. Çocuk ve öğretmen verileri yalnızca Zaman 1'de elde edilmiştir.	davranışı ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ebeveyn arabuluculuğu, hem kız hem de erkekler için prenses türlerine bağlılık ile kadın cinsiyet-kalıpyargısal davranışları arasındaki ilişkiyi güçlendirirken sadece erkekler için vücut saygısı ve prososyal davranışlar arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir.
--	--	------------------------------------	--	--	--	--	--

Tartışma

Hatırlanacağı gibi mevcut çalışmanın amacı, çocuk ve ergenlerde televizyon izleme alışkanlıkları ve sıklığı ile toplumsal cinsiyet temelli kalıpyargılar arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaları gözden geçirmek ve çalışmaların bulgularını Ekme Kuramı temelinde incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, Ekme Kuramı'nın temellerinin atılmaya başlandığı 1960'lardan günümüze kadar bu kapsamda yapılmış olan ve mevcut çalışmanın kriterlerine uygun olan 27 görgül çalışma taranmış ve incelenmiştir. Bu çalışmalar, giriş, yöntem, bulgular ve tartışma bölümlerini içeren özgün araştırmalardır (APA, 2001). Bu çalışmaların 13 tanesi betimsel çalışmalardır ve anket uygulaması ve yüz yüze görüşme gibi yöntemler kullanılmıştır. Çalışmaların 9 tanesi, kontrol ve deney grupları oluşturularak gerçekleştirilmiş deneysel çalışmalarken, diğer 5 çalışma ise farklı zaman noktalarında ölçümler alınarak gerçekleştirilmiş boylamsal çalışmalardır.

Bu çalışmaya dahil edilmiş olan 27 çalışmanın bulgularına bakıldığında araştırmaların 18 ay-18 yaş aralığındaki çocuk ve ergenlerden oluşan farklı örneklerle yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların çoğunda genel olarak birbirleriyle tutarlı sonuçlara ulaşılsa da aralarında farklı bulgulara sahip çalışmaların

da olduğu görülmüştür. Özgül olarak, çalışmaların büyük bir çoğunluğu (yaklaşık 20 çalışmanın bulguları) televizyon izleme yoğunluğu arttıkça, izlenen programların içeriğinden bağımsız olarak, cinsiyet temelli kalıpyargıların ve cinsiyetçi tutumların artmış olduğuna işaret etmektedir. Hatırlanacağı üzere, Ekme kuramına göre televizyonda izleyiciye sunulan programlardaki cinsiyetlerin temsili ve cinsiyetlere dair sunulan mesaj içerikleri, kullanılan karakterlerin meslekleri, davranışları ve paylaştıkları işler bireylerin zihinlerine ekilmektedir. Bu bilgiler ışığında, mevcut çalışmanın bulguları incelendiğinde, televizyonda izleyiciye sunulan mesajların toplumsal cinsiyet rollerini yansıtan içeriklerinin izleyicinin zihinlerine ekildiği ve algılarının da ekilen mesajlar doğrultusunda değiştiği söylenebilir. Diğer yandan, mevcut çalışmaya dahil edilen iki görgül çalışmada (bkz. Perloff, 1977; McCauley, Thangavelu ve Rozin, 1988) ise, Ekme kuramının varsayımlarını destekler nitelikte bulguya rastlanmamıştır. Bu çalışmaların birinde televizyon izleme sıklığı ve meslekleri cinsiyet açısından kalıpyargısal değerlendirme arasındaki ilişkiler incelenirken (McCauley, Thangavelu ve Rozin, 1988), diğerinde (Perloff, 1977) çocukların hem ebeveynlerinden hem de televizyondan toplumsal cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargıları nasıl öğrendikleri incelenmiştir. Her iki çalışmada da ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Daha yeni bir çalışmada ise, Rivadeneyra ve Ward (2005) daha yoğun televizyon izleyen kadın ergenlerin daha fazla geleneksel cinsiyet kalıpyargılarına sahip olduklarını bulmuşlardır, ancak aynı örüntü erkekler için gözlenmemiştir. Tıpkı cinsiyetler arasında olduğu gibi farklı ırklar arasında da yoğun televizyon izlemenin bireylerin cinsiyetçi tutumları üzerindeki etkileri farklılaşabilmektedir. Örneğin, mevcut çalışmada ele alınmış olan Gerbner ve Signorielli'nin (1979) çalışmasının bulgularına bakıldığında, beyaz ırktan olan katılımcıların dışındaki katılımcılar arasında televizyon izleme oranı arttıkça cinsiyetçi tutumların azaldığı gözlenmiştir. Bu bulguların yazındaki diğer bulgularla çelişkili olduğu görülmektedir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular genel olarak incelendiğinde, ele alınan 27 araştırma makalesinin bulguları, sıklıkla televizyona maruz kalan çocuk ve ergenlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının da televizyonda gösterilen mesajlar doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Bu bulgular, cinsiyet eşitliğine inanan bireyler yetiştirmenin önemi göz önüne alındığında, program yapımcılarına, ailelere ve bu konuda çalışma yapmakta olan araştırmacılara yol gösterir niteliktedir. Ancak bu çalışmada sadece belli ölçütleri karşılayan çalışmalara yer verildiği ve araştırmaların özellikle mevcut çalışmanın amacına uygun yönlerine vurgu yapıldığı unutulmamalıdır. Ayrıca hatırlanacağı gibi ele alınan çalışmaların yalnızca çok küçük bir bölümü boylamsal çalışmalardan oluşmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde çocuk ve ergenler zamanlarının büyük bir bölümünü çeşitli medya yayın organlarının (televizyon ve internet gibi) karşısında geçirmektedir. Onların maruz kaldığı diziler, çizgi filmler, gündüz kuşağı programları ve reklamlar gibi pek çok medya yayınında geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin mesajlara oldukça yer verilmektedir. Bu mesajlar, çocuk ve ergenlerin zihinlerine adeta ekilmekte ve onların cinsiyetçi tutumlar geliştirmelerine yol açabilmektedir. Bugün çocukluk ve ergenlik dönemini yaşamakta olan bireylerin yarının yetişkinleri olacağı düşünüldüğünde, cinsiyetçi tutumlara yer veren televizyon programlarının olumsuz etkilerini azaltmak konusunda önlem almak oldukça önemli hale gelmektedir. Hızla gelişen teknoloji ile birlikte bu tür programlara sadece televizyonda değil, akıllı telefon, tablet, bilgisayar gibi pek çok iletişim aracında maruz kalılabilmekte, çocuk ve

ergenler bu programlardan tamamıyla uzak tutmak neredeyse imkansız görünmektedir. Ancak bu programların olumsuz etkilerini en aza indirmek mümkün olmakla birlikte bu konuda en büyük görev ailelere düşmektedir. Aile, daha birçok konuda olduğu gibi çocuklara temel olumlu davranışların kazandırılmasında rol oynayan en belirleyici faktördür. Anne-babaları ve kardeşleriyle sağlıklı ilişkiler kurabilen çocuk ve ergenler, sosyalleşme ihtiyacını televizyon izleyerek gidermek yerine aile bireyleriyle kurduğu empatik ilişkilerle karşılayabilecek ve geleneksel cinsiyet rollerine yer veren programların olumsuz etkilerine maruz kalmaktan kurtulabileceklerdir. Aile içinde sürekli çatışmalara maruz kalan, aile bireyleriyle sağlıklı ve huzurlu bir iletişim kuramayan çocuk ve ergenlerin hissettikleri yalnızlık duygusundan kurtulmak için yoğun bir şekilde televizyon izlemesi ve bunu bir rahatlama yöntemi olarak kullanması oldukça anlaşılabilir görünmektedir. Özellikle dizi, çizgi film ve reklamlar gibi programların sayısında adeta bir patlama yaşanmakta, internet ve televizyon sayesinde neredeyse ulaşılamayan program kalmamaktadır. Çocuk ve gençleri tam anlamıyla bu televizyon programlarından uzak tutmak imkansız olsa da, onların televizyonu yoğun bir şekilde izleme sebeplerini ortadan kaldırarak onları televizyon programlarının olumsuz etkilerinden kısmen de olsa korumak mümkün olabilir. Bu noktada anne-babalara düşen öncelikli görev aile içi problemleri en aza indirmek, hatta mümkünse tamamıyla ortadan kaldırmaktır. Eşler arasındaki çatışmalara çocukların şahit olmasını engellemek, ihmalkar ya da otoriter tutumlar benimsemekten daha demokratik ve kontrolcü tutumlar sergilemek anne-babaların yapabilecekleri şeylerin başında gelmektedir.

Anna-babaların gerektiğinde profesyonel yardım da alarak bu konuda bilinçli olması, yoğun televizyon izlenimi üzerinde kontrolü elden bırakmaması ve çocukların televizyon başında geçirdiği süre ve izlediği programların içerik bilgisine sahip olması gerekmektedir. Eğer çocuğun tercih ettiği televizyon programları çok fazla cinsiyetçi tutumlar içeriyorsa anne-babalar çocuğa onun yaşına uygun, daha eğlenceli ve eğitici programlar sunabilir, hatta çocuğun bu yönde alışkanlık kazanması için onunla birlikte bu programları izleyebilir. Hatta bu programları izlerken eleştirel bir yaklaşım sergilemek ve programlarda yer alan cinsiyetçi tutumlar içeren mesajların cinsiyetten daha çok bireysel farklılıklardan kaynaklandığını vurgulamak, çocuğu programların zihnine eklemeye çalıştığı mesajlardan koruyabilir. İlk başlarda televizyon programlarını çocukla beraber izlemek durumu daha keyifli hale getirip çocuğun program tercihlerini kalıcı olarak değiştirebilir ve çocuğa programları eleştirel bir gözle izleme yetisini kazandırabilir. Ayrıca, çocuğa okul veya ev ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmeden televizyonun başına geçmesine izin vermemek de onu olumsuz etkilerden koruyabilir. Özellikle ev içinde cinsiyet ayrımı gözetmeksizin ev işlerini anne-baba ve çocuklar arasında paylaşmak ve bu işlere çocukların aktif katılımını sağlamak çocukların cinsiyete yönelik kalıpyargılar geliştirmesini engellemenin en güzel yollarındandır.

Kaynakça

Amerikan Psikoloji Birliği (2001) Publication Manual. Washington, DC: APA.

Beuf, A. (1974). Doctor, lawyer, household drudge. *Journal of Communication*, 24(2), 142-145.

Calvert, S. L., & Huston, A. C. (1987). Television and children's gender schemata. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1987(38), 75-88.

Carveth, R., & Alexander, A. (1985). Soap opera viewing motivations and the cultivation process.

Journal of Broadcasting & Electronic Media 29 (3), 259-273.

Coyne, S. M., Linder, J. R., Rasmussen, E. E., Nelson, D. A., & Collier, K. M. (2014). It's a bird! It's a plane!

It's a gender stereotype!: Longitudinal associations between superhero viewing and gender stereotyped play. *Sex Roles*, 70(9-10), 416-430.

Coyne, S. M., Linder, J. R., Rasmussen, E. E., Nelson, D. A., & Birkbeck, V. (2016). Pretty as a princess:

Longitudinal effects of engagement with Disney princesses on gender stereotypes, body esteem, and prosocial behavior in children. *Child development*, 87(6), 1909-1925.

Davidson, E. S., Yasuna, A., & Tower, A. (1979). The effects of television cartoons on sex-role stereotyping

in young girls. *Child Development*, 597-600.

Davis, D. M. (1990). Portrayals of women in prime-time network television: Some demographic characteristics. *Sex roles*, 23(5-6), 325-332

Frueh, T., & McGhee, P. E. (1975). Traditional sex role development and amount of time spent watching

television. *Developmental Psychology*, 11(1), 109.

Glascook, J. (2001). Gender roles on prime-time network television: Demographics and behaviors. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 45(4), 656-669.

Gerbner, G. (1969). Toward "cultural indicators": The analysis of mass mediated public message systems. *Educational Technology Research and Development*, 17(2), 137-148.

Gerbner, G. (1970). Cultural indicators: The case of violence in television drama. *The Annals of the*

American Academy of Political and Social Science, 388(1), 69-81.

Gerbner, G. (1978). Cultural indicators: Violence profile no. 9. *Journal of communication*, 28(3), 176-207.

Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with television: The violence profile. *Journal of communication*, 26(2), 172-199.

Gerbner, G., & Signorielli, N. (1979). Women and Minorities in Television Drama, 1969-1978.

Gerbner, G., Gross, L., Elee, M., Jackson-Beck, Jeffries-Fox, S. and Signorielli, N. (1977). "The Gerbner violence profile"—an analysis of the CBS report. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 21(3), 280-286.

- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1980). The mainstreaming of America: Violence profile
no. 11. *Journal of Communication*, 30(3), 10–29.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1982). Charting the mainstream: Television's
contributions to political orientations. *Journal of communication*, 32(2), 100-127.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1984). Political correlates of television
viewing. *Public
Opinion Quarterly*, 48(1B), 283-300.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1986). Living with television: The
dynamics of
the Cultivation process. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Perspectives on media effects* (pp.
17–48).
Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., Signorielli, N., & Shanahan, J. (2002). Growing up with television:
Cultivation processes. In *Media effects* (pp. 53-78). Routledge.
- Gerbner, G., Gross, L., Signorielli, N., Morgan, M. and Jackson-Beeck, M. (1979). The
Demonstration of
Power: Violence Profile No. 10. *Journal of Communication*, 29(3), 177–196.
- Greenberg, B. S. (1982). Television and role socialization: An overview. *Television and behavior: Ten years
of scientific progress and implications for the eighties*, 2, 179-190.
- Gunter, B. (1986). *Independent Broadcasting Authority research monograph. Television and sex role
stereotyping*. London, England: John Libbey & Company.
- Horton, D., & Richard Wohl, R. (1956). Mass communication and para-social interaction:
Observations on
intimacy at a distance. *Psychiatry*, 19(3), 215-229.
- Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (1973). Uses and gratifications research. *The public
opinion
quarterly*, 37(4), 509-523.
- Kolbeins, G. H. (2002). Delinquency and Icelandic adolescents' viewing of television
violence. *Nordicom
Review*, 23(1-2), 277-290.

- Larson, M. S. (1996). Sex roles and soap operas: What adolescents learn about single motherhood. *Sex roles*, 35(1-2), 97-110.
- Lett, M. D., DiPietro, A. L., & Johnson, D. I. (2004). Examining effects of television news violence on college students through cultivation theory. *Communication Research Reports*, 21(1), 39-46.
- Lovdal, L. T. (1989). Sex role messages in television commercials: An update. *Sex roles*, 21(11-12), 715-724.
- McArthur, L. Z., & Eisen, S. V. (1976). Television and Sex-Role Stereotyping 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 6(4), 329-351.
- McCauley, C., Thangavelu, K., & Rozin, P. (1988). Sex stereotyping of occupations in relation to television representations and census facts. *Basic and Applied Social Psychology*, 9(3), 197-212.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1993). The evolution of agenda-setting research: Twenty-five years in the marketplace of ideas. *Journal of communication*, 43(2), 58-67.
- McGhee, P. E., & Frueh, T. (1980). Television viewing and the learning of sex-role stereotypes. *Sex roles*, 6(2), 179-188.
- Miller, M. M., & Reeves, B. (1976). Dramatic TV content and children's sex-role stereotypes. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 20(1), 35-50.
- Morgan, M. (1982). Television and adolescents' sex role stereotypes: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(5), 947.
- Morgan, M. (1987). Television, sex-role attitudes, and sex-role behavior. *The Journal of Early Adolescence*, 7(3), 269-282.
- Morgan, M., & Rothschild, N. (1983). Impact of the new television technology: Cable TV, peers, and sex role cultivation in the electronic environment. *Youth & Society*, 15(1), 33-50.
- Mosharafa, E., & Mosharafa, E. (2015). All you need to know about: The cultivation theory. *Global Journal*

of Human-Social Science Research.

O'Bryant, S. L., & Corder-Bolz, C. R. (1978). The effects of television on children's stereotyping of

women's work roles. *Journal of Vocational Behavior*, 12(2), 233-244.

Perloff, R. M. (1977). Some antecedents of children's sex-role stereotypes. *Psychological Reports*, 40(2), 463-466.

Perse, E. M. (1986). Soap opera viewing patterns of college students and cultivation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 30 (2), 175-193.

Pingree, S. (1978). The effects of nonsexist television commercials and perceptions of reality on children's

attitudes about women. *Psychology of Women Quarterly*, 2(3), 262-277.

Potter, W. J., & Chang, I. C. (1990). Television exposure measures and the cultivation hypothesis. *Journal of broadcasting & electronic media*, 34(3), 313-333.

Repetti, R. L. (1984). Determinants of children's sex stereotyping: Parental sex-role traits and television viewing. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 10(3), 457-468.

Rivadeneira, R., & Ward, L. M. (2005). From Ally McBeal to Sábado Gigante: Contributions of television viewing to the gender role attitudes of Latino adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 20(4), 453-475.

Roberts, D. F., & Bachen, C. M. (1981). Mass communication effects. *Annual review of psychology*, 32(1), 307-356.

Rosenwasser, S. M., Lingenfelter, M., & Harrington, A. F. (1989). Nontraditional gender role portrayals on television and children's gender role perceptions. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 10(1), 97-105.

Ross, L., Anderson, D. R., & Wisocki, P. A. (1982). Television viewing and adult sex-role attitudes. *Sex Roles*, 8(6), 589-592.

Segrin, C., ve Nabi, R. L. (2002). Does television viewing cultivate unrealistic expectations about marriage?. *Journal of Communication*, 52(2), 247-263.

Seidman, S. A. (1999). Revisiting sex-role stereotyping in MTV videos. *International Journal of Instructional Media*, 26(1), 11-22.

Shanahan, J., & Morgan, M. (1999). *Television and its viewers: Cultivation theory and research.*

Cambridge university press.

Sharma, Aanchal & Shelat, Manisha Pathak (2017). The Cultivation and Reception Effects of Gendered

Images. Proposing Ways to Move Beyond Gender Based Stereotypes for Boys and Girls p. 237-247 in Dafna

Lemish & Maya Götz (eds.) *Beyond the Stereotypes? Images of Boys and Girls, and their Consequences.*

Göteborg: Nordicom.

Shrum, J., & Bischak, D. (2001). Mainstreaming, resonance, and impersonal impact. Testing moderators of the cultivation effect for estimates of crime risk. *Human Communication Research*, 27(2), 187-215.

Signorielli, N. (1989). Television and conceptions about sex roles: Maintaining conventionality and the

status quo. *Sex roles*, 21(5-6), 341-360.

Signorielli, N. (1990). Children, television, and gender roles: Messages and impact. *Journal of Adolescent Health Care*, 11(1), 50-58.

Signorielli, N. (1990). Television's Mean and Dangerous World: A Continuation of the Cultural Indicators

Perspectives. Nancy Signorielli and Michael Morgan (Ed.), *Cultivation Analysis: New Directions in Media Effects Research* içinde (s. 85-106). Newbury Park: Sage, c1990.

Signorielli, N. (1991). Adolescents and ambivalence toward marriage: A cultivation analysis. *Youth & Society*, 23(1), 121-149.

Signorielli, N. (2009). Race and sex in primetime: A look at occupations and occupational prestige. *Mass*

Communication and Society, 12, 332-352.

Signorielli, N., & Bacue, A. (1999). Recognition and respect: A content analysis of prime-time television characters across three decades. *Sex roles*, 40(7-8), 527-544.

Signorielli, N., & Lears, M. (1992). Children, television, and conceptions about chores: Attitudes and behaviors. *Sex Roles*, 27(3-4), 157-170.

Signorielli, N., & Morgan, M. (2001). Television and the family: The cultivation perspective. *Television and the American family*, 2, 333-351.

Sternglanz, S. H., & Serbin, L. A. (1974). Sex role stereotyping in children's television programs. *Developmental Psychology, 10*(5), 710.

Stroman, C. A. (1984). The socialization influence of television on black children. *Journal of Black Studies, 15*(1), 79-100.

Stroman, C. A. (1991). Television's role in the socialization of African American children and adolescents. *Journal of Negro Education, 60*(3), 314-327.

Tan, A. S. (1979). TV beauty ads and role expectations of adolescent female viewers. *Journalism Quarterly, 56*(2), 283-288.

Thopson, T. L., & Zerbinos, E. (1995). Gender roles in animated cartoons: Has the picture changed in 20 years?. *Sex roles, 32*(9-10), 651-673.

Uray, N., & Burnaz, S. (2003). An analysis of the portrayal of gender roles in Turkish television advertisements. *Sex roles, 48*(1-2), 77-87.

Ward, L. M., & Friedman, K. (2006). Using TV as a guide: Associations between television viewing and adolescents' sexual attitudes and behavior. *Journal of research on adolescence, 16*(1), 133-156.

Ward, L. M., Hansbrough, E., & Walker, E. (2005). Contributions of music video exposure to black adolescents' gender and sexual schemas. *Journal of adolescent research, 20*(2), 143-166.

Witt, S. D. (2000). Review of research: The influence of television on children's gender role socialization. *Childhood Education, 76*(5), 322-324.

Wright, J. C., Huston, A. C., Truglio, R., Fitch, M., Smith, E., & Piemyat, S. (1995). Occupational portrayals on television: Children's role schemata, career aspirations, and perceptions of reality. *Child Development, 66*(6), 1706-1718.

Wroblewski, R., & Huston, A. C. (1987). Televised occupational stereotypes and their effects on early adolescents: Are they changing?. *The Journal of Early Adolescence, 7*(3), 283-297.

Zemach, T., & Cohen, A. A. (1986). Perception of gender equality on television and in social reality. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 30*(4), 427-444.

Sosyo-demografik Değişkenler ve Öznel ve Psikolojik İyilik Hali

Cüneyt Karabiber¹

Fatma Gül Cirhinlioğlu²

Giriş

İyilik hali kavramının standart bir tanımını yapmak artan literatüre rağmen pek mümkün görünmemektedir. Bazı kuramcı ve araştırmacılar mutluluk, yaşam doyumu veya iyi yaşam gibi kavramlar ile iyilik hali kavramının eş anlamlı olduğuna inanırken, diğer bazı araştırmacılar bu kavramlar arasında temel farklılıklar olduğunu ileri sürmektedir (Diener, 1984; Hayborn, 2008; Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002; Veenhoven, 2008). Araştırmalar çeşitli faktörlerin iyilik halini etkilediğini göstermektedir. Bu faktörler cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve medeni durum gibi sosyo-demografik faktörler, sosyo-ekonomik statü ve meslek gibi ekonomik faktörler, sağlık ve sosyal ilişkiler gibi durumsal faktörler, benlik değeri, iyimserlik ve diğer kişilik özellikleri gibi bireysel belirleyiciler ve ayrımcılık, imtiyaz vb. kurumsal faktörlerdir (Binder, 2013; Frey ve Stutzer, 2002). Dolayısıyla iyilik halinin öznel ve nesnel öğeleri arasında ayırım yapmak önemli görünmektedir. Literatürde iyilik hali konusundaki araştırmalar genellikle kavramsal olarak ilişkili fakat görgül olarak ayrı olduğu ileri sürülen iki felsefi gelenek veya bakış açısına ayrılmıştır (Keyes, vd., 2002; Ryan ve Deci, 2001). Bu iki bakış açısı genellikle hedonik (hedonic) iyilik ve eudaimonik (eudaimonic) iyilik olarak tanımlanan öznel iyilik hali ve psikolojik iyilik halidir. *Öznel iyilik hali* olarak tanımlanan hedonik iyilik hali bir bütün olarak bireyin yaşamı hakkındaki hislerini yansıtır (Diener, Wirtz, Biswas-Diener, vd., 2009; Waterman, 2007). Öznel iyilik hali bireyin genel yaşam doyumu değerlendirmesini veya yaşamının bilişsel değerlendirmesini ve önemli yaşam olaylarına duygusal reaksiyonunu da kapsayacak şekilde ele alınmaktadır (Diener ve Diener, 1995). Böylece öznel iyilik hali bilişsel yönü kadar duyuşsal yönü de içermektedir. *Psikolojik iyilik hali* olarak tanımlanan eudaimonik iyilik hali yapısı ise insanların zorlukları kendilik gelişimi için şans olarak deneyimlediğinde ve yaşam amacına sahip olduğunda yaşamları ile daha doyumlu olduğunu, daha yüksek düzeyde iyilik hali hissettiğini ileri sürer (Deci ve Ryan, 2000; Keyes, vd., 2002). Psikolojik iyilik hali çoğu çalışmada kendini kabul, uygun bağlam oluşturma veya seçme yeteneği, kişilerarası ilişkilerin niteliği, yaşam amacı, kişisel gelişim, özerklik ve yönelim duygusu gibi ölçütlerle ele alınmaktadır (Ryff, 1989).

Bu araştırmanın temel amacı pozitif negatif duygular, psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu değişkenleri ile ölçülen öznel ve psikolojik iyilik hali ile cinsiyet, yaş, yaşamın ilk on yılının geçirildiği yerleşim yeri, gelir düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası, anne baba eğitim durumu gibi sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkileri araştırmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki soruya cevap aranacaktır:

---

¹ Dr. Cüneyt, Karabiber, drcny@gmail.com

² Prof. Dr., Fatma Gül Cirhinlioğlu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, fgcirhinlioglu@gmail.com

Katılımcıların pozitif negatif duygular, psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu düzeyleri cinsiyet, yaş gurupları, yaşamlarının ilk on yılını geçirdikleri yerleşim yeri, gelir düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası, anne baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Örnekleme

Araştırma Ankara'da ikamet eden 18-65 yaş arası 478 yetişkin katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların %50,21'i (240) erkek, %49,79'u (238) kadındır. Katılımcıların 113'ü (%23,64) 25 yaş ve altı, 245'i (%51,26) 26-40 yaş arası, 120'si (%25,10) 41 yaş ve üstü gruptadır. Katılım gönüllülük esasına dayanmıştır ve katılımcılara kolay örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Araştırma ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı betimsel bir çalışmadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak için Kişisel Bilgi Formu, "Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği", "Psikolojik İyi Oluş Ölçeği" ve "Yaşam Doyumu Ölçeği" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların cinsiyet, yaş, yaşamın ilk on yılının geçtiği yer, gelir durumu, kardeş sayısı, doğum sırası ve anne baba eğitim durumlarını içeren bilgilerden oluşmaktadır.

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği: Araştırmada Pozitif (olumlu) ve Negatif (olumsuz) duyguları ölçmek için Watson, Clark ve Tellegen (1988) tarafından geliştirilen ve yirmi duygudan (on olumlu; on olumsuz) oluşan Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ) kullanılmıştır. Ölçekte birbirinden bağımsız iki boyut mevcuttur. Ölçeği geliştiren araştırmacılar (Watson ve Clark, 1984; Watson ve Tellegen, 1985) alt boyutları bağımsız kavramlar olarak ortaya koymuşlar ve alt boyutların ayrı ölçekler olarak da kullanılabilmesini ifade etmişlerdir. 5'li Likert tipi ölçekten alınan alt boyut puanları ilgili maddelerinin aritmetik toplamıyla ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Olumlu duyguların içinde yer aldığı boyut duygusal iyi oluş göstergesi olarak kabul edilmektedir. Olumsuz duyguların toplandığı boyutsa duygusal stresin yansıması olarak görülmektedir. Ülkemizde ölçeğin uyarlama çalışmaları Gençöz (2000) tarafından yapılmıştır. Alt boyutlar için rapor edilen Cronbach alfa değerleri olumlu duygular için .86; olumsuz duygular için .83'tür. Ölçeğin iki ayrı boyutundan alınan puanların yüksek olması olumlu ya da olumsuz duyguların yoğun yaşandığına işaret etmektedir.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Katılımcıların psikolojik iyi oluşlarını belirlemek amacıyla Ryff (1989) tarafından geliştirilmiş olan Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİOÖ) kullanılmıştır. Ryff (1989) altı boyutlu psikolojik iyi oluş modeline dayanarak her bir alt ölçeği 14 maddeden oluşan ve 6 alt ölçeği bulunan 84 maddelik bir ölçme aracı geliştirmiştir. Ölçek psikolojik iyi oluşun yapısal niteliklerini ölçen ve bireyin kendisi hakkında verdiği bilgilere dayanan (self-report) bir ölçektir. 1_Hiç katılmıyorum, 2_Biraz katılmıyorum, 3_Çok az katılmıyorum, 4_Çok az katılıyorum, 5_Biraz katılıyorum ve 6_Tamamen katılıyorum şeklinde altılı derecelendirmeye sahip olan Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nde her bir alt ölçekte yer alan maddelerin hemen hemen yarısı ters kodlanmaktadır. 321 kişi ile yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmalarında, ölçeğin iç tutarlılık katsayıları Özerklik alt ölçeği için .86, Çevresel Hâkimiyet alt ölçeği için .90, Bireysel Gelişim alt ölçeği için .87, Diğerleriyle Olumlu İlişkiler alt ölçeği

için .91, Yaşam Amaçları alt ölçeği için .90 ve Öz-kabul alt ölçeği için .93 olarak bulunmuştur. Altı hafta ara verdikten sonra 117 birey ile yapılan çalışmadan elde edilen test tekrar test güvenilirlik katsayıları ise .81 ile .85 arasındadır.

Ölçeğin Türkçe 'ye uyarlaması Akın (2008) tarafından yapılmış olup, geçerlik ve güvenilirlik analizleri 1214 öğrenci üzerinde bir çalışma ile değerlendirilmiştir. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe uyarlamasında orijinal ölçekteki gibi 84 madde ve altı alt ölçek bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 504, en düşük puan ise 84'tür. Katılımcının her bir alt ölçek için elde ettiği puanlarının yüksekliği bireyin ilgili alt ölçek tarafından değerlendirilen özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan ölçekten psikolojik iyi oluşun toplam puanı da elde edilmektedir. Ölçeğin uygulama süresi yaklaşık 25-30 dakikadır. Psikolojik iyi oluş ölçeğinin alt boyutlarının puanlara göre görgül göstergeleri aşağıdaki gibidir:

Öz Kabul: Yüksek puan alanlar; kendine karşı olumlu tutumu vardır; iyi ve kötü özellikleriyle benliğini çeşitli yönleriyle bilir ve kabul eder; geçmişte yaşadıklarıyla ilgili olarak olumlu hisseder. Düşük puan alanlar; kendisiyle ilgili hoşnutsuzlukları vardır; geçmiş yaşamıyla ilgili olarak hayal kırıklığı vardır; bazı kişisel özelliklerinden dolayı rahatsızlık hisseder, olduğundan farklı bir birey olmayı ister.

Diğerleriyle Olumlu İlişkiler: Yüksek puan alanlar; diğerleri ile sıcak, tatminkar, güvene dayalı ilişkilere sahiptir; kendinden başkalarının iyiliği ile ilgilidir; güçlü empati, şefkat ve yakınlık becerisi vardır; insan ilişkilerindeki özverinin karşılıklılık gereksindiğini bilir. Düşük puan alanlar; diğerleri ile mesafeli, güveni düşük ilişkilere sahiptir; diğerlerine karşı sıcak, açık ve ilgili olmakta güçlük çeker; kişilerarası ilişkilerde soyutlanmıştır ve hayal kırıklıkları vardır; diğerleri ile önemli bağların devamı için uzlaşmaya ve ödün vermeye istek hissetmez.

Özerklik: Yüksek puan alanlar; kendini ve kendi kararlarını kendisi belirler ve bağımsızdır; belirli şekilde düşünmesi ve hareket etmesine yönelik sosyal baskılara direnebilmektedir; kendi davranışlarını iç denetimle düzenler; kendini kişisel standartlarına göre kendisi değerlendirir. Düşük puan alanlar; diğerlerinin beklentileriyle ve değerlendirmeleriyle ilgili olarak endişe hisseder; önemli kararlarında diğerlerinin yargılarına güven hisseder; belirli şekilde düşünmesi ve hareket etmesine yönelik sosyal baskılara direnemez, boyun eğer.

Çevresel Hâkimiyet: Yüksek puan alanlar; çevreyi yönetme ile ilgili olarak yeterlik ve hâkimiyet hissi duyar; dış etkinliklerin karmaşık düzenini kontrol altında tutar; çevredeki fırsatları etkili değerlendirir; kişisel ihtiyaçlarına ve değerlerine uygun bağlamları oluşturabilir veya böyle ortamları seçebilir. Düşük puan alanlar; gündelik işlerinin yönetiminde zorlanırlar; çevredeki bağlamı değiştirmek ya da geliştirmek gerekirse yetersiz hisseder; çevredeki fırsatların farkında olmaz; dış dünya üzerinde kontrol hissine sahip değildir.

Yaşamın Amacı: Yüksek puan alanlar; yaşam için amaç ve yön duygusuna sahiptir; şimdinin ve geçmişinin anlamlı olduğunu hisseder; yaşam amacı sunan inançları vardır; yaşamada amaç ve hedeflere sahiptir. Düşük puan alanlar; yaşamda anlam hissinden yoksundur; hedefleri ya da amaçları çok azdır, kendilerinde yön duygusu hissetmezler; geçmiş yaşamında bir amaç bulamaz; yaşamını anlamlandırın inanç ya da bakış açıları yoktur.

Bireysel Gelişim: Yüksek puan alanlar; süren bir gelişim hissine sahiptir; kendisini büyüyen ve genişleyen bir birey olarak görür; yeni ortam ya da deneyime açıktır; potansiyelini gerçekleştirdiği hissine sahiptir; zaman sürecinde kendinde ve davranışlarında ilerlemeler görür; daha çok kendini bilme, tanıma ve etkililiği yansıtan şekillerde değişim yaşar. Düşük puan alanlar; bireysel durgunluk hissine sahiptir; zaman içerisinde ilerleme ya da genişleme duygusu yoktur; yaşamla ilgili bıkkınlık ve ilgisizlik hisseder; yeni tutum ya da davranış geliştirmede yetersizlik hisseder (Ryff, 1989; Ryff ve Keyes, 1995; Ryff ve Singer, 1996; Ryff ve Singer, 2008; Ryff, 2014).

Yaşam Doyumu Ölçeği: Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ), Diener ve arkadaşları (1985) tarafından bireylerin yaşamlarından elde ettikleri doyumunu belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe 'ye uyarlaması Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılmıştır. Ölçek, toplam 5 maddeden oluşmaktadır ve alt boyutları yoktur. Ölçeğin puanlaması, 7'li Likert tipinde olup "Kesinlikle katılmıyorum-1, Katılmıyorum-2, Kısmen katılmıyorum-3, Kararsızım-4, Kısmen katılıyorum-5, Katılıyorum-6, Kesinlikle katılıyorum-7" şeklindedir. Ölçekte ters puanlanan ifade bulunmamaktadır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı .88'dir. Ölçekten alınan puan yükseldikçe, kişinin yaşam doyumu artmaktadır.

İşlem

Araştırmada Bilgilendirilmiş, Gönüllü Onam Formu, Kişisel Bilgi Formu, Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği 487 katılımcıya uygulanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı, kişisel bilgilerin gizli tutulacağı, kimlik bilgilerinin kullanılmayacağı ve ölçekleri doldurmanın yaklaşık ne kadar süreceği (35-45 dakika) bildirilmiştir. Ayrıca katılımcılara, ölçeklerin nasıl doldurulması gerektiği, katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu bilgisi verilmiştir. Katılımcılar ölçekleri kendileri doldurmuşlardır.

Verilerin Analizi

Araştırma bulgularının ortaya konmasında kullanılan istatistiksel çözümler SPSS 24.0 yazılımları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri frekans analiziyle, Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanlar ise tanımlayıcı istatistiklerle gösterilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına geçilmeden önce Kolmogorov-Smirnov testi, QQ plot ve çarpıklık-basıklık değerleri incelenmiş ve verilerin normal dağılıma uyum gösterdiği saptanmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanlar parametrik hipotez testleri ile karşılaştırılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Katılımcıların yaş, yaşamın ilk on yılının geçirildiği yerleşim yeri, gelir düzeyi, kardeş sayıları, doğum sırası, anne baba eğitim durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ANOVA kullanılmış ve post-hoc test olarak Tukey seçilmiştir.

BULGULAR**Tablo 1. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri (n=478)**

	Sayı(n)	Yüzde(%)
Cinsiyet		
Erkek	240	50,21
Kadın	238	49,79
Yaş grubu		
25 yaş ve altı	113	23,64
26-40 yaş arası	245	51,26
41 yaş ve üzeri	120	25,10
Yaşamın ilk 10 yılının geçtiği yer		
Köy/İlçe	153	32,01
Şehir	144	30,13
Büyükşehir	181	37,87
Gelir durumu		
Düşük gelir	56	11,72
Orta gelir	398	83,26
Zengin	24	5,02
Kardeş sayısı		
Kardeşi yok	37	7,74
Bir kardeş	188	39,33
İki kardeş	126	26,36
Üç ve üzeri	127	26,57
Doğum sırası		
Kardeşi yok	37	7,74
İlk çocuk	175	36,61
İkinci çocuk	141	29,50
Üçüncü ve üzeri	125	26,15
Anne eğitim durumu		
Bir okul bitirmemiş	78	16,32
İlkokul	158	33,05
Ortaokul/lise	136	28,45
Önlisans/lisans/lisansüstü	106	22,18
Baba eğitim durumu		
Bir okul bitirmemiş	31	6,49
İlkokul	128	26,78
Ortaokul/lise	157	32,85
Önlisans/lisans/lisansüstü	162	33,89

Tablo 1’de katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların %23,64’ünün 25 yaş ve altı, %51,26’sının 26-40 yaş arası ve %25,10’unun 41 ve üzeri yaş grubunda, %50,21’inin erkek, %49,79’unun kadın olduğu, yaşamlarının ilk 10 yılında %32,01’inin köy/ilçe, %30,13’ünün şehir, %37,87’sinin büyük şehirde yaşadıkları, %11,72’sinin gelir durumunun düşük, %83,26’sının gelir durumunun orta, %5,02’sinin ise zengin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %7,74’ünün kardeşi olmadığı, %39,33’ünün bir, %26,36’sının iki, %26,57’sinin ise üç ve üzerinde kardeşe sahip olduğu, %36,61’inin ilk çocuk, %29,50’sinin ikinci çocuk, %26,15’inin ise üçüncü veya daha sonra doğan çocuk olduğu, %16,32’sinin annesinin bir okul bitirmediği, %33,05’inin annesinin ilkokul mezunu olduğu, %28,45’inin ortaokul/lise mezunu olduğu, %22,18’inin önlisans/lisans/lisans üstü eğitimini tamamlamış olduğu, %6,49’unun babasının bir okul bitirmemiş, %26,78’inin babasının ilkokul mezunu, %32,85’inin ortaokul/lise mezunu, %33,89’unun önlisans/lisans/lisansüstü eğitimlerini tamamlamış olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Alt Ölçekleri ve Yaşam Doyum Ölçeği’nden aldıkları puanlar

	n	$\bar{x}$	s	Min	Max
Negatif Duygu	478	21,62	4,93	10	37
Pozitif Duygu	478	36,47	4,63	14	47
Özerklik	478	60,15	7,93	25	80
Çevresel Hâkimiyet	478	52,97	7,68	25	72
Bireysel Gelişim	478	64,18	8,33	32	84
Olumlu İlişkiler	478	66,72	9,92	38	84
Yaşam Amaçları	478	54,05	7,96	26	72
Öz-Kabul	478	60,09	9,95	27	84
Yaşam Doyumu Ölçeği	478	23,28	6,11	7	35

Tablo 2’de katılımcıların Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt ölçeklerinden ve Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanlar verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların Negatif Duygu Ölçeği’nden ortalama $21,62 \pm 4,93$, minimum 10, maksimum 47 puan aldıkları, Pozitif Duygu Ölçeği’nden ortalama $36,47 \pm 4,63$, minimum 14, maksimum 47 puan aldıkları tespit edilmiştir. Katılımcılar, Psikolojik İyi Oluş ölçeği alt boyutları olan Özerklik’ten ortalama $60,15 \pm 7,93$ puan, Çevresel Hâkimiyet’ten ortalama $52,97 \pm 7,68$ puan, Bireysel Gelişim’den ortalama $64,18 \pm 8,33$ puan, Olumlu İlişkiler’den ortalama $66,72 \pm 9,92$ puan, Yaşam Amaçları’ndan ortalama $54,05 \pm 7,96$ puan ve Öz-Kabul’den ortalama $60,09 \pm 9,95$ puan aldıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçek genelinden ortalama $23,28 \pm 6,11$, minimum 7, maksimum 35 puan aldıkları görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların cinsiyetlerine göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği,, Yaşam Doyum Ölçeği'nden aldıkları puanların karşılaştırılması

		Cinsiyet	n	$\bar{x}$	s	t	p
PNDÖ	Negatif Duygu	Erkek	240	20,56	4,95	-4,810	0,000*
		Kadın	238	22,68	4,69		
	Pozitif Duygu	Erkek	240	36,48	4,83	0,056	0,955
		Kadın	238	36,46	4,43		
	Özerklik	Erkek	240	60,19	7,69	0,116	0,908
		Kadın	238	60,11	8,17		
Çevresel Hâkimiyet	Erkek	240	52,92	7,65	-0,122	0,903	
	Kadın	238	53,01	7,72			
PIOÖ	Bireysel Gelişim	Erkek	240	63,76	8,12	-1,110	0,267
		Kadın	238	64,60	8,53		
	Olumlu İlişkiler	Erkek	240	66,14	10,19	-1,276	0,202
		Kadın	238	67,30	9,62		
	Yaşam Amaçları	Erkek	240	53,71	8,21	-0,930	0,353
		Kadın	238	54,39	7,70		
Öz-Kabul	Erkek	240	60,26	9,68	0,367	0,714	
	Kadın	238	59,93	10,23			
YDÖ	Yaşam Doyum Ölçeği	Erkek	240	22,79	5,98	-1,758	0,079
		Kadın	238	23,77	6,20		
		Kadın	238	20,78	3,57		

* $p < 0,05$

Tablo 3'te katılımcıların cinsiyetlerine göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği'nden aldıkları puanların karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi sonuçları gösterilmiştir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre negatif duygu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Kadın katılımcıların negatif duygu puanları, erkek katılımcıların puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre pozitif duygu puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların cinsiyetlerine göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Özerklik, Çevresel Hâkimiyet, Bireysel Gelişim, Olumlu İlişkiler, Yaşam Amaçları ve Öz-Kabul ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p > 0,05$). Katılımcıların cinsiyetlerine göre yaşam doyumu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Kadın katılımcıların aldıkları puan ortalaması, erkek katılımcıların puan ortalamasından daha yüksek olmasına karşın, fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir.

Tablo 4. Katılımcıların yaş gruplarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doymu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

		Yaş Grubu	n	$\bar{x}$	s	Min	Max	F	p	Fark
PNDÖ	Negatif Duygu	25 yaş ve altı	113	20,96	5,53	10	34	7,548	0,001*	1-3
		26-40 yaş arası	245	21,19	4,67	10	35			
		41 yaş ve üzeri	120	23,10	4,57	12	37			
	Pozitif Duygu	25 yaş ve altı	113	36,42	5,05	19	46	0,658	0,518	
		26-40 yaş arası	245	36,29	4,70	14	47			
		41 yaş ve üzeri	120	36,88	4,08	24	46			
Özerklik	25 yaş ve altı	113	59,48	8,97	25	79	0,673	0,511		
	26-40 yaş arası	245	60,20	7,63	42	78				
	41 yaş ve üzeri	120	60,68	7,50	41	80				
Çevresel Hakimiyet	25 yaş ve altı	113	52,19	8,33	25	72	0,935	0,393		
	26-40 yaş arası	245	53,04	7,66	29	70				
	41 yaş ve üzeri	120	53,55	7,06	30	69				
Bireysel Gelişim	25 yaş ve altı	113	64,80	8,43	38	84	0,513	0,599		
	26-40 yaş arası	245	64,13	8,15	32	83				
	41 yaş ve üzeri	120	63,70	8,63	42	83				
Olumlu İlişkiler	25 yaş ve altı	113	67,66	10,07	38	84	0,686	0,504		
	26-40 yaş arası	245	66,37	10,16	38	84				
	41 yaş ve üzeri	120	66,52	9,26	43	83				
Yaşam Amaçları	25 yaş ve altı	113	54,44	8,26	29	71	0,191	0,826		
	26-40 yaş arası	245	53,98	7,89	26	72				
	41 yaş ve üzeri	120	53,83	7,85	34	69				
Öz-Kabul	25 yaş ve altı	113	59,36	10,83	29	84	0,781	0,459		
	26-40 yaş arası	245	60,00	9,80	27	83				
	41 yaş ve üzeri	120	60,97	9,37	30	81				
YDÖ	Yaşam Doymu Ölçeği	25 yaş ve altı	113	23,08	6,18	7	35	0,619	0,539	
		26-40 yaş arası	245	23,11	6,18	7	33			
		41 yaş ve üzeri	120	23,82	5,91	10	32			

* $p < 0,05$

Katılımcıların yaş gruplarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doymu Ölçeği'nden aldıkları puanlar Anova testi kullanılarak karşılaştırılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.'te gösterilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların yaş gruplarına göre negatif duygu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). 41 ve üzeri yaş grubu bireylerin negatif duygu puanları, diğer yaş gruplarındaki katılımcıların puanlarından daha yüksektir ve aralarındaki puan farkı istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir. Katılımcıların yaş gruplarına göre pozitif duygu puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların yaş gruplarına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Özerklik, Çevresel Hâkimiyet, Bireysel Gelişim, Olumlu ilişkiler, Yaşam Amaçları ve Öz-Kabul ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Yaş gruplarına bakılmaksızın katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar benzerlik göstermektedir. Katılımcıların yaş gruplarına göre Yaşam Doymu Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark

bulunmamıştır. 41 yaş ve üzeri katılımcıların aldıkları puan ortalaması, 40 ve altında yaş katılımcıların puan ortalamasından daha yüksek olmasına karşın, yaş grupları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir.

Tablo 5. Katılımcıların yaşamlarının ilk 10 yılını geçirdikleri yere göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

		Yer	n	$\bar{x}$	s	Min	Max	F	p	Fark
PNDÖ	Negatif Duygu	İlçe	153	21,24	5,01	10	37	0,648	0,524	
		Şehir	144	21,81	5,20	10	36			
		Büyükşehir	181	21,79	4,65	12	36			
	Pozitif Duygu	İlçe	153	35,91	4,97	14	46	1,738	0,177	
		Şehir	144	36,60	4,53	19	46			
		Büyükşehir	181	36,83	4,39	26	47			
Özerklik	İlçe	153	59,08	8,39	39	77	4,088	0,017*	1-2	
	Şehir	144	59,67	7,35	40	78			2-3	
	Büyükşehir	181	61,43	7,84	25	80				
Çevresel Hakimiyet	İlçe	153	51,61	7,99	29	70	3,547	0,030*	1-2	
	Şehir	144	53,68	7,53	30	72			1-3	
	Büyükşehir	181	53,54	7,42	25	69				
PIOÖ	Bireysel Gelişim	İlçe	153	62,68	8,73	32	83	4,806	0,009*	1-2
		Şehir	144	64,11	8,69	38	84			1-3
		Büyükşehir	181	65,49	7,48	44	81			
	Olumlu İlişkiler	İlçe	153	65,44	9,56	40	84	1,954	0,143	
		Şehir	144	67,56	10,17	38	84			
		Büyükşehir	181	67,12	9,96	38	84			
Yaşam Amaçları	İlçe	153	52,78	8,19	29	71	2,938	0,054		
	Şehir	144	54,47	8,00	31	69				
	Büyükşehir	181	54,79	7,64	26	72				
Öz-Kabul	İlçe	153	58,73	10,16	30	83	2,668	0,070		
	Şehir	144	60,09	10,50	27	79				
	Büyükşehir	181	61,25	9,19	29	84				
YDÖ	Yaşam Doyum Ölçeği	İlçe	153	21,83	6,52	7	35	6,492	0,002*	1-2
		Şehir	144	23,92	5,54	8	35			1-3
		Büyükşehir	181	23,99	5,99	7	33			

* $p < 0,05$

Tablo 5'te katılımcıların yaşamlarının ilk 10 yılını geçirdikleri yere göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği'nden aldıkları puanların karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları verilmiştir. Katılımcıların yaşamlarının ilk 10 yılını geçirdikleri yere göre Negatif Duygu Ölçeği ve Pozitif Duygu Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların yaşamlarının ilk 10 yılını geçirdikleri yere bakılmaksızın söz konusu ölçeklerden benzer puanlar aldıkları görülmektedir. Katılımcıların

yaşamlarının ilk 10 yılını geçirdikleri yere göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Özerklik, Çevresel Hâkimiyet ve Bireysel Gelişim, puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0,05$). Yaşamının ilk 10 yılında büyük şehirde yaşamış katılımcıların özerklik ve bireysel gelişim puanı, yaşamlarının ilk 10 yılında şehirde yaşamış katılımcıların ise çevresel hâkimiyet puanı, diğer yerlerde yaşamış katılımcıların puanlarından daha yüksek bulunmuştur ve tespit edilen puan farkı istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir. Katılımcıların yaşamlarının ilk 10 yılını geçirdikleri yere göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Olumlu ilişkiler, Yaşam Amaçları ve Öz-Kabul ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Yaşamlarının ilk 10 yılında ilçe, şehir veya büyükşehirde yaşamış katılımcıların söz konusu alt boyutlardan aldıkları puanlar benzerlik göstermektedir. Katılımcıların yaşamlarının ilk 10 yılını geçirdikleri yere göre Yaşam Doyumu Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p<0,05$). Yaşamlarının ilk 10 yılını büyükşehirde geçirmiş olan katılımcıların ölçek puanları, ilçe ve şehirde yaşamış katılımcıların ölçek puanlarından daha yüksektir ve aralarındaki puan farkı istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir.

Tablo 6. Katılımcıların gelir durumuna göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

		Gelir	n	x	s	Min	Max	F	p	Fark
PNDÖ	Negatif Duygu	Düşük gelir	56	22,32	5,52	10	37	1,182	0,308	
		Orta gelir	398	21,59	4,81	10	36			
		Zengin	24	20,51	5,40	12	36			
	Pozitif Duygu	Düşük gelir	56	35,71	5,58	14	46	0,971	0,379	
		Orta gelir	398	36,54	4,49	19	47			
		Zengin	24	37,04	4,61	28	47			
Özerklik	Düşük gelir	56	59,20	8,65	42	77	0,602	0,548		
	Orta gelir	398	60,22	7,86	25	80				
	Zengin	24	61,13	7,35	44	72				
Çevresel Hakimiyet	Düşük gelir	56	49,76	9,34	25	65	7,285	0,001*	1-2	
	Orta gelir	398	53,23	7,31	30	72			1-3	
	Zengin	24	56,08	7,51	41	69			2-3	
Bireysel Gelişim	Düşük gelir	56	61,58	7,82	43	74	3,674	0,026*	1-2	
	Orta gelir	398	64,42	8,38	32	84			1-3	
	Zengin	24	66,25	7,66	45	80			2-3	
Olumlu İlişkiler	Düşük gelir	56	64,52	10,72	38	81	3,015	0,050		
	Orta gelir	398	66,81	9,79	38	84				
	Zengin	24	70,33	9,14	46	81				
Yaşam Amaçları	Düşük gelir	56	52,13	8,79	36	71	3,426	0,033*	1-2	
	Orta gelir	398	54,14	7,79	26	72			1-3	
	Zengin	24	57,08	7,85	43	69			2-3	
Öz-Kabul	Düşük gelir	56	56,96	11,00	29	78	5,953	0,003*	1-2	
	Orta gelir	398	60,23	9,71	27	84			1-3	

YDÖ	Yaşam Doyum Ölçeği	Zengin	24	65,08	9,25	48	81			2-3
		Düşük gelir	56	20,57	7,66	8	33	8,689	0,000*	1-2
		Orta gelir	398	23,49	5,84	7	35			1-3
		Zengin	24	26,17	4,23	13	32			2-3

* $p < 0,05$

Tablo 6'da katılımcıların gelir durumuna göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği'nden aldıkları puanların karşılaştırılması için uygulanan ANOVA sonuçları gösterilmiştir. Katılımcıların gelir durumlarına göre Negatif Duygu Ölçeği ve Pozitif Duygu Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların gelir durumlarına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Çevresel Hâkimiyet, Bireysel Gelişim, Yaşam Amaçları ve Öz-Kabul ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p < 0,05$). Gelir durumu zengin olan katılımcıların söz konusu ölçeklerden aldıkları puan ortalaması, gelir durumu düşük ve orta olan katılımcıların puan ortalamasından daha yüksektir. Gelir durumları arasındaki puan farkı istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir. Katılımcıların gelir durumlarına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Özerklik ve Olumlu İlişkiler puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların gelir durumlarına göre Yaşam Doyumu Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p < 0,05$). Gelir durumu zengin olan katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puan ortalaması, gelir durumu düşük ve orta olan katılımcıların puan ortalamasından daha yüksektir.

Tablo 7. Katılımcıların kardeş sayılarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

	Kardeş sayısı	n	$\bar{x}$	s	Mİn	Max	F	p	Fark
PNDÖ	Negatif Duygu	Kardeşi yok	37	20,97	5,25	14	36	0,831	0,477
		Bir kardeş	188	21,75	4,70	10	35		
		İki kardeş	126	21,21	5,03	11	34		
		Üç ve üzeri	127	22,02	5,08	10	37		
	Pozitif Duygu	Kardeşi yok	37	36,84	3,61	30	45	0,650	0,583
		Bir kardeş	188	36,68	4,45	25	47		
		İki kardeş	126	36,00	4,57	19	46		
		Üç ve üzeri	127	36,51	5,21	14	46		
PIOÖ	Özerklik	Kardeşi yok	37	57,92	7,19	43	70	1,354	0,256
		Bir kardeş	188	60,70	8,07	25	80		
		İki kardeş	126	60,29	7,73	41	78		
		Üç ve üzeri	127	59,84	8,07	39	77		
	Çevresel Hâkimiyet	Kardeşi yok	37	52,85	6,57	39	68	0,974	0,405
		Bir kardeş	188	53,33	7,88	25	69		
		İki kardeş	126	53,43	7,28	30	72		
		Üç ve üzeri	127	52,00	8,05	29	68		
Bireysel Gelişim	Kardeşi yok	37	63,30	7,36	45	75	2,488	0,060	
	Bir kardeş	188	65,43	7,63	38	80			
	İki kardeş	126	63,69	8,73	32	84			

YDÖ	Olumlu İlişkiler	Üç ve üzeri	127	63,06	9,02	43	83	0,812	0,488
		Kardeşi yok	37	65,54	10,79	38	83		
		Bir kardeş	188	67,26	9,91	38	84		
		İki kardeş	126	67,17	9,66	43	83		
		Üç ve üzeri	127	65,80	9,94	40	84		
		Kardeşi yok	37	54,05	7,56	42	66		
	Yaşam Amaçları	Bir kardeş	188	54,71	7,35	31	72	0,936	0,423
		İki kardeş	126	53,93	8,11	26	71		
		Üç ve üzeri	127	53,19	8,75	29	71		
		Kardeşi yok	37	61,95	7,95	47	75		
		Bir kardeş	188	60,39	10,36	27	84		
		İki kardeş	126	60,26	9,49	30	79		
	Öz-Kabul	Üç ve üzeri	127	58,95	10,26	32	77	1,058	0,367
		Kardeşi yok	37	24,84	5,38	13	32		
		Bir kardeş	188	23,51	5,87	8	33		
		İki kardeş	126	22,99	6,47	7	32		
		Üç ve üzeri	127	22,77	6,26	7	35		
		Kardeşi yok	37	24,84	5,38	13	32		
Yaşam Doyum Ölçeği	Bir kardeş	188	23,51	5,87	8	33	1,280	0,281	
	İki kardeş	126	22,99	6,47	7	32			
	Üç ve üzeri	127	22,77	6,26	7	35			
	Kardeşi yok	37	24,84	5,38	13	32			
	Bir kardeş	188	23,51	5,87	8	33			
	İki kardeş	126	22,99	6,47	7	32			

* $p < 0,05$

Tablo 7’de katılımcıların kardeş sayılarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği’nden aldıkları puanların karşılaştırılması verilmiştir. Katılımcıların kardeş sayılarına göre negatif duygu ve pozitif duygu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Sahip oldukları kardeş sayısına bakılmaksızın katılımcılar negatif ve pozitif duygu puanları benzerlik göstermektedir. Katılımcıların sahip oldukları kardeş sayısına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Özerklik, Çevresel Hâkimiyet, Bireysel Gelişim, Olumlu İlişkiler, Yaşam Amaçları ve Öz-Kabul ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Sahip oldukları kardeş sayısına bakılmaksızın katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar benzerlik göstermektedir. Katılımcıların sahip oldukları kardeş sayılarına göre yaşam doyumu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p > 0,05$). Kardeşi olmayan katılımcıların ölçekten aldıkları puan ortalaması, kardeş sahibi olan katılımcıların puan ortalamasından daha yüksek bulunmasına karşın aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir.

Tablo 8. Katılımcıların doğum sıralarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

		Doğum sırası	n	$\bar{x}$	s	Min	Max	F	p
PNDÖ	Negatif Duygu	Kardeşi yok	37	20,97	5,25	14	36	0,804	0,492
		İlk çocuk	175	21,99	4,84	10	36		
		İkinci çocuk	141	21,67	4,65	11	34		
		Üçüncü ve üzeri	125	21,23	5,28	10	37		
		Kardeşi yok	37	36,84	3,61	30	45		

PİÖÖ	Pozitif Duygu	İlk çocuk	175	36,64	4,53	19	46	1,241	0,294
		İkinci çocuk	141	36,26	4,58	25	47		
		Üçüncü ve üzeri	125	36,36	5,12	14	46		
	Özerklik	Kardeşi yok	37	57,92	7,19	43	70	0,166	0,919
		İlk çocuk	175	60,58	7,67	39	80		
		İkinci çocuk	141	59,94	8,58	25	79		
	Çevresel Hâkimiyet	Üçüncü ve üzeri	125	60,44	7,69	42	78	1,385	0,247
		Kardeşi yok	37	52,85	6,57	39	68		
		İlk çocuk	175	53,01	7,06	30	72		
	Bireysel Gelişim	İkinci çocuk	141	52,65	8,32	25	68	0,415	0,743
		Üçüncü ve üzeri	125	53,30	8,12	29	70		
		Kardeşi yok	37	63,30	7,36	45	75		
Olumlu İlişkiler	İlk çocuk	175	65,19	7,57	42	84	0,816	0,485	
	İkinci çocuk	141	63,56	8,94	32	80			
	Üçüncü ve üzeri	125	63,72	8,84	43	83			
Yaşam Amaçları	Kardeşi yok	37	65,54	10,79	38	83	0,959	0,412	
	İlk çocuk	175	67,21	9,60	41	84			
	İkinci çocuk	141	66,28	10,20	38	83			
Öz-Kabul	Üçüncü ve üzeri	125	66,87	9,83	44	84	0,877	0,453	
	Kardeşi yok	37	54,05	7,56	42	66			
	İlk çocuk	175	54,72	7,62	29	72			
Yaşam Doyum Ölçeği	İkinci çocuk	141	53,32	7,89	31	69	0,877	0,453	
	Üçüncü ve üzeri	125	53,95	8,61	26	71			
	Kardeşi yok	37	61,95	7,95	47	75			
YDÖ	İlk çocuk	175	60,43	9,98	27	83	0,877	0,453	
	İkinci çocuk	141	59,11	10,39	29	84			
	Üçüncü ve üzeri	125	60,18	9,91	33	77			
Yaşam Doyum Ölçeği	Kardeşi yok	37	24,84	5,38	13	32	0,877	0,453	
	İlk çocuk	175	23,15	6,06	7	32			
	İkinci çocuk	141	23,20	5,91	7	33			
Yaşam Doyum Ölçeği	Üçüncü ve üzeri	125	23,09	6,58	7	35	0,877	0,453	

Katılımcıların doğum sıralarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği'nden aldıkları puanların karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 8 'de gösterilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde, katılımcıların doğum sıralarına göre negatif duygu ve pozitif duygu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Doğum sırası fark etmeksizin katılımcılar Negatif ve Pozitif Duygu Ölçeklerinden benzer puanlar almışlardır. Katılımcıların doğum sıralarına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Özerklik, Çevresel Hâkimiyet, Bireysel Gelişim, Olumlu İlişkiler, Yaşam Amaçları ve Öz-Kabul ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Doğum sırasına bakılmaksızın katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar benzerlik

göstermektedir. Katılımcıların doğum sıralarına göre yaşam doyumu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$).

Tablo 9. Katılımcıların anne eğitim durumlarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

	Anne Eğt.	n	$\bar{x}$	s	Min	Max	F	p	Fark		
PNDÖ	Bir okul bitirmemiş	78	22,14	4,86	10	37	3,005	0,030*	1-4		
	Negatif	İlkokul	158	21,38	5,17	10				36	3-4
	Duygu	Ortaokul/lise	136	22,38	5,07	11	36	2,028	0,109		
		Önlisans/lisans/lisansüstü	106	20,61	4,24	11	34				
		Bir okul bitirmemiş	78	35,94	4,78	24	46				
	Pozitif	İlkokul	158	37,20	4,86	14	46				
		Duygu	Ortaokul/lise	136	36,10	4,34	19				47
			Önlisans/lisans/lisansüstü	106	36,25	4,48	25				47
	Özerklik	Bir okul bitirmemiş	78	59,19	7,30	42	77	0,966	0,409		
		İlkokul	158	60,70	7,64	39	79				
		Ortaokul/lise	136	59,65	7,69	40	78	1,730	0,160		
		Önlisans/lisans/lisansüstü	106	60,66	9,02	25	80				
Çevresel		Bir okul bitirmemiş	78	51,27	7,29	30	65				
		İlkokul	158	53,46	7,76	25	72				
Hakimiyet	Ortaokul/lise	136	52,88	7,92	30	68	2,657	0,048*	1-4		
	Önlisans/lisans/lisansüstü	106	53,58	7,44	38	69					
	Bir okul bitirmemiş	78	62,04	7,89	43	80					
Bireysel	İlkokul	158	64,83	8,02	45	84					
	Gelişim	Ortaokul/lise	136	63,85	8,91	38				82	
		Önlisans/lisans/lisansüstü	106	65,20	8,14	32				80	
PIOÖ	Bir okul bitirmemiş	78	65,43	9,34	40	82	0,603	0,614			
	Olumlu	İlkokul	158	67,23	9,96	38				84	
		İlişkiler	Ortaokul/lise	136	66,66	10,26	38	84			
			Önlisans/lisans/lisansüstü	106	66,96	9,86	45	84			
	Yaşam	Bir okul bitirmemiş	78	51,94	8,00	35	71	2,380	0,069		
		İlkokul	158	54,76	8,17	29	71				
Amaçları		Ortaokul/lise	136	54,11	7,47	31	69	2,385	0,069		
	Önlisans/lisans/lisansüstü	106	54,47	8,05	26	72					
	Bir okul bitirmemiş	78	58,35	10,46	30	77					
Öz-Kabul	İlkokul	158	60,29	9,76	29	84					
	Ortaokul/lise	136	59,38	9,46	30	77					
	Önlisans/lisans/lisansüstü	106	62,00	10,25	27	81					
YDÖ	Bir okul bitirmemiş	78	22,94	6,41	8	35	1,339	0,261			
	İlkokul	158	22,70	6,48	7	35					

Yaşam Doyum Ölçeği	Ortaokul/lise	136	23,46	5,83	8	32
	Önlisans/lisans/lisansüstü	106	24,17	5,61	7	32

* $p < 0,05$

Tablo 9’da katılımcıların anne eğitim durumlarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları verilmiştir. Katılımcıların anne eğitim durumlarına göre negatif duygu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Annesi ortaokul / lise mezunu olan katılımcıların negatif duygu puanları, annesi bir okul bitirmemiş, ilkokul mezunu veya önlisans/lisans/lisansüstü mezunu olan katılımcıların puanlarından daha yüksektir. Katılımcılar arasındaki puan farkı istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir. Katılımcıların anne eğitim durumlarına göre pozitif duygu puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların anne eğitim durumlarına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Özerklik, Çevresel Hâkimiyet, Olumlu İlişkiler, Yaşam Amaçları ve Öz-Kabul ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların anne eğitim durumlarına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutu olan Bireysel gelişim alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Annesi önlisans/lisans/lisansüstü mezunu olan katılımcıların bireysel gelişim puanları, diğerlerinden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. Katılımcıların anne eğitim durumlarına göre yaşam doyumu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 10. Katılımcıların baba eğitim durumlarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeğinden aldıkları puanların karşılaştırılması

	Baba Eğt.	n	$\bar{x}$	s	Min	Max	F	p	Fark
PNDÖ	Bir okul bitirmemiş	31	22,28	5,41	10	37	0,206	0,892	
	Negatif Duygu	İlkokul	128	21,52	4,84	11			36
	Ortaokul/lise	157	21,61	5,07	10	36			
	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	21,57	4,80	11	36			
	Bir okul bitirmemiş	31	35,84	5,48	24	46	0,907	0,437	
	Pozitif Duygu	İlkokul	128	36,96	4,33	26			46
	Ortaokul/lise	157	36,16	4,99	14	46			
	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	36,50	4,33	25	47			
PIOÖ	Bir okul bitirmemiş	31	57,65	7,62	42	77	1,496	0,215	
	Özerklik	İlkokul	128	60,41	7,67	42			79
	Ortaokul/lise	157	59,80	7,86	39	78			
	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	60,76	8,20	25	80			
	Bir okul bitirmemiş	31	49,35	8,36	33	64	3,258	0,021*	1-2
	Çevresel Hakimiyet	İlkokul	128	53,04	7,32	25			70
	Ortaokul/lise	157	52,64	8,26	29	72		1-4	

	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	53,92	7,06	32	69		
	Bir okul bitirmemiş	31	62,30	8,94	45	77	1,743	0,157
Bireysel	İlkokul	128	64,05	8,17	43	83		
	Gelişim Ortaokul/lise	157	63,54	8,90	32	84		
	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	65,25	7,68	38	81		
	Bir okul bitirmemiş	31	64,95	9,98	46	82	0,589	0,622
Olumlu	İlkokul	128	66,62	9,97	38	84		
	İlişkiler Ortaokul/lise	157	66,48	9,81	43	84		
	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	67,36	10,00	38	84		
	Bir okul bitirmemiş	31	50,52	9,24	35	71	2,942	0,033*
Yaşam	İlkokul	128	54,24	8,32	32	71		1-2
	Amaçları Ortaokul/lise	157	53,65	7,74	29	69		1-4
	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	54,97	7,45	26	72		
	Bir okul bitirmemiş	31	56,81	12,37	30	77	2,464	0,062
Öz-Kabul	İlkokul	128	59,88	9,53	29	84		
	Ortaokul/lise	157	59,46	10,10	30	83		
	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	61,50	9,46	27	81		
	Bir okul bitirmemiş	31	21,71	7,32	8	33	4,008	0,008*
Yaşam	İlkokul	128	23,31	5,98	8	35		1-3
	Doyum Ortaokul/lise	157	22,34	6,32	7	33		1-4
YDÖ	Önlisans/lisans/lisansüstü	162	24,46	5,56	7	32		

* $p < 0,05$

Tablo 10'da katılımcıların baba eğitim durumlarına göre Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği'nden aldıkları puanların karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları gösterilmiştir. Katılımcıların baba eğitim durumlarına göre negatif duygu ve pozitif duygu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p > 0,05$). Katılımcıların baba eğitim durumlarına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Özerklik, Bireysel Gelişim, Olumlu İlişkiler ve Öz-Kabul ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Katılımcıların baba eğitim durumlarına göre Psikolojik İyi Oluş Ölçeği alt boyutları olan Çevresel Hâkimiyet ve Yaşam Amaçları alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Baba eğitim durumu önlisans/lisans/lisansüstü mezunu olan katılımcıların çevresel hâkimiyet ve yaşam amaçları puanları, diğerlerinden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Katılımcıların baba eğitim durumlarına göre yaşam doyum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Babası önlisans/lisans/lisansüstü mezunu olan katılımcıların yaşam doyum puanları diğerlerinden daha yüksek bulunmuştur ve katılımcılar arasındaki puan farkı istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir.

TARTIŞMA

Literatürde iyilik hali ile sosyo-demografik değişkenler arasında tutarlı bulgular bulunmamakla birlikte (Lucas ve Gohm, 2000), iyilik halinin psikolojik faktörler kadar sosyo-demografik değişkenlerden de etkilendiği ileri sürülmektedir (McLeod ve Owens, 2004; Moody-Ayers, Lindquist,

Sen ve Covinsky, 2007). Çalışmamızda kadın katılımcıların negatif duygu düzeyleri erkek katılımcılardan yüksek bulunmuştur. Cinsiyet rollerinin iyilik halini güçlendirme veya azaltmada rol oynadığı düşünülmektedir. Çalışmamızda 41 yaş ve üzeri yaş grubu katılımcıların negatif duygu düzeyleri daha düşük yaş gurubu katılımcılara göre daha yüksektir. Yapılan bazı çalışmalarda gündelik yaşamda duyguların yoğunluğunu ve sıklığını bildirmeler istendiği zaman daha yaşlı yetişkinlerin genç yetişkinlere göre genellikle negatif duyguları azalma göstermiştir (Gross ve ark., 1997; Lawton, Kleban ve Dean, 1993). 18-94 yaş grubu katılımcılarla yapılan bir çalışmada yaş arttıkça negatif duyguların daha az ortaya çıktığı görülmüştür (Carstensen, Pasupath, Ulrich ve Nesselroade, 2000). Çalışmamızda yaş arttıkça negatif duyguların artması bireylerin iyilik halini olumsuz yönde etkileyebilecek sosyal ve ekonomik imkânların kısıtlılığı ve daha yaşlı bireylere yönelik önyargıları da içeren kültürel faktörlerle açıklanabilir. Örneğin yaşlı bireyleri sosyal hayattan izole eden ve yalnızlığa iten sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler. Çalışmamızda yaşamının ilk on yılında büyük şehirde yaşamış katılımcıların özerklik ve bireysel gelişim düzeyi, yaşamlarının ilk on yılında şehirde yaşamış katılımcıların ise çevresel hâkimiyet düzeyi, diğer yerlerde yaşamış katılımcıların puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Şehir yaşamının kendi kararlarını kendisi belirleyen, bağımsız, belirli şekilde düşünmesi ve hareket etmesine yönelik sosyal baskılara direnebilen, kendi davranışlarını iç denetimle düzenleyebilen, çevreyi yönetme ile ilgili olarak yeterli ve hâkimiyet duygusu hissedebilen, çevredeki fırsatları değerlendirebilen, kişisel ihtiyaçlarına ve değerlerine uygun bağlamları oluşturabilen ve deneyime açık bireylerin yetişmesi için daha fazla imkân sağladığı düşünülmektedir. Benzer şekilde yaşam doyumu, çevresel hâkimiyet, bireysel gelişim, yaşam amaçları ve öz-kabul gelir durumu yüksek olan katılımcılarda gelir durumu düşük ve orta olan katılımcılardan daha yüksektir. Ekonomik avantajlara sahip olma bireylerin iyilik hallerini riske sokabilecek yaşam stresörlerinin bazılarını karşı tampon rol oynayabilmektedir. Bu tür stresörler ortaya çıktığı zaman da daha hızlı çözüm bulmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca ekonomik avantajlar daha konforlu yaşam koşulları, eğlenceli ve geliştirici etkinliklere daha fazla ulaşma imkânı, daha sağlıklı beslenme olanakları vb. sağlayarak öznel ve psikolojik iyilik halini desteklemektedir. Çalışmamızda annesi ortaokul/lise mezunu olan katılımcıların negatif duygu puanları, annesi bir okul bitirmemiş, ilkokul mezunu veya önlisans/lisans/lisansüstü mezunu olan katılımcıların puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Literatürde iyilik hali ve eğitim arasında tutarlı bulgular saptanmamıştır (Veenhoven, 2008). Duygularla baş etme ve eğitim ilişkisi muhtemelen farklı eğitim düzeylerinde farklı işlemektedir. Daha yüksek eğitim düzeyinden bir anne negatif duygularla daha güçlü başa çıkma becerilerini öğretmiş olabilir. Daha düşük eğitim düzeyine sahip bir anne ise negatif duyguların görmezden gelindiği veya sıradanlaşarak kanıksandığı ve dolayısıyla bireyin psikolojik bağımsızlık kazandığı bir ortam sunmuş olabilir. Çalışmamızda annesi önlisans/lisans/lisansüstü mezunu olan katılımcıların bireysel gelişim düzeyleri, babası önlisans/lisans/lisansüstü mezunu olan katılımcıların yaşam doyumu, çevresel hâkimiyet ve yaşam amaçları puanları daha düşük eğitim düzeyinde anne babası olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir. Anne eğitim düzeyi özellikle bireysel gelişimde önemli rol oynarken, baba eğitim düzeyi bireye yaşam doyumu, çevresel hâkimiyet ve yaşam amaçları sağlamış görünmektedir. Diğer bir ifadeyle anne ve babanın eğitim düzeyi bireyin psikolojik iyilik halinin farklı boyutlarını etkileyebilmektedir.

Kaynakça

- Akın, A. (2008). Scales of psychological well-being: A study of validity and reliability. *Educational Science: Theory & Practice*, 8, 721–750.
- Binder, M. (2013). Subjective well-being capabilities: Bridging the gap between the capability approach and subjective well-being research. *Journal of Happiness Studies*, 1-21. doi:10.1007/s10902-013-9471-6.
- Carstensen, L.L., Pasupath, M., Ulrich, M., & Nesselroade, J.R. (2000). "Emotional Experiences in Everyday Life Across the Adult Life Span," *Journal of Personality and Social Psychology* 79, no. 4, pp. 644–55.
- Dağlı, A, Baysal, N . (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. doi:10.1207/S15327965PLI1104_01
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diener, E., & Diener, C. (1995). The wealth of nations revisited: Income and quality of life. *Social Indicators Research*, 36, 275–286. doi:10.1007/BF01078817.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. and Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2009). New measures of well-being: Flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research*, 39(2), 247–266. doi:10.1007/978-90-481-2354-4_12.
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2002). *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Well-being*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gençöz, T. (2000). Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15, 9-26.
- Gross, J.J, Carstensen, L.L., Pasupath, M., Tsa, J., Skorpen, G., & Hsu, C. (1997). Emotion and aging: experience, expression, and control. *Psychology and Aging*, 12, 590-599.
- Keyes, C. L. M., Shmektin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 1007-1022.
- Lawton, M.P., Kleban, M.H., & Dean, J. (1993). Affect and age: Cross-sectional comparisons of structure and prevalence. *Psychology and Aging*, 8, 165-175.

- Lucas, R. E., & Gohm, C. (2000). Age and sex differences in subjective well-being across cultures. In E. Diener & E. M. Suh (Eds.), *Subjective well-being across cultures* (pp. 291-317). Cambridge, MA: MIT Press.
- McLeod, J., & Owens, T. (2004). Psychological well-being in the early life course: Variations by socioeconomic status, gender, and race/ethnicity. *Social Psychology Quarterly*, 67(3), 257–278. doi:10.1177/019027250406700303.
- Moody-Ayers, S., Lindquist, K., Sen, S., & Covinsky, K. E. (2007). Childhood social and economic well-being and health in older age. *American Journal of Epidemiology*, 166(9), 1059–1067. doi:10.1093/aje/kwm185.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141-166.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is Everything, or is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being, *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), p. 1069-1081..
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1069-1081.
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719-727.
- Ryff, C. D., & Singer, B. (1996). Psychological well-being: Meaning, measurement, and implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65, 14-23.
- Ryff, C.D. (2014). Psychological Well-Being Revisited: Advances in the Science and Practice of Eudaimonia. *Psychother Psychosom*. 83, 10-28.
- Ryff, C.D., Singer, H.B. (2008). Know Thyself and Become What You are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being. *Journal of Happiness Studies*. 9 (1), 13-39.
- Veenhoven, R. (2008). Healthy happiness: Effects of happiness on physical health and the consequences for preventive health care. *Journal of Happiness Studies*,9(3), 449–469. doi:10.1007/s10902-006-9042-1.
- Waterman, A. S. (2007). Doing well: The relationship of identity status to three conceptions of well-being. *Identity*, 7(4), 289–307. doi:10.1080/15283480701600769.
- Watson, D., & Clark, L. A. (1984). Negative affectivity: The disposition to experience aversive emotional states. *Psychological Bulletin*, 96,465-490.
- Watson, D., & Tellegen, A. (1985). Toward a consensual structure of mood. *Psychological Bulletin*, 98, 219-235.

Watson, D., Clark, L., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS Scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063-1070.

Diane Arbus'un Fotoğraflarına Queer Bakış

Duygu ERGÜN TAKAN¹

Huriye KURUOĞLU²

Giriş

Queer kuramının kurucusu olarak anılan Judith Butler (1987), “Arzunun Özneleri (*Subjects of Desire: Hegelian Reflections in Twentieth Century France*)” başlıklı doktora tezinde, Hegel’in “arzu ve tanınma” ilişkisini ele almıştır. Hegel’in arzu ve tanınma ilişkisini tartışmaya açarak çalışmalarını derinleştiren Butler, “performatif beden” ve “queer kuramı”nı geliştirmiştir.

“Cinsel kimliklerin sabit kategoriler olmadığını; kültürel ve tarihsel olarak değişime açık, ‘performatif’ yapılar olduğunu vurgulayan queer kuramı (Butler, 2008; 27)”, toplumsal bir dalga olarak yükselen queer hareketle birlikte gelişim göstermiştir. Öte yandan, 20. Yüzyıl’ın ünlü fotoğraf sanatçısı Diane Arbus (1923-1971), toplumun idealize ettiği oluş biçimlerinin dışına itilmeleri nedeniyle günlük hayatta karşılaşılmaması güç alternatif oluş biçimlerini, fotoğrafları aracılığıyla “normal” kabul edilen kimselerin görüşü açısından dahil etmiştir. “Öteki” denile gelen varoluş biçimlerini, fotoğrafları aracılığıyla “karşılıklı birbirini tanıma” ilişkisine dahil etmesi dolayısıyla Diane Arbus, normatif yapının performatif davranış kalıplarını yapıbozuma uğratmaktadır.

Çalışmada, söz konusu benzerlikten yola çıkarak öncelikle Hegel’in arzu ve tanınma ilişkisine değinilmiştir. Ardından, Judith Butler’in performatif beden ve queer kuramları ele alınmıştır. Son olarak, Diane Arbus’un yirmi adet fotoğrafı, queer kuramı çerçevesinde içerik analizi yöntemiyle yorumlanmaya çalışılmıştır.

1. Hegel’in Arzu’sundan Butler’in Queer Kuramına:

A) Arzu ve Tanınma İlişkisi

Hegel’in “Tin’in Fenomenolojisi”nde (1977) ortaya koyduğu “tanınma” tartışmasının bağlamı, “özbilindir.” Hegel, “özbilincin” hakikatının yalnızca düşünce yoluyla tecrübe edilemeyeceğini öne sürmektedir. Descartes’ın, “düşünceyi” kendi hakikatının şüphe götürmeyen göstergesi kabul etmesinin aksine Hegel, özbilince dair hakikatın göstergesini “karşılıklı birbirini tanıma ilişkisine” dayandırmaktadır.

Hegel’de kendilik bilinci, nesnesiyle olumlu değil olumsuz ilişki içindedir. Dursun’un (2004; 188) açık ifadesiyle “kendilik bilinci, bu olumsuzlama hareketi ile, bilinç ve dünya arasındaki ontolojik farkın (*disparity*) görünüşünün sürekli üstesinden gelmeye çalışmaktadır.” Ancak diğer yandan bu ontolojik eşitsizlik, nesneyi ve arzuyu üreten ilişkiyi kurarak kendilik bilincini var eder. Yani bilinç ve dünya (özne ve nesne) arasındaki bu *fark*, kendilik bilincinin varlık koşulunu oluşturmaktadır. Dünyanın kendilik bilinciyle tecrübe edilmesi, Hegel tarafından “arzu deneyimi” olarak

---

¹ Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo TV ve Sinema Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, İzmir, Türkiye, duyguerguntakan@gmail.com

² Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo TV ve Sinema Bölümü, İzmir, Türkiye, Huriye.kuruoglu@ege.edu.tr

tanımlanmaktadır (1977; 104-105). Hegel'in düşüncesinde arzu, daima amaçlı bir biçimde, başka bir şeye yöneliktir. Diğer bir ifadeyle "arzu" daima, verili bir nesneye ya da "öteki" olana duyulan arzudur. Bu noktada "öteki", "başka bir kendilik bilincini" işaret etmektedir.

Ötekilik, arzu olarak eklemlendiği durumlarda, kendilik bilincini güçlendirir. Bu nedenle Hegel (1977, 110-111), kendilik bilincini "zorunlu olarak ötekilikten geri dönüş" olarak tanımlamaktadır: "Kendilik bilinci, ancak başka bir kendilik bilinci içinde tatmin olur. Ancak bir başkası içinde var olduğunda kendilik bilinci kendinde ve kendisi için var olur." Yani Hegel'e göre nesne, kendi olumsuzlaması içindedir. Diğer bir deyişle Hegel, (1979) arzunun, nesnesini yadsıma hareketi içinde bulunduğunu ileri sürmektedir. Direk (2011; 37), Hegel'in bu önermesini şöyle açıklar: "Yaşamın içinde karşılaşan iki bilinç, 'tanınmayı arzularak' bir ölüm kalım savaşına girerler. Buna göre hayatını riske atan ve salt yaşamayı önemsiz gördüğünü ispatlayan bilinç efendi; ölüm korkusuna kapılıp geri adım atan bilinç köle olacaktır."

Kendilik bilinci, arzunun doyurulduğu döngünün dışında gerçekleşmektedir. Bu süreç, tanınmanın {*recognition*} diyalektiği ile gerçekleşen bir süreçtir. Bu diyalektikte "tanıma", Dursun'un ifadesiyle (2004; 189) "bilincin nesneyi olumsuzlamasına rağmen ona olan bağımlılığını sürdürdüğünü/alıkoyduğunu anladığı anda belirir; kendilik bilinciyle birlikte yaşamın ve yaşayan nesnelerin bütünüyle asimile edilemeyeceği anlaşıldığında, arzu, yeni bir biçim bulmak zorunda kalır." Tam da bu noktada Butler (1987; 34), şunları söylemektedir: "Hegel'de özne, karşılıklı olarak dışlayıcı bir biçimde arzular: Başka bir şeyi arzularken, kendimizi kaybederiz; kendimizi arzuladığımızda, dünyayı kaybederiz." Butler'a göre (2012); yaşam, tanınma ve arzu gibi kavramlar zamanla heteroseksüel matrisin cinsiyetli özne üretimini meşrulaştırmak için kurulmuş, koşullanmış ontolojik varsayımlardan ibaret olagelmıştır. Butler buradan hareketle beden kavramının, heteroseksüel matrisi kuran sembolik, kültürel yasayla karşılaştığı noktada cinsiyetlenen bir varlık olarak düşünülebileceğini ifade eder (Grosz, 2011). Ancak bu yasa, yalnızca heteroseksüel bireyleri değil, kendisine uymayan oluş biçimlerini, örneğin LGBTİ bireyleri de üretebilmektedir.

Butler doktora tezinde, Hegel'in varsayımlarından hareketle ve O'ndan farklı olarak, "cinsel yönelim farklılığı yüzünden 'tanınmamanın' nasıl üretildiğine" odaklanmıştır.

B) Performatif Beden ve Queer Oluş Üzerine

Judith Butler, Hegel'in arzu ve tanınma kavramlarından yola çıkarak bazı alternatif kavramlar geliştirmiştir. Bu çalışma kapsamında Butler'ın Performatif beden ve Queer oluş üzerine geliştirdiği düşünceler tartışılmıştır. Sistemin belirlediği kurguyu açıklarken "performatif beden kavramı"na ileri süren Butler, aynı zamanda bu kavramı heteronormatif kurgunun yapısöküme uğratılması için gerekli olan bir yöntem (bir panzehir) olarak tanımlamaktadır (Butler, 2012). Butler'a göre (2012; 66), heteroseksüel olarak kurgulanmış toplumsal cinsiyet taklidi yapmak, bireyin özne olarak varlığını sürdürebilmesinin önkoşuludur. Bu önkoşul, performatif temsiller gerektirmektedir. Performatif temsiller, birbirlerini taklit ve tekrar eden zorunlu ifadelerdir (Butler, 2007; 31-32). Çünkü iktidarın düzeni, cinsiyet ve cinsellik meselesini tutarlı kimliklerle oluşturmayı amaçlamaktadır.

Toplumun kültürel yapısını şekillendiren heteronormatif kurgunun dışında kalan cinsel kimlikler, "karşılıklı birbirini tanıma ilişkisinin" dışında bırakılmaktadır. Tam da bu noktada, Butler (2012; 67), sistemin oluşturageldiği söz konusu sınırların hatalı bir kurgudan ibaret olduğunu ve bu

kurguyu yapısöküme uğratabilecek olanakların bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Butler bu anlamda öncelikle “toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet” ayrımının yapısöküme uğratılması gerektiğini belirtir. Butler’a göre (2012; 52), biyolojik cinsiyetin verili kabul edilmesi tartışmaya açılsa, ‘biyolojik cinsiyet’ denilen olgunun, tıpkı ‘toplumsal cinsiyet’ olgusu gibi kültürel bir inşa olduğu; yani biyolojik cinsiyetin, özünde zaten başından beri toplumsal cinsiyet olduğu; biyolojik ve toplumsal olan arasında bir ayrım bulunmadı anlaşılacaktır. Bu görüşe göre toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetleri kavramsallaştıran üretim mekanizmasının bizzat kendisidir.

Butler, biyolojik ve doğal olarak tezahür edenin, toplumsal olarak üretildiğini ifade eder; O’na göre, toplumsal olarak üretilen ve bize sunulan dilin kavramsal kuralları olmaksızın kendi bedenimizi algılama olanağı bulunmamaktadır (Butler, 2016). Sadece kadın – erkek ikiliğinin olabileceğini belirleyen, dolayısıyla heteroseksüelliği belirleyen ve böylece normal olan ve normal olmayı belirleyen ve neyi tahayyül edebileceğimizi düzenleyen toplumsal normlar, düşüncemizi ve algı dünyamızı belirlemektedir. Örneğin Butler (2012), feminizmi tam bu noktadan; “çerçeveyi sorunsallaştırmadan sistem içinde kalarak hak talep etmesi” bakımından eleştirmektedir. Butler, sorunsallaştırılmamış bir çerçeveden hak talep etmenin, heteronormatif yapı içerisinde gerçekleşmesi dolayısıyla söz konusu normları güçlendirebileceğini, buna gerekçe göstermektedir.

Butler’in, sistemin oluşturageldiği kurguyu yapısöküme uğratabilecek bir fırsat olarak gördüğü “performatiflik” kuramına göre “bedensel hareketler, edimler ve arzu performatiftir; dışarı vuruyormuş gibi yapılan öz veya kimlik aslında bedensel işaretler ve diğer söylemsel yollarla ima edilen ve sürdürülen üretimlerdir” (Çaylı, 2010; 16). Butler’a göre (2012; 224), toplumsal cinsiyetli beden performatif olması demek, gerçekliğini teşkil eden çeşitli edimlerden ayrı bir ontolojik statüsü olmaması demektir.

Butler (2012; 12), 1990 yılında yazdığı, “Cinsiyet Belası” adıyla dilimize çevrilen ve Özkazanç’ın (2015) ifadesiyle “queer kuramının temel kaynaklarından biri olarak kabul edilen” metnin hedefini; “toplumsal cinsiyet için bir imkan sahası yaratmak, bunu da ne tür imkanların gerçekleştirilmesi gerektiğini dikte etmeksizin yapmak” biçiminde özetlemiştir. Çıkış noktası itibarıyla öncelikle cinsiyet kategorilerini yeniden değerlendirilip yapısöküme uğratan queer teori, ne olduğunu tanımlarken, neye karşı olduğundan hareket etmektedir. Ve karşı olduğu şey de temelde normal olan, normal olarak adlandırılan şeylerdir. Ne olduğuyla ilgili kesin bir tanım yapmayı reddeden queer düşüncenin, aslında tam da bu yönüyle queer olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Günümüzde, queer teorisinin sorunsallaştırdığı şeylerin başında, kendisinin de içinden çıktığı feminist kuramdaki temsil sistemi gelmektedir. Çünkü queer kuram, kimliksizlik savunusundan ziyade; merkezi olmayan, akışkan -değişken- kimlikler üzerine vurgu yapmaktadır (Butler, 2012). Bu açıdan queer kuramı, bugünkü “heteronormatif” düzenin ya da heteroseksüel düzenin yarattığı, cinsiyeti eril ve dişil olarak tanımlayan ikili kimlik sisteminin bir eleştirisi olarak okumak mümkündür. Öyle ki, queer kuramı üzerine çalışmaları bulunan akademisyen ve yazar Annamarie Jagose (2014), cinsel özdeşleşme kategorileriyle ilgili modern bilgilerin tutarlı ve bir bütün olmaktan çok uzak olduğunu belirtmektedir. Tam da bu noktada queer, “heteroseksüel olmayan cinsel kimliklerin çeşitli biçimlerini bir araya getiren

şemsiye bir kavram" (Jargose, 2014; 11) olarak işlevsel bir biçimde gündeme gelir. Ancak Özkazanç'ın ifade ettiği üzere (2015; 32), ihtiva ettiği anlamsal derinlik bakımından bundan daha fazlası olan *queer*, "öncelikle toplumsal cinsiyet ve cinsel ifadenin normatif kodlarına, ancak aynı zamanda gey ve lezbiyen cinselliğinin sınırlayıcı potansiyeline direnişi de temsil etmektedir."

Öte yandan, gerek bu kuramın öncülerinin LGBTİ üzerine çalışmalar yürütmesi, gerekse queer kuramın 'normal' olmayana sahiplenmesi ve kendini öteki olarak konumlaması dolayısıyla, iktidar tarafından ötekileştirilen LGBTİ bireylerin bu kurama yönelmesi, queer kuramı öncelikle LGBTİ örgütlenmelerinin sahiplenmesine neden olmuştur. Özellikle transgender politikası queer teoriyle daha kolay ilişkilendirilmiş ve birbirinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Fakat Yardımcı'nın (2012) da ifade ettiği üzere, queer kuramının LGBTİ kişilere özgü bir kimlik politikası olmadığı vurgulanması gerekmektedir. Hatta bazı bakımlardan queer teori, -tıpkı feminist kuramdaki temsil meselesi gibi- LGBTİ politikalarını eleştirmektedir.

Örneğin queer kuram, görünürlük açısından LGBTİ kişilere destek verirken, yurttaşlık haklarına yaklaşımları bakımından onları eleştirmektedir. LGBTİ örgüt bireyler "her yerdeyiz" sloganını kullanarak, toplumsal yapıda yer edinebilmek adına lezbiyen ya da gey olmanın "normal olduğuna" yönelik vurgu yapmaktadırlar. Ancak queer düşünce, eleştirel ve muhaliftir. Bu kurama göre önemli olan, ötekileştirilen kimliklerin egemen sisteme girmesi değil, sistemin dağıtılmasıdır. Normalleştirmeye karşı duran queer düşünce, insanları normatif kimlikler üzerinden kodlamak gibi kodları normatifleştirmeye çabalamanın da problemleri bir yaklaşım olduğunu vurgular. Yani "kimlik yapılarının" değil, "her türlü kimliğin akışkan ve değişken olabilirliliğinin" korunması gerektiğine işaret eder. Dolayısıyla queer kuramının doğrudan önerdiği ya da bu kuramla özdeşleşmiş alternatif bir cinsiyet, bir cinsel kimlik de yoktur. Buna göre ne kadar çok özne varsa o kadar kimlik çeşitliliğinden söz etmek mümkündür.

Toplumsal bir dalga olarak yükselen Queer hareketle birlikte gelişen kuram, "cinsel kimlik kategorilerinin kesinlikle sabit olmadığını" (Butler, 2008; 27); tarihsel ve kültürel olarak değişime açık yapılar olduğunu vurgulamaktadır. Bir kavram olarak, birçok kişi için yalnızca eşcinselleri tanımlamak üzere kullanıldığı düşünülen ya da doğrudan gey ve lezbiyen öznelerle ilişkilendirilen *queer*, insan cinselliğini yeni baştan ele alan kuramsal bir yaklaşımdır. Yalnızca kişisel oryantasyon ya da eylem olarak görmediği cinselliğin, bu oryantasyon ve davranışları var eden koşulları belirleyen ve oluşturan toplumsal, kültürel ve tarihsel faktörleri de içeren geniş ve karmaşık bir alan olduğunu varsayan *queer* kuram, toplumsal cinsiyet ve cinsellekle ilgili özcü ya da biyolojik yaklaşımları reddetmektedir (Moon ve Woodland, 2013; 287). *Queer* kurama göre toplumsal cinsiyet ve cinsellik, akışkan ve toplumsal olarak inşa edilmiş olgulardır. Diğer bir deyişle queer kavramı, ne bir 'uzlaşmadan' ötürü; ne de bir uzlaşma yaratmak amacıyla doğmuştur. Tam tersine üzerinde bir türlü uzlaşılabilen, daha başka deyişle, "bir türlü iletişilebilir olmaya yanaşmayan bir alanın içinden fıskırmıştır" (Uslu, 2014; 4). Yani cinsiyet meselesi, hali hazırda olduğumuz şey değil, olmakta olduğumuz bir sürekli dönüşüm halidir.

Kavramın hareketli ve değişken yapısı, çok ani gelişmesi ve çoğunlukla eleştirilmeden benimsenmesi kuramın sağlam temellere oturmadığını düşündürmektedir (Çakırlar & Delice, 2012). Şimdiki sisteme karşı çıkışla queer, yeni sistemlere karşı kendini nasıl revize edeceğini öngörememekle

eleştirilebilir. Benzer kaygılarla 'Queer teori' kavramını ilk kez ortaya atan kuramcı olarak kabul edilen Teresa de Lauretis, bu kavramı kullanmaktan hemen üç yıl sonra, ana akım kurum ve aygıtlar tarafından ele geçirilmesi sebebiyle vazgeçmiştir. Bu konuda Judith Butler'ın düşüncesi bu eleştirilere cevap olabilecek niteliktedir. Jagose'un (2014; 10) ifadesiyle Butler, "queerin normatif yapı ve söyleme meydan okumaya nasıl devam edeceğini çözmeye çalışmaz. Tam aksine o, queerin etkilerinin tek olmadığını dolayısıyla sonuçlarının önceden tahmin edilebilir olmadığını belirtmektedir."

Diğer yandan queer kuramının (söylemsel) ikiliklere karşı duruşu; biyolojik ve toplumsal olan arasındaki geçişliliği, akışkanlığı ve dolayısıyla asla sabit olmayan, değişken ve akışkan kimlik yapılarını savunması; dolayısıyla belirli kimlik grupları için sivil haklar talep etmek yerine, asimilasyoncu olmayan stratejilere yönelmesi, "sakatlık çalışmalarına" da ilham vermiştir (Yardımcı, 2012; 227). Sakatlık çalışmalarının hikayesi; "iğreti, garip, tuhaf" anlamlarına gelen queer kelimesinin 1990'lı yılların ilk yarısından sonra, transfbik, homofobik ve bifobik kişilerin, cinsiyet normlarının dışında kalan transseksüel, homoseksüel, biseksüel ve lezbiyen gibi "öteki" olarak etiketlenip sistemin dışında bırakılan cinsel kimlik kategorilerini tanımlamak ve onları aşağılamak için kullanılırken; bir süre sonra, öteki olarak yaftalanan bu kimseler (LGBTİ bireyler) queer kelimesini sahiplenerek hakaret anlamının dışına çıkarmasına çok benzemektedir. Yardımcı'ya göre (2012; 227), sakatlık üzerine çalışan, yazan bazı araştırmacılar, tıpkı queer aktivistleri ve kuramcılar gibi, aşağılayıcı bir biçimde kullanılan "cripple (sakat, kötürüm)" kelimesinin kullanımını benimseyerek, onları çerçeveleyen söylemi alt-üst etmeyi denemişlerdir.

Kimi yazarlar, kendilerini queer olarak nitelendiren sakatlar arasındaki deneyim ortaklığına dikkat çeker. Örneğin Sherry (2004; 7), aile içinde ve toplum genelinde dışlanma, utanç ve damgalanma; ahlaklılığın çeşitli biçimlerine, nefret cinayetlerine, linç girişimlerine maruz kalma; öjeni dahil olmak üzere birçok biyopolitik stratejilerin hedefi, zorunlu teşhis ve tedavilerin, normalleştirici cerrahinin nesnesi olma gibi deneyimler üzerinde durmaktadır. Diğer yandan, özcülüğe kaşı olmaları, normalliği ve ikili kategorileri sorgulamaları dolayısıyla; sakatlığı kurumsallaştırma yönündeki yeni çabalar ile queer kuramının ortak paydası genişlemiştir. Queer kuramı, heteronormativiteyi; sakatlık çalışmaları da "sağlam-bedenliliği (able-bodiedness)" sorunsallaştırarak, -varsayılan- doğallıkları üzerinden görünmeden geçen bu iki kategoriye dikkat çekmektedir (Yardımcı, 2012). Özellikle McRuer, heteronormativite ve sağlam bedenliliğin iç içe geçmiş ve süreklilikleri için birbirine ihtiyaç duyan iki normatif çerçeve olduğunu öne sürmektedir (McRuer, 2003). Bu iddiasında McRuer, Butler'ın heteroseksüel kimliğin imkansızlığı üzerine söylediklerinden yola çıkmaktadır: Fantazmatik bir idealin tekrarlanan taklidine dayanan, ancak başarısızlığa yazgılı performatif bir kimliktir bu. McRuer'e göre, "sağlam-bedenlilik" de aynı şekilde düşünülebilir:

Tıpkı Cinsiyet Belası gibi "sağlamlık belası (ability trouble)" da zorunlu görülen sağlam-bedenliliğin kaçınılmaz imkansızlığına işaret eder. Birbiri içine geçmiş bu iki çerçeve içinde, en "başarılı" heretoseksüel özne, aynı zamanda sakatlanmamış; en "sağlam" bedenli özne de, sağlamlığından (queer pratikler yüzünden) ödün vermemiş kimsedir. Bu kavramsallaştırmada sakatlık ve queer birbirinin metaforu olarak işler: sakatlık her zaman biraz queer'lik (tuhaf olarak görme, ucubeleştirme veya sakatları, cinsellikleri eksik veya aşırı kişiler olarak gören önyargılar nedeniyle); queer'lik ise sakatlık olarak (tıbbileştirilmiş bir kimlik olması üzerinden) okunabilir (McRuer, 2003; 304).

Böylece heteroseksüel/sağlam-bedenli özne, queer/sakatlık ile karşıtlık ilişkisi içinde kurulan ancak tamamlanması imkansız bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Yardımcı'ya göre (2012; 228), söz konusu proje imkansızdır fakat “sürekliliğini” tam da buradan; “olmayan bir ideale ulaşma çabasının tekrarından” almaktadır. Sonuç olarak, her iki durumda da bir dışlanma ve tanınmama deneyiminden söz etmek mümkündür.

2. Diane Arbus'un Fotoğraflarına Queer Bakış

Performatif bir biçimde tekrar eden davranışlarımız dolayısıyla, söz konusu dışlanma ve tanınmama deneyimlerine karşı tavır göstererek, normatif adledilmeyeni “tanımaya” yönelme edimi de ne yazık ki normatif algının dışına itilmektedir. Ünlü “ucube fotoğrafçısı” Diane Arbus, bu edimin en somut örneklerinden biridir.

1923 doğumlu Diane Arbus 20. yüzyılın en önemli fotoğraf sanatçılarından biridir. Babası dönemin varlıklı işadamları arasında yer alır. Son derece geleneksel ve baskıcı bir aile ortamında yetişen Arbus, 1941 yılında eğitimini yarıda bırakarak babasının kürk mağazasında çalışan Allan Arbus'la evlenir. Allan Arbus savaş yıllarında orduda aldığı fotoğraf eğitimini eşine aktarır. Çift birlikte moda fotoğrafı stüdyosu açar. İki çocukları olur. Arbus, 1957'ye dek eşiyle birlikte moda fotoğrafçılığını sürdürür, 1958 yılında portre fotoğrafçısı olarak toplumun sınırında alışmadık hayatlar yaşayan insanların fotoğraflarını çekmeye başlar. 1960'ta *Esquire* dergisinde ilk foto-makalesi yayınlanır. 1963 ve 1966'ta iki kez Guggenheim ödülünü alır. 1971 yılında intihar eder. Ölümünden bir yıl sonra on fotoğrafı büyütülerek Venedik Bienali'nde sergilenir. Arbus'un eserleri Metropolitan Müzesi, Victoria & Albert Müzesi gibi müzelerde sergilenmektedir. En ünlü eserleri arasında “Yahudi bir dev, tıpatıp ikizler ve oyuncak el bombası taşıyan çocuk” yer almaktadır.

Diane Arbus (American, 1923–1971)

Segal'in Dorfman'dan aktardığına göre, Arbus'un mutsuzluğunda toplumsal cinsiyet ile ilişkili bakış açısının önemi büyüktür; Arbus, başarısının hak edilmemiş olduğuna dair güvensiz ve endişelidir. Yeteneğinden korkar, çalışmalarının söylendiği kadar iyi olduğuna inanmaz. Dorfman bu durumu Arbus'un patolojisinin kanıtı olmaktan çok onun kuşağındaki pek çok kadının ortak özelliği olduğunu belirtir. Arbus'un çalışmalarında tekrar eden en önemli tema ötekilik algısı duyusudur, kimi zaman insanların içindeki ötekiliği keşfederken kimi zaman da bir şekilde bunu yönlendirip empoze etmektedir (Segal, 2005). Arbus, çıraklığında öğrendiği 'mükemmel model estetiği'ne yönelik çalışmalar üretmeye yönelmemiştir. Tam tersine, bu yapıya tamamen sırtını dönmüş bir sanatçıdır (Sontag: 1993, 55). Arbus'un eserleri tepkiselidir: fotoğrafları yoluyla Arbus, estetikten ahlaki değerlere kadar, pek çok dayatılmış norma karşı tepkisel bir duruş sergilemektedir.

Fotoğraf 1: *Bashksız-1, 1970*

Diane Arbus, hayatı boyunca depresyonlar içinde uyumsuz bir evlilik ve sosyal çevre içerisinde yaşamıştır. Bu depresif ruh halinin kökenine bakıldığında her türlü zorlayıcı koşuldan arındırılmış ve korumacı bir ortamda adeta steril bir fanusta büyütüldüğü görülmektedir. Yaşartürk'ün (2009) aktardığına göre, Arbus, gerçek acıdan, gerçek trajediden ve gerçek korkulardan uzak kalmasını, gerçek olamayacak kadar steril bir ortamda yetişmesine bağlamaktadır. Tam da bu nedenle gerçek sayılamayacak pek çok şeyden korkar hale geldiğini ve bu korkuyla mücadele etmenin, gerçek olanla yüzleşmekten geçtiğini ifade etmektedir.

Fotoğraf 1'de, Arbus'un "steril ve korunaklı yaşam" ve "bu türden bir yaşamın, dışarıda bıraktıkları" ile ne ifade etmek istediğini görmek mümkündür. Arbus'un 1970 yılında çektiği bu fotoğraf ile, sıradan bir yaşamın içerisinde karşılaşılması güç kişiler, görüş açımıza dahil edilmiştir. Fotoğrafta, iyi giyimli olmayan ve "ev giysileri" diye tabir edilebilecek kostümlerle gece olduğu düşünülen bir zaman diliminde, cinsiyet bakımından birbirlerinden ayırt edilmesi güç bazı yaşlı kimseler yer almaktadır. Bu görüntü, her yönüyle alışılmışın dışında bir an'ı resmetmektedir.

Fotoğraf 2: *Three Circus Ballerinas, 1964*

Fotoğraf 2'ye bakıldığında ise, fotoğrafa adını da veren “üç adet sirk balerini” görülmektedir. Balerin dendiğinde, zihinlerde canlanan ilk imge, balerin kelimesi ile ilişkili olarak en yaygın görüntünün imgesi olacaktır. Bu da yaklaşık bir ifadeyle, kuğu benzeri, zarif, ince, uzun bir kadını çağrıştırır. Çünkü günlük yaşamda balerin olmaya dair beklentiler bunlardır ve dolayısıyla görüp görebileceğimiz balerinler, genellikle bu özelliklere sahiptir. Ancak yukarıdaki fotoğrafta durum pek öyle görünmemektedir. Arbus bu fotoğraf aracılığıyla, bir meslek ya da bir aktivite olarak da bazı kavramların, zihinlerimizde yer kaplayan imgelerden çok daha çeşitli olabileceğini göstermektedir. Tam da bu nedenle Arbus'un, mesleki anlamda dahi, tanımlı kategorileri karikatürize ettiğini ve bu yolla tanımsız oluş biçimlerine tanınırlık kazandırdığını söylemek mümkündür.

Fotoğraf 3: *Retired man and his wife at home in a nudist camp one morning, N.J, 1963*

Fotoğraf 3, Arbus tarafından 1963 yılında, çıplaklar kampında çekilmiştir. Çıplaklar kampında bir çiftin, tabiatı gereği tamamıyla çıplak bir biçimde objektife gülümseyerek poz verebilmesi oldukça önemlidir. Zira o ortama özgü bir mahremiyet söz konusuyken, böyle bir karenin yakalanabilmesi için, kuşkusuz fotoğrafçının da onlardan biri olması gerekmektedir. Yukarıdaki karede de görülebileceği üzere, Arbus'un, fotoğrafını çektiği kimselerin yaşamlarına dahil olmak konusunda başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Bu başarı, Arbus'un alışılmışın dışında yaşamları fotoğrafladığı düşünüldüğünde, daha fazla önem kazanmaktadır.

Fotoğraf 4: *Russian midget friends in a living room on 100th St, N.Y.C., 1963, 1963*

Arbus, pek çokları tarafından garip ve tedirgin edici bulunan kimseleri bulmak için, oldukça fazla mesai harcayan, o kimselerle yakınlık kurabilmek için emek veren bir fotoğraf sanatçısıdır. Bu uğraşların neticesinde Arbus, ötekileştirilen kimselerin toplumda taktıkları -takmak zorunda bırakıldıkları- maskelerin ardındakini ölümsüzleştirmeyi başarmıştır. Neredeyse fotoğrafı çekilen herkesin, gözünü kırpmadan en doğal ve gerçekçi haliyle makineye bakması, o vizöre bakan kişiden bir çeşit özel anlayış beklediğini düşündürmektedir. Fotoğraf 4'te görülen üç arkadaş cüce, buldukları ortam ve yakınlık itibarıyla bir aileyi andırmakla birlikte; alışıldık aile görüntüsünü yerle bir etmesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Fotoğraf 5: *A Young Man in Curlers at Home on West 20th Street, NYC, 1966.*

Arbus, fotoğraf 5'te de görülebileceği gibi, toplumun normatif adlediği kimseler tarafından “freak” (ucube) olarak görülen bu kişilerin, tüm etiketlerin ardındaki görüntüsünü objektifinden yansıtmış ve “freak photographer” (ucube fotoğrafçısı) olarak ünlenmiştir. Arbus, yaşamı boyunca tuhaf insanları aramasının sebebini “diğer insanlar tarafından dışsal olarak normal görünmesine karşın kendisini içsel olarak hep tuhaf, değişik hissetmesi” şeklinde ifade etmektedir (Bosworth, 2018). Öteki diye tabir edilen kimselerin özünde barındırdığı maskesiz, gizli yüzü ortaya çıkarma isteği, Arbus'un motivasyonu olmuştur. Arbus'un fotoğraflarında yer alan insanlar, poz vermekten ziyade adeta vizörden bakan göz ile gizli bir işbirliği ya da ortak bir anlayış geliştirmiş gibidirler.

Fotoğraf 6: *Mexican Dwarf in his hotel room in New York, 1970*

Arbus'un, ucube olarak adlandırılan kimselerin hayatlarına dahil olmayı nasıl ve ne şekilde başarabildiği, kendisinin fotoğraf felsefesinde yatmaktadır. Fotoğrafladığı her canlı onun ruh dünyasının ve varoluşunun bir parçası ve aynı zamanda aynası olmuştur. Bir 'puzzle'ın parçalarını tamamlar gibi insanların yok saydıkları dışladıkları varlıkları fark edip onlarla dostluk kurup fotoğraflayarak adeta onların sözcüsü olmuştur. Onların sözcüklerle ifade edemediklerini kadrajında dile getirebilmiş, adeta onların varlık sebeplerinin bilinmesini ve kanıtlanmasını istemiştir. Fotoğraf 6'da bu durumun temsilini görmek mümkündür. Fotoğrafta, otel odasındaki yatağında çıplak olmasına karşın şapkalı bir vaziyette, gülümseyerek objektife bakan bir çüce görülmektedir. Fotoğraftaki özne, görünümüyle normatif adledilen beden algısının dışındadır. Ancak poz veren öznenin, fotoğrafı çeken özne ile kurduğu bağ, oldukça yalın ve gerçekçi görünmektedir. Bu yönüyle, fotoğraftaki öznenin ötekileştirilmiş bedeninin -dolayısıyla kuvvetle muhtemel ötekileştirilmiş yaşamının-, fotoğrafa yansıyan tebessüm sayesinde toplumsal gerçekçi bir etkileşime dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Fotoğraf 7: *Little Man Biting Woman's Breast, New York, 1958*

Sontag'ın aktardığına göre (1993; 50) Diane Arbus, toplumsal yapı içerisinde dışlanan kimseleri fotoğraflayarak, bir yönüyle hayatın dehşetiyle tiksinti duymadan da yüzleşebileceğini göstermektedir.

Fotoğrafçı bir noktada kendi kendine 'tamam, bunu kabul ediyorum' demek zorunda kaldığından, seyirci de konu ile ilgili aynı yorumda bulunmaya davet edilmektedir.

Arbus'un fotoğraflarında, normal kabul edilen bedenlerin yanı sıra, normal kabul edilen etkileşim biçimleri ve normal kabul edilen biraradalıklar da görülmez. Tam da bu yönüyle, ideal insan, ideal çift, ideal aile ve diğer nice ideal oluş biçimlerini yapıbozuma uğratar. Adeta gözümüzü, normatif bir yaşam sınırları içerisinde kolay kolay karşılaşamayacağımız alternatif oluş biçimlerine alıştıtır. Bu yönüyle Arbus'un çektiği fotoğraflar, günümüz koşullarında dahi güçlü etkiler yaratmaktadır.

Fotoğraf 8: *Identical twins, Roselle, N.J., 1967*

Arbus'un "tıpatıp ikizler" adlı ünlü fotoğrafı, Avrupa hümanizminin etkisinde yükselen kavramlardan biri olan "birey" kavramının ihtiva ettiği, "tek eşsiz, biricik ve her şeyden üstün, ideal insan" çıkarımını karikatürize etmektedir.

Fotoğraf 9: *A Jewish giant at home with his parents in the Bronx, NY, 1970*

Diane Arbus, “Yahudi bir dev” adlı fotoğrafında da diğer pek çok eserinde olduğu gibi toplumsal olanın önündeki perdeyi kaldırarak, gerçeğin sonsuz varyasyonla etkileşerek oluşturduğu “sonsuz oluş biçimlerine” tanıklık etmemize aracı olmaktadır.

Fotoğraf 10: *Child with a toy hand grenade in Central Park, N.Y.C, 1962*

Arbus'un kendi fotoğrafında da görülen "el bombalı çocuk" adlı çalışması, O'nun en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yaş, cinsiyet, din, dil, renk, konum, statü gibi, içinde çeşitli anlamsal ayrıcalıklar barındıran yapıları, Arbus'un eserlerinde görmek pek mümkün değildir. Bu, Arbus'un normatif yapıları performatif bir biçimde tekrar etmediğinin bir göstergesi olarak okunabilir.

Fotoğraf 11: *Masked Woman in a Wheelchair, Pennsylvania, 1970*

Fotoğrafta, yaşlılık ile birlikte bedensel bütünlüğün de deformasyona uğraması; hüznün ya da melankoli vurgusundan ziyade, karikatürize edilmiş gibidir. Bir cadı maskesi ile yüzünü kapatan öznenin bu davranışı, yaşlılık ya da sakatlık gibi "ideal bedenliliğin dışında kalan" imgeleri, geri planda bırakmış ve alternatif bir yaşlılık biçimini görünür kılmıştır.

Fotoğraf 12: *Hezekiah Trambles, The Jungle Creep, 1960*

“Orman Kaçkını” adlı fotoğraf, Arbus’un portre olarak çektiği fotoğraflardan biraz farklıdır çünkü Arbus’un çektiği çoğu portrede özne objektife bakmaktadır. Bu fotoğrafta ise objektife bakmayan siyahi bir özne görülmektedir. Fotoğraf aracılığıyla ölümsüzleştirilmekten hoşnut olup olmadığı pek kestirilemeyen özne, coşku ya da tedirginlik karışımı bir duyguyu yansıtıyor gibidir. Ancak durum her ne olursa olsun söz konusu özne, en doğal haliyle görüş açımıza dahil edilmiştir.

Fotoğraf 13: Untitled -2, 1970–1971

1970 ya da 1971 yıllarında çekildiği düşünülen isimsiz fotoğrafta, hareket halindeki beş yaşlı kadın görülmektedir. Yaşlı kadınlar, yüzlerindeki komik maskelerle, belirli bir ciddiyet ve olgunluk ile özdeşleştirilen yaşlılıkla ilgili normatif algıyı, yapıbozuma uğratmaktadır. Bu yönüyle fotoğrafın, belirli davranış kalıplarıyla sınırlandırılan kimliklerin alternatif biçimlerini görüş açımıza dahil ettiğini söylemek mümkündür.

Fotoğraf 14: A very thin man in Central Park, N.Y.C., 1961

1961 yılında Central Park'ta çektiği bu fotoğraf ile Arbus, normatif beden algısının oldukça dışında bir özneyi ölümsüzleştirmiştir. "Çok zayıf bir adam" isimli fotoğrafı, adını da aldığı çok zayıf bir adamın, karşılıklı tanınma ilişkisine dahil edilmesi, şeklinde okumak mümkündür.

Fotoğraf 15: *Untitled -3, 1970-71*

Normatif kurgunun dışında kalması nedeniyle toplumsal yapının dışına itilen kimseler, tam da bu özgün varoluşları dolayısıyla "engelli" olarak nitelendirilmektedir. Engel, bedeninin idealize edilmesi dolayısıyla oluşan sınırlardır. Sınırların dışında kalanlar, normatif toplum kurgusu tarafından engelli olarak nitelendirilmektedir. İdeal-bedenlilik anlayışı, toplumun her bir yapısını, söz konusu idealler çerçevesinde inşa etmektedir. Bu durum, engelli olarak nitelenen kimselerin, sosyo-kültürel alanda varlık gösterememesine sebep olmaktadır. Örnek olarak, 1970 ya da 71 tarihli olduğu düşünülen Arbus'un bu isimsiz fotoğrafında iki adet down sendromlu kadın görülmektedir. Toplumsal kurgunun engelleyici yapılandırmalarının aksine, kendileriyle barışık ve neşeli görünen kadınlar, Arbus'un objektifi aracılığıyla, en doğal halleriyle görüş açımıza dahil edilmişlerdir.

Fotoğraf 16: *Circus fat lady with her dog, Troubles, 1964, Printed 1970*

Köpeğiyle birlikte poz veren bu kadın, 1964 yılında Arbus'un, akabinde de pek çok kişinin görüş açısına dahil olmuştur. Bedensel anlamda pek çok uç formu tanınırlık ilişkisine dahil eden Arbus, bu fotoğrafıyla oldukça şişman bir kadını objektifi aracılığıyla ölümsüzleştirmiştir. Diğer yandan kadının objektiften yansıyan bakışları, fiziksel görünümünü geri planda bırakacak denli samimi ve dikkat çekicidir.

Fotoğraf 17: *Transvestite at a Drag Ball, New York City, 1970*

Arbus, 1970 yılında New York City'deki bir travestiyi, objektifi aracılığıyla karşılıklı tanınma ilişkisine dahil etmiştir. Öyle ki, fotoğraftaki özne toplumun mütemadiyen görünürlüğüyle mücadele halinde olduğu bir oluş biçimini temsil etmektedir.

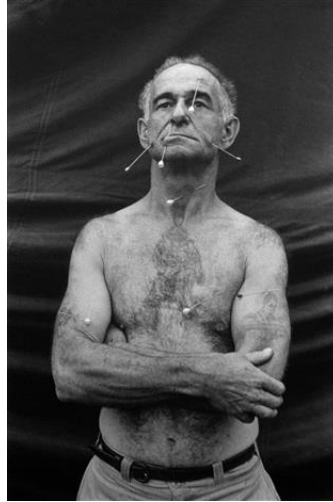
Fotoğraf 18: *Untitled-4, 1970-71*

Diane Arbus'un 1970 ya da 71 yıllarında çekildiği düşünülen isimsiz bir diğer fotoğrafta, iki adet gülümseyen kadın yer almaktadır. Kadınlar öyle içten ve coşkuyula gülümsemektedirler ki, objektiften izlerkitleye tesir eden duygu, kadınların o esnada yaşadığı düşünülen duygunun ta kendisidir: Yakınlık ve neşe. Bu yönüyle fotoğrafın, fiziksel görünüşe dair önyargıları son derece geçersiz kıldığını söylemek mümkündür.

Fotoğraf 19: *A Young Man and His Pregnant Wife in Washington Square Park, 1965*

1965 tarihli bu fotoğrafta, her ne kadar fotoğrafik görüntüden pek anlaşılmasa da, fotoğrafın adı dolayısıyla hamile olduğu anlaşılan bir kadın ile eşi görülmektedir. Objektif aracılığıyla gözümüzün tam içine bakan çift, iki farklı ten rengine sahiptir ve 1965 yılı koşulları düşünüldüğünde bu oldukça anlamlı bir görüntü olarak dikkat çekmektedir. Fotoğraf bu yönüyle, alternatif biraradalıkların varoluşuna örnek teşkil etmektedir.

Fotoğraf 20: *The Human Pincushion, Roland C. Harrison, MD, 1962*

Arbus'un 1962 yılında çektiği "iğnedenlik insan" adlı bu fotoğraf, bir sirkte çekilmiştir. Fotoğraftaki öznenin, kendisine batırdığı iğnelerle dikkat çekmeye çalışarak hayatını idame ettirdiği düşünülmektedir. Sıra dışı bir yaşam süren bu adam aracılığıyla Arbus, hem dikkat çeken hem de dikkat çekmek zorunda bırakılarak toplumun dışına itilen kimseleri, karşılıklı tanınma ilişkisine dahil etmektedir.

Sonuç

"Öteki" tarafından çağırılmamıza bağlı olması dolayısıyla, tanınmamız ya da tanınmamamız ile sonuçlanan "varlık" anlayışımız, toplumsal anomalilere yol açmaktadır. Örneğin homofobi, bu türden bir toplumsal hastalığın en yaygın olanıdır. Ancak, normatif yapının besleyip büyüttüğü tek anomali, homofobi değildir. Performatif davranış kalıplarının sonsuz tekrarıyla ve elbette "dilsel pratikler" ile toplumun dışına itilerek yok sayılan, tanınmayan ötekinin varlığına dair tüm tedirginlikler, aynı anomaliye hizmet etmektedir.

Diane Arbus'un, sanatı uğrunda attığı adımlarda ve genel olarak yaşamının bir bölümüne hakim tercihlerinde, tam da Butler'ın eleştiriye açtığı performatif davranış kalıplarını, yapıbozuma uğrattığını söylemek mümkündür. Arbus, normatif yapının ötekileştirdiği kimseleri, fotoğrafları aracılığıyla görünür kılmış ve toplumun karşılıklı tanınma ilişkisine dahil ederek, "anomali"nin fiziksel ya da bireysel olmaktan ziyade, toplumsal bir problem olduğunu hatırlatmıştır.

Kaynakça

- Akay, A. (2006). *Toplumbilim Dergisi: Fotoğraf Özel Sayısı*. Sayı: 19. Ankara: Bağlam
- Butler, J. (1987). *Subjects of Desire: Hegelian reflections in Twentieth Century France*, New York: Columbia University Press,
- Butler, J. (2007). *Taklit ve Toplumsal Cinsiyete Karşı Durma*. İstanbul: Agora.
- Butler, J. (2008). *Olumsal Temeller: Feminizmin ve Postmodernizm Sorusu, Çatışan Feministler: Felsefi Fikir Akışı*, İstanbul: Metis.
- Butler, J. (2012). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, İstanbul: Metis.
- Butler, J. (2014). *Bela Bedenler*, İstanbul: Pinhan.
- Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*, Londra: Verso.
- Chrysanthi, N., & Storr, M. (2009). *Deleuze and Queer Theory*. (I. Buchanan, Ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Çaylı, E. R. (2010). *Bedenimizin Sınırları, Dünyamızın Sınırları Değildir, Homofobi Kimin Meselesi, Anti – Homofobi Kitabı/2*, KasosGL, Ankara: Ayrıntı.
- Çankaya, D. (2014). *Eleştirel Pedagojiden Queer Pedagojiye: Queer Pedagoji Ne Kadar Mümkün? Queer Pedagoji*, cilt (1), 26-2
- Çakırlar, C. & Delice, S. (2012). *Cinsellik Muamması: Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*. İstanbul: Metis.
- Dede, E. (2015). *Çağdaş Sanat Eserlerinde Toplumsal Cinsiyet Sorgulamaları*. Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi, 5(9).
- Direk, Z. (2011). *Butler ve Hegel: Arzu, Tanıma ve Akrabalık*, Cogito, İstanbul: Yapı Kredi.
- Dursun, Ç. (2004). *Hegel’de Kendilik Bilinci ve Öteki İçindeki Yolculuk*. Doğu-Batı Düşünce Dergisi, 7(28), 182-188.
- Durudoğan, H. (2010). *Judith Butler ve “Queer Yoldaşlığı, Homofobi Kimin Meselesi, Anti – Homofobi Kitabı/2*, KaosGL, Ankara. Ayrıntı.
- Ergün, R. & Akal, C. B. (2014). *Kimlik Bedenin Hapishanesidir: Spinoza Üzerine Yazılar ve Söyleşiler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın Doğuşu*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Grosz, E. (2011). *Deneyisel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek*. Cogito, İstanbul: Yapı Kredi.
- Hegel, G.W.F. (1979). *Phenomenology of Spirit*. Translated by A.V. Miller. Oxford: Oxford University Press.
- Jagose, A. (2014). *“Queer Teori”*. KaosQueer+, cilt (1), 9-21
- Koyama, E. (2013). *Transfeminist Manifesto*. S. Yardımcı ve Ö. Güçlü (Ed.), Queer Tahayyül (ss. 363-372). İstanbul: Sel.
- Jagose, A. (1996). *Queer theory: An Introduction*. N.Y: Melbourne University Press. <https://doi.org/queer-theory;schwule;lesben;homosexualite;heterosexualite;Feminisms>
- Kuruoğlu, H. & Aydın, B. (ed.). (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Medya*, İstanbul: Detay.
- Sherry, M. (2004). *“Overlaps and Contradictions between Queer Theory and Disability Studies*. Disability and Society. 19: 7.
- McRuer, R. (2013). *“AIDS, Christopher Reeve ve Queer Sakatlık Çalışmaları”*. (Çev.İrfanoğlu,İ.)

Moon, J. Woodland, A. (2013). "Sınırdan" – *Sadomasoşizm, Cinsiyetin İçine Etme ve Sınırlara Hayır Politikalarıyla İlişkileri*". S. Yardımcı ve Ö. Güçlü (Ed.), *Queer Tahayyül* (ss. 283-312). İstanbul: Sel.

Nelson, D. (2017). *Tough Enough: Arbus, Arendt, Didion, McCarthy, Sontag, Weil*. Chicago University Press.

Özkazanç, A. (2015). *Feminizm ve Queer Kuramı*, Ankara: Dipnot.

Preciado, B. (2013). "Queer Çokluklar: "Anormal"lerin Politikası İçin Notlar". S. Yardımcı ve Ö. Güçlü (Ed.), *Queer Tahayyül* (ss. 323-334). İstanbul: Sel.

Repo, J. (2015). *The Biopolitics of Gender*. Retrieved from http://books.google.com/books?id=0IlmCgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Biopolitics+of+Gender&hl=&cd=1&source=gbs_api%5Cnpapers3://publication/doi/10.1093/acprof:oso/97

Rousseau, J. J (2009). *İnsanlar arasında eşitsizliğin kaynağı*. İstanbul: Say.

Sontag, S. (1993). *Fotoğraf Üzerine*. İstanbul: Altıkırkbeş.

Sofuoğlu, N. (2010). "Butler'i Schutz ile Okumak: Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Cinsiyet Ayrımcılığının Bazı Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Toplum Bilimleri*, cilt (4), 83-93

Stanley, E. A., Tsang, W., & Vargas, C. (2013). Queer love economies: Making trans/feminist film in precarious times. *Women and Performance*, 23(1), 66–82. <https://doi.org/10.1080/0740770X.2013.792634>

Şeker, B. (2011). "İnterseksüellik ve Cinsiyetin İnşası". *Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*, cilt (65-66), 124-131

Uslu, A. (2014). "Queer Bir Girişe Doğru". *KaosQueer+*, cilt (1), 4-8

Waugh, T. (1999). Queer Film Anthologies. *Sexualities*, 4(1), 109–115.

Warner, M. (2013). "Queer Gezegen Korkusu: Queer Politika ve Toplumsal Teori'ye "Giriş". S. Yardımcı ve Ö. Güçlü (Ed.), *Queer Tahayyül* (ss. 149-178). İstanbul: Sel .

Valera, L., & Tambone, V. (2014). *The goldfish syndrome. Human nature and the posthuman myth*. *Cuadernos De Bioética: Revista Oficial De La Asociación Española De Bioética Y Ética Médica*, 25(85), 353–366. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=mdc&AN=25684376&site=ehost-live%0Ahttp://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4993907>

Yaşartürk, G. (2009). *Sinemada Biyografik Öyküler: Iris, Frida, Sylvia*. Kebikeç, 77.

Yılmaz, M. (2014). *Gay, Lesbian, and Bisexual Themed Materials in the Public Libraries in Turkey*. *Libri*, 64(1), 11–27. <https://doi.org/10.1515/libri-2014-0002>

Yardımcı, S. & Güçlü, Ö. (2013). "Giriş: *Queer Tahayyül*". S. Yardımcı ve Ö. Güçlü(Ed.) , *Queer Tahayyül* (ss. 17-25). İstanbul: Sel

Yardımcı, S. (2012). *Ne O! Ne Bu! Ne Şu! Queer Kuramı ve Kimliksizleştirme*. Erişim Tarihi:

21.04.2019

<http://www.e-skop.com/skopbulten/ne-o-ne-bu-ne-su-queer-kurami-ve-kimliksizlesme/749>

Dijital Gözetimin Yeni Boyutu Omnioptikon ve Mahremiyet Algısı

Nida Yağmur Yalçın¹

Erol İlhan²

Giriş

Hızla gelişen teknolojinin etkisiyle, bilgiye ulaşmanın kolaylığını vurgulayan enformasyon toplumu kavramı yerini giderek gözetim toplumuna bırakmakta, bilgi ve özgürlük çağı ütopyalarının yerini giderek gözetim distopyaları almaktadır. Postmodern toplum teorisinin iddia ettiği özgürleşme, yerini özel yaşamı ve mahremiyeti ihlal eden teknoloji kökenli baskı ve yönetim biçimlerine bırakmıştır. Temelinde gözetleyen ve gözetleneni içeren gözetleme kavramı herkesin herkesi gözetlediği yatay bir eksene kaymıştır.

İnsanlar ilk çağlardan beri birçok farklı nedenden birbirlerini gözetlemişlerdir. Ancak gözetim pratikleri dönemin siyasal, teknolojik ve ekonomik değişimlerine göre değişmiştir. İnsanlık tarihinin en önemli teknolojisi yazı ile gözetim boyut atlayarak sistematikleşmiş ve gelişen bilgisayarlı teknolojilerle çağcıl anlamına kavuşmuştur.

Görmeye tarih boyunca büyük önem atfedilmiştir. Çünkü görülen şeyin bilgisine sahip olunur ve bilgisine sahip olunan şey denetlenebilir. İktidar, elde ettiği bilgiyle toplumu tahakküm altına alır ve varlığını sürdürür. Gözetim, iktidarlar tarafından her zaman önemli bir denetim aracı olarak kullanılmıştır.

Giddens, Lyon ve Dolgun'a göre yazı ile devletler, göç, askeri yapılanma, vergiler ve nüfus gibi organizasyonel etkinliklerini düzenlemişler ve monarşik devlet yapılarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Matbaanın icadı ile gözetim, bürokratikleşmiş ve bireyler üzerinde güç unsuru haline gelmiştir.

Teknolojik gelişmeler gözetimin yayılmasına ve daha az hissedilir olmasına imkân tanımıştır. Kredi kartları, çipli kimlik kartları, parmak izi ve retina okuyucular, güvenlik kameraları ve internet çerezleri ile insan hayatı elektronik bir gözün hapsine alınmıştır. Bireyler sistematik gözetime yalnızca daha az hissedilir hale gelmesi nedeniyle değil; aynı zamanda vatandaşlık haklarından yararlanabilme, günlük yaşama getirdiği kolaylıklar, sosyal yardımlar ve güvenlik gibi sebeplerle de razı gelmektedir.

İletişim teknolojileri arasında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen internetin en önemli özelliği enformasyonun iletimini mekân faktöründen kopartarak, birden çok yere eş zamanlı olarak gerçekleştirilebilmesidir. İnternet teknolojilerinin ilk aşaması Web 1.0 dönemi olarak isimlendirmiştir.

---

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Nida Yağmur Yalçın, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Medya, nidayagmur@gmail.com

² Doçent Doktor, Erol İlhan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik, erol.ilhan@hvbv.edu.tr

İçeriğini kullanıcıların ürettiği Web 2.0 teknolojisinin gelişmesiyle internet kullanıcıları pasif kullanıcılar olmaktan çıkmıştır. Bu yeni interaktif internet ortamında kullanıcılar gözetlenmeyi ve gözetlemeyi arzu eder hale gelmiştir. Teşhir ve dikizlemeden haz duyan bireyler, gözetime gönüllü katılımcılara dönüşmüştür.

Jeremy Bentham'ın mimari tasarımı olan, Michel Foucault'un kuramsallaştırdığı güç sahiplerinin çoğunluğu gözetlediği panoptikon, çağcıl gözetimi ifade etmekte yetersiz kalmıştır. Norveçli Sosyolog Thomas Mathiesen 1987 yılında geliştirmiş olduğu sinoptikon kavramıyla, çok insanın; az insanı izlediği bir sistem halini aldığını ifade etmektedir. Bu kavrama en iyi örnek televizyonlardaki reality şovlardır.

Teknolojinin gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla yükselişe geçen dikizleme kültürüne ilişkin, Dimas de Melo Pimenta tarafından “The Low Society” başlıklı kitapta omnioptikon kavramı geliştirilmiştir. Omnioptikon, panoptik ve sinoptik yaklaşımın ikisini birden içeren ancak buna ek olarak “her insanın bir diğerini kontrol ettiği sistem” olarak tanımlanmaktadır. Artık çoğunluğun birbirini izlediği bir gözetim süreci söz konusudur.

Web 2.0 teknolojisine dayanan sosyal medya olgusu yaklaşık 20 yıldır hızla büyümektedir. Omnioptik bir gözetimin gerçekleştiği sosyal medya platformları, bireylerin kendi mahremiyetlerini ihlal ettikleri ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağlar ve kültürler boyunca değişen mahremiyet anlayışı internetin gelişimiyle de dönüşüme uğramıştır.

Çalışmanın ana konusunu dikizleme kültürü ve değişen mahremiyet anlayışı oluşturmaktadır. Gözetimin gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan yeni modellerinden, gönüllü gözetimi ifade eden omnioptikon kavramı irdelenecektir.

Çalışma, henüz yeterince üzerinde durulmamış omnioptikon kavramı çerçevesinde konuyla ilgili tartışmalara ışık tutması yönünden alanda yapılacak çalışmalara da kaynak oluşturacaktır.

1. GÖZETİME TARİHSEL VE KURAMSAL BAKIŞ

1.1 Kavram Olarak Görme ve Gözetim

Görülenin bilgisine sahip olmak ve bilgisine sahip olunan şeyin denetlenebilir olması gözetimi tarih boyunca iktidar sahipleri tarafından önemli bir denetim aracı haline getirmiştir. Gözetimi açıklayabilmek için öncelikli olarak görme kavramı ifade edilmelidir.

John Berger, Görme Biçimleri kitabında görmeye atfettiği önemi şöyle ifade etmiştir: “Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir.” Ayrıca, “Ne var ki başka bir anlamda da görme sözcüklerden önce gelmiştir. Bizi çevreleyen dünyada kendi yerlerimizi görerek buluruz” ifadesiyle görmenin önemini vurgulamıştır (Berger, 2006, s.7).

Tarihe bakıldığında görme olgusu Batı felsefesi içinde de önemli bir yere sahiptir. Platon'dan beri görme, felsefi gerçekliğin temelini oluşturan olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Platon, şeylerin özünü, onların görülmesi temelinde betimlemektedir. Doğru bilgi, düşüncelerin ve formun bilgisidir. İdea (eidos), görme anlamındaki eido fiilinden türemiştir (Dolgun, 2015, s.34).

Görme olgusu, pozitivist düşünce için de kilit önemdedir. Pozitivizmi temel alan Aydınlanmacı gelenek, temelde “görme”ye ve “amprizim”e dayanmaktadır.

Görme edimi ile bir arada düşünülmesi gereken diğer bir edim de izlemektir. ‘Görmek’ ile ‘izlemek’ birbirini bütünler. Görülen her şeyin aynı zamanda izlendiği söylenebilir. İzleyebilmek için de görmek gerekir. Bu ilişkilendirmenin teknolojinin gelişimine bağlı olarak farklılaştığı ortadadır. Teknoloji, görmeyi ve izlemeyi teknik bir işleme dönüştürüp elektro-optik algılayıcılar, amaçlar vs. ile işlevselleştirmiştir. Uydu teknolojisi uzaktan algılama teknikleri olabildiğince gelişmiştir. İnsan gözünün ve görme duyusunun yerine teknolojik bir göz ikame edilirken, Foucault’un ‘panoptikon’ nitelendirmesinin yeniden ele alınması artık zorunluluktur (Aydın, 2009, s.34-35).

Aydın, “görme” ile “izlemeyi” ilişkilendirirken, teknolojik gelişmelerle doğrudan görme zorunluluğunun ortadan kalktığını bu yüzden panoptikon kavramının yeniden yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir.

İngilizceye surveillance (gözetim) olarak geçen Fransızca’da “bakarak olmak” anlamına gelen surveiller sözcüğü, boş merakın ötesinde belli insan davranışlarının dikkate alındığı süreçlere işaret etmektedir (Lyon, 2013, s.30). Gözetim olgusu, ilk çağlardan bu zamana kadar toplumsal örgütlenmelerin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir.

1.2. İlkel Dönemde Gözetim

İlkçağ yabanıl avcı ve toplayıcı topluluklarda ortak amaç topluluğun varlığını sürdürmek olduğundan, toplumsal bir eşitsizlikten söz edilemezdi. Bu topluluklar üretim aşamasına geçmemiş ve sınıfsal olarak bölünmemişlerdir. Temel amaç hayatta kalabilmek olduğundan insanların birbirlerini denetlemesi gibi bir sorun söz konusu değildir. Dolayısıyla denetleme ve kontrol altına alma amacı güden bir gözetimden de söz edilemezdi. İnsanın denetlenmesi Arkaik (Barbar) toplumlar ile başlamıştır (Çakır, 2015, s.181-185).

Gözetim karmaşık ve organize formdaki modern toplumlar gerektirirken, modern öncesi toplumlarda gözetim disipline edici yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Yerleşik hayata geçme ve tarım yapılmaya başlanması sonucu sınıflı toplumun ve özel mülkiyetin gelişmesiyle Arkaik döneme geçilmiştir (Morgan’dan aktaran Çakır, 2015, s.185).

Özel mülkiyet ve köleliğin ortaya çıkışıyla toprak sahiplerinin, çalıştırdıkları köleleri denetleme ihtiyacı doğmuştur. Yine de bu dönemde sistematikleştirilmiş bir gözetimden söz edilemez.

İlk çağların tarımsal karakterdeki devletlerinin oluşumu, yazının icadıyla yakından ilişkilidir. Giddens’a göre yazı, gücün oluşumunu sağlayan bilgi toplama ve saklama biçimi olarak, önemli bir yere sahiptir. Yazı toplumların denetlenmesi için gereken bilgilerin sistemleştirilmesini sağlamıştır. Bu yüzden bir kayıt aracı olarak yazının icadı ile iktidar ve gözetim doğrudan ilişkilidir (Dolgun, 2015, s.41).

Modern öncesi dönemde sistematik gözetime ilk olarak feodal dönemde Domesday Book dokümanlarında rastlanır. Domesday Book, 1086 yılında İngiliz toprak sahiplerine ilişkin kayıtların tutulmaya başlandığı, insanlar ve mülkler hakkındaki bilgilerin kapsamlı bir derlemesidir. Bu

dokümanlar daha önceki kayıtların aksine toprakla ilgili pek çok bilgiyi kapsamaktadır (Lyon, 1997, s.40).

1.3 Gözetimin Kurumsallaşması, Kapatılma olgusu ve Foucault'un Gözetim Kuramı

Gözetim pratikleri, moderniteye geçiş sürecinde “kapatılma pratikleri” ile varlığını göstermiştir. Bu pratikler, Batı’da ortaya çıkan sanayi devrimi ve gelişen kapitalizme hizmet eder şekilde işlevselleşmiştir. Batı’daki kapatılma pratikleri, gözetimin kurumsallaşmasının ilk evresidir. Kapatılma pratikleri ilk olarak ortaçağda salgın hastalıklar nedeniyle gerçekleştirilmiştir. İnsanlar cüzzam gibi hastalıklar nedeniyle evlere kapatılmıştır. 17. yüzyılda ise Foucault’un “büyük kapatılma” adını verdiği köklü bir dönüşüm yaşanmıştır.

1656 yılında Paris'te Genel Hastane adlı bir kurum kurulmuş ve birkaç ay içinde Paris nüfusunun azımsanamayacak bir bölümü bu kurum altında gözetim altına alınmıştır. Ancak bu hastane hiç bir tıbbi amaca hizmet etmemektedir. Bu kurum o dönem Fransa'da örgütlenmekte olan monarşik ve burjuva düzeninin önemli bir parçasıdır. Kapatılanlar deliler, eşcinseller, hastalar, fakirler gibi farklı kişiler olsa da bütün kapatılanlar bedensel bir engellemeyle sahip olduklarından ya da başka nedenlerle çalışmayan ya da çalışmak istemeyen yersiz/yurtsuz insanlardır. Bu anlamda Foucault, 17. yüzyıla kadar akıl hastanesi, hapishane gibi kurumların var olmadığına dikkat çekmektedir. Bütün deliler, akıl hastaları, suçlular başlangıçta ayırım yapılmadan aynı yere kapatılmışlardır. Bu kapatılma pratiğinin temelinde ekonomik nedenler olduğunu ifade eden Foucault'a göre kapatılma kapitalizm için ikili bir işlev görmekteydi. Kapatılanlar genel hastaneden ancak bir işte çalışmayı kabul ettikleri takdirde çıkabilmekteydiler. Bu zorunluluk hem kapitalist sermaye için ucuz iş gücü anlamına gelmekteydi hem de bu aylak sınıfın kalıcı bir yer edinip göz önünde tutulmasına olanak sağlamaktaydı (Foucault, 2015). Zorunlu kapatılma, mevcut düzen ve yeni gelişmekte olan kapitalizm açısından bir kurtarıcı olarak görüldü. Burjuva toplumunda disiplin, hem aylaklığın panzehiri hem de ahlaklı davranışlar ile örnek vatandaş olmanın ön koşulu olmuştur.

Kapatılma pratikleri ile kapitalist sistemi geliştirmek ve sürdürmek için yapılan gözetim, kapitalist üretim ilişkilerinde de kendini göstermektedir. Kapitalist sistem içindeki fabrika ve atölyelerde işçilerin sermaye adına disipline edilmesi amacıyla gözetime rastlanmaktadır. Önceki dönemlerde toprağa ve paraya dayanan servet, sanayileşmeyle birlikte ham maddelere, makinelere dönüşmüş ve işçi sınıfının eline teslim edilmiştir. Kapitalist sermayenin artışı, fabrikalardaki verimlilikle doğru orantılı olduğundan işçilerin gözetlenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Kapitalizm, toplumun her alanını kendi yasalarına göre şekillendirmiş, yoksul insanlar şehrin dışındaki gettolarda yaşamaya itilmiş ve bu bölgeler devamlı denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde suç olarak nitelendirilen eylemlerde de değişimler yaşanmış, suç ve suçlu sayısı artış göstermiştir. Foucault'a göre bu durum hapishanenin doğuşunda etkili olmuştur. Modern dönemde suçluları denetleme ihtiyacına cevap vermek için hapishaneler kurulmuştur.

Foucault 19. yüzyıl Avrupası'na özgü bu disiplinci ütopyanın eksiksiz biçimini İngiliz filozof Jeremy Bentham'ın ideal hapishane olarak tasarladığı panoptikon kavramında bulduğunu söyler. Panoptikon; halka biçimli bir binadır, ortasında bir avlu ve avlunun ortasında bir kule vardır. Halka, hem içeriye hem de dışarıya bakan hücrelere bölünmüştür. Bu küçük hücrelerin her birinde, kurumun hedeflerine uygun olarak, yazı yazmayı öğrenen bir çocuk, çalışan bir işçi, ıslah edilen bir mahkûm,

deliliği yaşayan bir deli vardır. Merkezi kulede bir gözetmen vardır. Her hücre hem içeri hem de dışarıya baktığından gözetmenin bakışı tüm hücreyi kat edebilir. Hiçbir karanlık nokta yoktur ve sonuç olarak bireyin yaptığı her şey bir gözetmenin bakışına açıktır; bu gözetmen kendisinin her şeyi görebileceği, buna karşılık kendisini kimsenin göremeyeceği şekilde panjurlar, yarı açık bölme pencereleri arasından gözlemler bulur. Bentham'a göre bu küçük ve harikulade mimari kurnazlığı bir dizi kurum kullanabilir. Foucault'a göre panoptikon, aslında bir toplum ve iktidar türünün ütopyasıdır (Çelik, 2014).

Panoptikon, Bentham'ın tasarladığı mimari biçimde bir hapisane binası olarak hiçbir zaman inşa edilmemiştir ancak iktidar panoptik mantıkla toplumsal yapıyı etkisi altına almıştır. Panoptikon, mimari bir model olmanın ötesine geçmiş, bir toplum biçimi haline gelmiştir.

2. GÖZETİM TOPLUMUNA OMNİOPTİK YAKLAŞIM VE MAHREMİYET

Gözetim olgusu tarih boyunca var olmuş olsa da günümüz toplumlarını tanımlamada anahtar bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern toplumlarda teknik ve sistematik gözetime geçişte enformasyon teknolojilerinin sağladığı olanaklarla gözetimin etkisi derinleşmiş ve gündelik yaşamın her alanına yayılmıştır. Lyon'a göre, yönetilme ve kontrol işlevleri için, iletişim ve bilgilendirme teknolojilerine bağımlı olan bütün toplumlar, gözetlenen toplumlardır (2006, s.11).

“Modern anlamdaki gözetim ile modern öncesinde gözetim birbirinden farklıdır. İnsanlar tarihin her döneminde birbirini gözetlemiştir ve bu hem tehlikenin yönünü değiştirmiştir hem de korkuyu azaltmıştır. Modern öncesi dönemde gözetleme sistematik olmayan bir şekilde yapılmaktaydı. Ancak modernizm ile birlikte gözetleme hayatın her alanına yayılmıştır. Modern anlamda gözetleme, hakkında veri toplananları etkileme veya idare etme amacı ile tanımlanmış ya da tanımlanmamış herhangi bir kişisel veri toplanması ve işlenmesidir. Bahsedilen gözetleme somut kişilerin birbirini izlemesi değil bireylerden soyutlanmış hakikatleri arayıp bulmaktır. Günümüzde en önemli gözetleme aracı, toplanan verinin saklanması, eşlenmesi, geri getirilmesi, işlenmesi, pazarlanması ve dolaştırılmasına olanak yaratan bilgisayarlardır” (Lyon, 2006, s.11-13). Lyon, modern öncesi dönemde modern dönemde gözetimin farkını toplanan verilerin kaydedilmesi ve işlenmesi olduğunu vurgulamıştır.

'Post-modern', 'küreselleşmiş' ve ya 'bilgi toplumu' gibi terimler günümüzün temel toplumsal değişimlerine ışık tutmak için ortaya konurken, 'gözetlenen' toplum kavramı bu değişimlerden kaynaklanan ve onlara etki eden önemli toplumsal süreçleri ifade eder (Lyon, 2006, s.17).

Foucault'un gözetimi kuramsallaştırdığı panoptikon modeli günümüzdeki gözetimi ifade etmekte yetersiz kalmıştır. Bauman'a göre panoptikon mahkûmların hareketlerini kısıtlarken gardiyanların hareketlerini kolaylaştıran temel modern kontrol yöntemidir ancak gardiyanlar yine de zaman zaman varlıklarını somut olarak göstermek zorundaydı. Bauman, günümüzün panoptik-sonrası olduğunu, artık denetmenlerin ulaşamaz olabileceğini söylemektedir. Elektronik teknolojiler sayesinde iktidarlar artık duvarlara ve pencerelere ihtiyaç duymamaktadır (Bauman, Lyon, 2016, s.14-15).

Enformasyon teknolojilerin gözetim tekniklerinde yaşattığı değişimler Bentham ve Foucault'un panoptikon modelinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Günümüzde gözetim olgusunu niteleyen yeni kavramlar ortaya atılmıştır. Thomas Mathiesen 1997 yılında yazdığı

The Viewer Society adlı kitabında yer alan sinoptikon kavramını gözetim çalışmalarına kazandırmıştır. Mathiesen, televizyon ortamındaki reality şovlarla birlikte artık çoğunluğun azınlığı izlediği bir gözetimin gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Geleneksel kitle iletişim araçlarının ardından gelişen internet teknolojisi gözetimin boyutlarını ve etkilerini artırarak karşımıza çıkarmaktadır. “İnterneti geleneksel iletişim araçlarından ayıran en önemli özellik, iletişim sürecindeki etkileşimin güçlü bir biçimde ortaya çıkmasıdır. Geleneksel iletişim ortamında iletişimde bulunan bireylerin alıcı konumda bulunması ve iletişim sürecine müdahalenin sınırlı olmasına karşılık, internet üzerinden etkileşimde kullanıcının iletişim sürecindeki egemenliği daha belirgin olmaktadır” (Timisi, 2003, s.132). İnternet, web 2.0 yapılanmasıyla kullanıcının içeriği belirleme özelliğine kavuşmuştur. Giderek sosyal medya olarak tanımlanmaya başlayan internet ortamında mahremiyet hem şirketler hem kişilerin kendileri tarafından sıklıkla ihlal edilir olmuştur.

Mahremiyet, İngilizcede “privacy” olarak karşılık bulmuştur ve Latince “privatus” sıfatından türemiştir. TDK sözlüğünde “gizlilik” olarak açıklanmış bir tanımdan ziyade eş anlamlılık atfedilmiştir. Mahremiyet olgusuna çok eski toplumlardan beri rastlanmaktadır ancak günümüzdeki anlamına modernleşmeyle birlikte kavuştuğu söylenebilir. Mahremiyetten bahsedebilmek için öncelikle “birey” kavramının öne çıkmış olması gerekmektedir. Mahremiyet, zamana ve kültüre göre değişen dinamik bir kavramdır. Mahremiyetin değişmesinde etkili olan faktörler: bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişimler, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmeler, ekonomik alanlardaki gelişmeler ve siyasi alandaki gelişmelerdir (Çelikoğlu,2008, s.24). Teknolojik gelişmeler, mahremiyet anlayışında değişikliğe sebep olan ve mahremiyeti tehdit eden önemli bir etkidir.

İnteraktif olması yönüyle geleneksel medyadan ayrılan sosyal medya platformlarında kullanıcıların mahremiyeti iki yönlü ihlal edilmektedir. Kullanıcıyı merkeze alan bir yapıda görünse de sosyal medya alanları da en nihayetinde bir sahiplik yapısına sahiptir. Sosyal medya kullanan her kişi hem üretici hem tüketici konumundadır. Kullanıcıların kişisel bilgileri, bıraktıkları bütün izler kaydedilmekte ve zamanı geldiğinde şirketlere ve devletlere satılabilmektedir. Kişilerin mahremiyetlerinin ihlal edildiği bir diğer nokta ise sosyal medyada kullanıcıların başkalarını gözetlerken aynı zamanda başkaları tarafından gözetlenmesidir. İnternetin ve gözetim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla gözetim tek merkezli olmaktan çıkmıştır.

Enformasyon teknolojilerinin gelişmesi ve kişisel bilgisayarların ev içine girmesiyle sinoptikondan omnioptikona geçilmiştir. Omnioptikon, Emanuel Dimas de Melo Pimenta tarafından The Low Power Society başlıklı kitapta kavramlaştırılmıştır. Omnioptikon, gözetime yeni bir bakış açısı olarak Foucault ve Mathiesen’in yaklaşımlarını kapsayan ve her yerde olan gözetimi ifade eden bir kavramdır. Pimenta İngilizce “her yerde bulunan” anlamına gelen “omnipresence” sözcüğü ile gözetlemek anlamına gelen “opticon”dan omnioptikon sözcüğünü türetmiştir.

Omnioptikonun sineptikonu ve panoptikonu kapsayan bir yapısı olduğunu ifade eden Pimenta, aynı zamanda sıradan insanlar olarak bilinen bireylerin röntgencilik, kontrol ve narsizme geçişleri olduğunu vurgular (Pimenta, 2010, s.287).

Sinoptik gözetimin omnioptikona geçişini vurgulayan Sousveillance kavramı, 2003 yılında Steve Mann tarafından ortaya atılmıştır. Sousveillance, gözetim teknolojilerinin her tarafından elde edilebilir olmasıyla gündelik hayatta sıradanlaşmasını ifade etmektedir. Bireylerin evlerinde kullandıkları güvenlik kameraları gibi teknolojiler bu tür gözetime örnektir.

Omnioptikon toplum Hal Niedzvecki'ye göre bir taraftan dikizleme diğer taraftan konformist bir anlayışla kendini inşa etmektedir. Hal Niedzvecki'nin ifadesiyle omnioptik toplum, bir taraftan dikizleme diğer taraftan konformist bir anlayışla kendini inşa etmektedir. Dikizleme kültürü bir reality şovdur. Sosyal medyayı bu şovun gerçekleştiği sanal mekânlar olarak nitelendiren Niedzvecki'ye göre dikizlemek web 2.0'nın belkemiği, kurumsal ve siyasi veri tabanlarının lokomotifidir (Niedzvecki, 2010).

Carverd ise günümüzdeki gözetimi, “mediated voyeurizm” yani “dolaylı röntgencilik” olarak tanımlamıştır. Carverd'e göre dolaylı röntgencilik kavramı, “Kitle medyası ve internet aracılığıyla, gözler önüne serilen başkalarına ait görüntülerin, açık, gerçek ve korumasız yaşamlarını sıklıkla eğlence amaçlı olarak gizlilik ve ifşa pahasına tüketilmesi” olarak tanımlamaktadır (Carverd'den aktaran Akdağ, 2015, s.127).

Herkesin herkesi gözetlediği omnioptik gözetime geçiş ve teşhirin sıradan bir realiteye dönüşmesiyle mahremiyetin önemini yitirdiği görülmektedir.

3. SONUÇ

Gözetim, her ne kadar tarihin her döneminde yapılmış olsa da günümüzdeki anlamına modernite ve ulus-devlete geçişle kavuşmuştur. Modernden önceki dönemlerde günümüzdeki anlamıyla gözetimin karakteristik özellikleri olan numaralandırma, sınıflandırılma söz konusu değildir. İnsanların gündelik yaşamlarına sınırlı ölçüde yaklaşmaktadır. Toplumsal ve teknolojik gelişmelerle günümüz toplumu güvenliğin ve denetimin yükselişe geçtiği gözetim toplumlarına dönüşmüşlerdir. Bireyler gözetimin farkında olsalar da sosyal yardımlar, güvenlik, gündelik hayatı kolaylaştıran teknolojileri kullanmak pahasına razı gelirler. Bauman'ın ifadesiyle panoptik-sonrası olan günümüz toplumlarında gözetim artık tek bir noktadan yapılmamaktadır. Bireyler yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla zorlama ve baskı olmaksızın birbirlerini gözetlemeye başlamışlardır.

Web 2.0 teknolojilerinin hayatımıza kattığı sosyal medya platformlarında bireyler gözetime gönüllü katılmaya başlamışlar, kişisel bilgilerini bu sitelerin ve üçüncü şahısların kullanımına açmışlardır. Sosyal paylaşım siteleri kullanıcı odaklı, sosyalleşmeyi sağlayan, günlük hayatı kolaylaştıran mekânlar olarak görünmelerine karşılık ticari amaçlı kuruluşlardır. Kullanıcıların devamlı olarak arkalarında daha çok veri bırakması, kişilere, şirketlere ve devletlere kendini izleme olanağı verirken kişilerin mahremiyetlerini de kendi eliyle ihlal etmesine de sebep olmaktadır. Kişilerin merak ve beğenilme duygusu ile bu alanların dışında kalamaması gözetim toplumunu pekiştirmektedir. Bauman'ın ifade ettiği gibi bugünlerde mahremiyetin ifşa veya ihlal edilme ihtimali bizi korkutmuyor, hatta tam tersine çıkış kanallarının kapanması korkutuyor (Bauman vd., 2016, s.41).

Omnioptik toplumun en belirgin özelliği bireylerin gözetime hevesli katılımıdır. Gözetim teknolojilerine güvenlik ve kolay bir günlük yaşam için rıza gösteren bireyler bu kez eğlence, beğenilme arzusu ve merak gibi nedenlerle teşhir ve dikizlemeye dahil olmaktadır. Mahremiyet, birey kavramıyla birlikte yükselişe geçmiş olsa da artık omnioptik toplumda teşhir ve dikizlemeden duyulan haz karşılığında feda edilebilir olması anlayışıyla önemini yitirmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G. (2015). “Gözetim Toplumu” Teorilerinin Tarihsel ve Teorik Bir İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Aydın, S. (2009). *Fatma Tülin Resmi: Algı, Form ve Pornografi*. İstanbul: Sel.
- Berger, J. (2006). *Görme Biçimleri*. Yurdanur Salman (Çev.). İstanbul: Metis.
- Bauman, Z., Lyon, D. (2016). *Akışkan Gözetim*. Elçin Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Çakır, M. (2015). *İnternette Gösteri ve Gözetim*. Ankara: Ütopya.
- Çelik, R. (2014). *Gözetim Toplumu ve İnternet: Yeni İletişim Ortamlarında Gözetimin Dönüşümü*, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelikoğlu, N. (2008). *Mahremiyet: Kişiyeye Ait Özel Alan Tartışmaları*, İstanbul: İskenderiye.
- Dolgun, U. (2015). *Şeffaf Hapishane Yabut Gözetim Toplumu: Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri*. 3. Baskı. Ankara: Ötügen.
- Foucault, M. (2015). *Büyük Kapatılma*. Ferda Keskin, Işık Ergüden (Çev.). 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2017). *Hapishanenin Doğuşu*. Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.). 7. Baskı. Ankara: İmge.
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz*. Dilek Hattatoğlu (Çev.). İstanbul: Sarmal.
- Lyon, D. (2013). *Gözetim Çalışmalarına Genel Bir Bakış*. Ali Toprak (Çev.) İstanbul: Kalkedon.
- Lyon, D. (2006). *Günlük Hayatı Kontrol Etmek: Gözetlenen Toplum*. Gözde Soykan (Çev.). İstanbul: Kalkedon.
- Mann, S., Nolan, J., Wellman, B. (2003). *Sousveillance: Inventing and Using Wearable Computing Devices for Data Collection in Surveillance Environments*, Surveillance & Society, 1 (3): 331-355.
- Pimenta, E. (2010). “Low Power Society: Continuous Hyperconsumption And The End Of The Medium Class” in *A Hyperurban Planet*, ASA Art & Technology, Londra.
- Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost Yayınevi.

Epizyotomi Uygulaması

Fusun Terziođlu¹

Rukiye Türk²

Giriş

Doğum, en yaygın olarak görülen hastaneye yatma nedenlerinden birisidir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre; doğumların %63'ü vajinal yolla olmaktadır (TNSA, 2008). Vajinal açıklığı artırmak için perinenin insizyonu olarak adlandırılan epizyotomi uygulaması sıklıkla yapılmaktadır. Bu uygulama, bebek başının kolay, süratli ve tehlikesiz doğumunu sağlamaktadır (Taşkın, 2016; Rock ve Jones, 2003). Bunun yanı sıra, epizyotomi, perinenin tonüsünü korumak, fetal hipoksiyi önlemek, forseps, vakum kullanımını gerektiren müdahaleli doğumların ya da makat prezantasyonların, ikinci evrenin kısaltılması, spontan perine laserasyonunun önlenmesi, anal sfinkterin korunması, perine onarımının kolay olmasının sağlanması, doğum sonrası kısa ve uzun vadeli pelvis ve perine problemlerinin önlenmesi amacıyla uygulanmaktadır (Duran vd., 2002; Ra'isa'nen vd., 2010).

Epizyotominin komplikasyonları, epizyotomi uygulama süresinin uzaması, enfeksiyon ve perine laserasyonları, doğum sonu ağrı ve rahatsızlık, kadının kendi bakımını yeterli düzeyde yapamaması, ağrılı cinsel ilişkidir (Karaçam ve Eroğlu, 2003).

Epizyotomi Uygulamasının Tarihçesi

Epizyotomi uygulaması 200 yılı aşkın süredir obstetrik bir işlem olarak uygulanmaktadır. Bununla birlikte, 20. yüzyılın başlarından itibaren yaygın bir uygulama haline gelmiştir (Sathiyasekaran vd., 2007). İlk kez 1742 yılında İrlanda'lı bir ebe olan Fielding Ould tarafından zor doğumlara yardım etmek amacıyla uygulanmıştır (Frankman vd., 2009). 1799'da Michaelis ilk olarak perinede midline (orta hat) insizyonu tavsiye etmiştir (Karaçam ve Eroğlu, 2003). Epizyotomi kelimesini ilk kez 1857 yılında Braun kullanmıştır (Thacker ve Banta, 1983). Epizyotomi 20'ci yüzyılın başına kadar yaygın olarak kullanılmıyordu (Graham, 1997). Literatüre ilk girişı ise, 1884 yılında Almanca olarak Crede ve Colpe'un makaleleri ile olmuştur (Graham, 1997; Nugent 1935). 1900'lü yıllarda Stahl ve Hirst gibi yazarlar epizyotominin klinik uygulamada daha yaygın olması gerekliliğini ileri sürmüşlerdir. 1920'li yıllarda ise Pomeroy ve De Lee epizyotomiye karşı görüş ileri süren ilk yazarlar olmuşlardır. Bunun temel nedeni ağrı ve enfeksiyon sorunu olmuştur. 20. yüzyılda hastane enfeksiyonlarının kontrolü ve anestezi tekniklerinin geliştirilmesi modern cerrahinin doğuşuna neden olmuştur. Böylece sezeryan, forseps ile doğum ve epizyotominin klinik uygulamaya sunulması tekrar gündeme gelmiştir (Nugent, 1935).

---

¹ 1 Fusun Terzioğlu, Prof.Dr., Atılım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, fusunterzioglu@gmail.com

² Rukiye Türk, Dr. Öğretim Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, rahsantur@gmail.com

Epizyotominin her doğumda güvenilir bir yöntem olarak kullanımı 1940'lardan 1980'lerin başına kadar devam etmiştir (Thorp ve Bowes, 1989). Üçüncü ve dördüncü derece laserasyonların oluşumunu ve fetüs kafasının travmaya uğramasını önleme, spontan laserasyonlara göre epizyotominin onarımının daha kolay olması ve yara iyileşmesinin daha hızlı olması epizyotominin daha yaygın kullanılmasına neden olmuştur. 1980'lerin başına kadar, epizyotomi uygulanması, göbek kordonu kesiminden sonra obstetride en çok kullanılan operasyon durumuna gelmiştir (Fernando vd., 1995). Ancak; 1980'li yıllardan sonra, rutin epizyotomi kullanımını doğrulayan yeterli kanıtın olmadığı sonucuna varılmıştır (Nugent, 1935, Carolli, 1999). 1980'li yılların sonu (Sleep vd., 1989) ve 1990'lı yılların başında (Klein vd., 1995; Klein vd., 1997) yürütülen randomize kontrollü klinik denemeler, kötü perineal sonuçların her zaman doğum, maternal ya da fetal faktörlere bağlı olmadığını, epizyotomi kullanımına da bağlı olduğunu göstermişlerdir.

Epizyotominin Rutin ve Sınırlandırıcı Kullanımı

Halk sağlığı ve mesleki kuruluşlar tarafından yayınlanan klinik uygulama ile ilgili öneri ve ilkelerde, perineal yönetim ile ilgili olarak sınırlayıcı epizyotomi yaklaşımının uluslararası düzeyde kabul edildiği görülebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) epizyotominin sadece seçilmiş endikasyonlarda kullanılabileceğini önermektedir (Martin vd., 1991). Carroli ve Mignini (2009)'nin vajinal doğumlarda rutin ve sınırlandırılmış epizyotomi uygulamalarını karşılaştıran randomize kontrollü çalışmasında, rutin epizyotomi uygulamasında kadınların %75'ine epizyotomi uygulanırken, sınırlandırılmış epizyotomi politikası ile kadınların %28,4'üne epizyotomi uygulaması yapıldığını göstermektedir (Carolli ve Mignini, 2009). Wooley (1995) 189 çalışmayı inceleyerek yayınladığı makalesinde epizyotominin tek avantajının anterior yırtıkların azalmasına neden olduğunu vurgulamıştır (Wooley, 1995). Karaçam Z, Eroğlu K'nın yaptığı bir çalışmada ise; epizyotomi yapılan grupta spontan laserasyon oranı anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur (Karaçam ve Eroğlu, 2003). Lede ve ark. (1996) tarafından yapılan çalışmada ise, bunun aksine epizyotominin rutin olarak kullanılmasının yararından çok zararı olduğu belirtilmiştir (Lede vd., 1996). Mouni ve ark. (2008)'nin çalışmasında, epizyotomi uygulanan ve uygulanmayan kadınlarda 3. ve 4. derece perineal laserasyonlar karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada, rutin uygulanan epizyotominin 3. ve 4. derece laserasyonlar ve özellikle de ağrı, ağrılı koitus (disparoni) ve inkontinans şikâyetlerini arttırdığı belirlenmiş ve rutin uygulanan epizyotomiden kaçınılması gerektiği önerilmiştir (Moini vd., 2009). Epizyotomi uygulanma oranı azaltılırsa, perine bölgesinde travma gelişiminin azalacağı düşünülmektedir.

Epizyotomi Uygulanma Oranları

Epizyotomi, normal doğum eyleminde en fazla uygulanan cerrahi işlemdir (Low vd., 2000). Epizyotomi, dünyanın birçok yerinde yüksek oranlarda uygulanmaktadır. Örneğin Latin Amerika'da her 10 primipar kadının 9'una epizyotomi uygulanmaktadır (Althabe vd., 2002). Graham ve ark (2005)'nin yaptığı araştırmada, hem primipar hemde multipar kadınlarda epizyotomi oranlarının anne ve bebek sağlığının en iyi düzeyde olduğu ülkelerden birisi olan İsveç de %9,7 en az oranda iken Tayvan'da %100 en fazla olduğunu göstermektedir. Amerika Ulusal Hastane Taburcu Araştırması'nın (The National Hospital Discharge Survey) sonuçlarına göre; Amerika'da 1979 yılında %60,9 olan epizyotomi oranları 2004 yılında %24,5'e düşmüştür (Frankman vd., 2009).

Ülkemizde ise, Turan ve ark. (2003); üç farklı hastanede (devlet, SSK ve özel) yaptıkları araştırmada; doğum sırasında epizyotomi uygulamasının özel (%73) ve SSK (%79) hastanelerine göre devlet hastanesinde %41 ile daha düşük olduğunu belirlemiştir (Turan vd., 2003). Yapılan çalışmalarda, primipar gebelerin %92-97'sine, multipar gebelerin ise, %51,8-72'sine epizyotomi uygulandığı belirtilmektedir (Sayiner ve Demirci, 2007; Şahin vd., 2007).

Epizyotomi Endikasyonları

Günümüzde, epizyotomi uygulaması, kadının doğum anındaki klinik durumuna ve obstetrisyenin seçimine bağlı olarak büyük ölçüde değişmektedir (Hale, Ling, 2007). Vajinal açıklığı arttırmak üzere perinenin insizyonu olarak adlandırılan epizyotomi, sıklıkla fetal hipoksiyi önlemek, operatif doğumları ya da makat prezantasyonlarında ikinci evrenin kısaltılması amacıyla uygulanmaktadır. Epizyotominin diğer uygulama endikasyonları arasında spontan perine laserasyonunun önlenmesi, anal sfinkterin korunması, perine onarımının kolaylaştırılması, doğum sonrası kısa ve uzun vadeli pelvis ve perine problemlerinin önlenmesi yer almaktadır (Duran vd., 2002; Ra'isa'nen vd., 2010). Ayrıca, kalp yetmezliği gibi kronik hastalıkları olan gebelerin doğum sırasında ıkmmasının engellenmesi, rijit perine, makrozomik fetüs, prezente olan kısmın perineye dayandığı halde beş dakika içinde doğumun olmaması, önceki doğumlardan kalma skar dokusu, forseps ve vakum uygulamaları gibi durumlarda da epizyotomi uygulanmaktadır (Taşkın, 2016; Epizyotomi ve Perine Yırtıkları, 2005).

Epizyotomi Tipleri

Epizyotomi median, medio lateral, lateral, bilateral ve multiple olmak üzere farklı şekillerde yapılabilir (Cleary-Goldman, Robinson, 2003). 1742'de Sir Fielding'in (Flew, 1994) median bir kesi şeklinde tanımladığı uygulamayı, 1799'da Michaelis midline epizyotomi olarak kullanmış, Anna Broomall 1878 yılında Avusturya'dan ABD'ye median epizyotomi tekniğini getirmiştir (Broomall, 1878). Sonraki yıllarda Ritgen çok sayıda yüzeysel insizyonlar şeklinde tarif etmiştir (Schoon, 2001). Dubois 1847 yılında mediolateral epizyotomiyi ilk olarak tanımlamış ve 1851'de Virjinya'lı Taliaferro Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk olarak uygulamıştır (Nugent, 1935).

Epizyotominin genellikle uygulanan tipleri median ve mediolateral kesilerdir. Median epizyotomide insizyon, vajinal açıklığın arka kısmından anal sfinktere doğru perine kaslarını içine alacak fakat rektumu içine almayacak şekilde yapılmaktadır. Bu epizyotomi tipi, perinenin uzunluğunun yeterli olduğu ve doğum anında herhangi bir zorluğun beklenmediği zamanlarda tercih edilmektedir. Çünkü median epizyotomi, anal sfinkter (3. derece) ve rektumu (4. derece) içerebilen perineal laserasyonlar yapılan kesinin kendiliğinden uzaması ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte median epizyotominin olumlu yönleri; insizyonun onarımının daha kolay, yara iyileşmesinin daha hızlı, kanama, ağrı ve cinsel ilişkide ağrının daha az görülmesi olarak sıralanabilmektedir (Olds vd., 1996).

Mediolateral epizyotomi ise, vajinal açıklığın arka kısmından başlayarak sağa ya da sola doğru 45 derecelik bir açı ile uzanmaktadır (Hale ve Ling, 2007). Böylece bartolin bezleri insizyondan korunmuş olmaktadır. Mediolateral epizyotomi; perine yapısı kısa olan kadınlarda (Dahlen vd., 2007), makro sefalide, forseps ya da vakum kullanımının gerekli olduğu durumlarda daha geniş bir alan

sağladığı, anal sfinktere ve kanala doğru ilerleme olasılığını daha çok azalttığı için tercih edilmektedir (Güner ve Öktem, 2005; Ayhan ve Bozdağ, 2002). Ancak mediolateral epizyotomide insizyon onarımının daha zor, kanama ve ağrının daha fazla olması ve nadiren de olsa anal sfinktere (3. derece laserasyon) doğru laserasyon gelişiminin olması dezavantaj olarak sayılabilmektedir (Pillitteri, 1995; Sherwen, 1995).

Median Epizyotomi	Medio lateral epizyotomi
<ul style="list-style-type: none"> • Onarımı kolay • Kusurlu iyileşme ender • Puerperium daha az ağrılı • Daha sonrasında disparanoya • Sonuçtaki anatomi hemen hemen mükemmel • Kan kaybı daha az • Anal sfinkterden rektuma uzanması yaygın	<ul style="list-style-type: none"> • Onarımı daha güç • Kusurlu iyileşme daha sık • Vakaların üçte birinde birkaç gün ağrı süresi • Bazen disparoni • Vakaların %10 nunda anatomik sonuç kusurlu • Kan kaybı daha fazla • Sfinkterlerde uzama ender

* Median ve mediolateral epizyotominin avantaj ve dezavantajları Beck, WW. Obstetric and gynecologic 3th Baltimore, 1993 (Beck, 1993).

Epizyotominin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Epizyotominin doğum eylemini kolaylaştırdığı, perine bölgesindeki spontan laserasyonu, pelvik taban relaksasyonu ve inkontinansı önlediği ve yeni doğanı intrapartal travma ve asfiksiden koruduğu varsayımlarına dayanarak epizyotomi uzun yıllar boyunca uygulanmıştır. Ancak epizyotominin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin yapılan birçok çalışma, özellikle perineal laserasyonları önlemede yeterli olmaması nedeniyle epizyotominin yararları konusunda kuşku uyandırmaktadır (Lyons, 2006).

- Spontan laserasyonları önleme, temiz ve düzgün bir kesinin yapılması ile iyileşmeyi kolaylaştırma,

- Doğum eyleminin ikinci devresini kısaltma (fetüs için önemli olabilir),
- Pelvik taban kaslarının zayıflamasını önleme,
- Fetal kafa üzerindeki basıncı azaltarak neonatal beyin hasarını önleme (özellikle prematüre yeni doğanlarda),
- Sıkıntıya giren fetüsün kolay doğumunu sağlama,
- Vakum ya da forseps gibi obstetrik uygulamaların uygulanmasını kolaylaştırmak için daha geniş bir alan sağlama,
- İri fetüs, prezentasyon ve pozisyon bozuklukları durumunda doğumu kolaylaştırma,
- Epizyotomi bölgesinde enfeksiyon gelişme olasılığının spontan laserasyona göre daha az olduğu bildirilmektedir.

Epizyotomi Uygulamasının Olumsuz Yönleri (Lede vd., 1996; Moini ve Yari, 2009; Royal college of obstetricans and gynaecologists (RCOG), 2004 Clinical Green Top).

- Üçüncü ve dördüncü derece perine yırtığı riskini artırması,
- Enfeksiyon gelişme riskini artırması,
- Vajinal kasların gücünü azaltması,
- Yara iyileşmesini geciktirmesi,
- Kan kaybını ve hematom gelişme riskini artırması,
- Ağrı ve ödemden dolayı kabızlık gelişme riskini artırması,
- İdrar yapma sürecini bozması,
- İnsizyon bölgesinde skar oluşumuna bağlı normal anatomik yapının bozulması,
- Epizyotomi bölgesinde endometriosis ve skar endometrioma (çukolata kisti) gelişme riskini artırması,
- Servikal kanserlerin metastaz yapmasına uygun zemin hazırlaması,
- Postoperatif ağrı,
- Ağrılı cinsel ilişki ,
- Ağrı nedeniyle huzursuzluk, rahatsızlık, kadının kendi bakımı ve bebeğinin bakımını yeterli düzeyde verememesi,
- Psikolojik travma oluşturma, stresli ve olumsuz bir deneyim yaşama riskini artırması,
- Sağlık bakım maliyetini artırması,
- Hastanedeki kalış süresini uzatmasıdır.

Epizyotomi Uygulanmasına Bağlı Gelişebilecek Sağlık Sorunları

Epizyotomi ve Ağrı: Perine hassas bir bölgedir ve bu bölgedeki kaslar oturma, yürüme, ayakta durma, çömelme, eğilme, idrar ve dışkı yapma gibi birçok aktivitede rol aldığından dolayı çok fazla rahatsızlığa neden olmaktadır. Bu yüzden epizyotomi sonrası yaşanan ağrının şiddeti ve bu ağrıyı hafifletmede kullanılan yöntemler ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmasına neden olmuştur (Albers vd., 1996; Albers

vd., 2006). Perinedeki travmaya bağlı olarak oluşan ağrı kadının barsak, üriner ve cinsel fonksiyonlarının yanı sıra etkin emzirmesinin ve psikolojik durumunun bozulmasına neden olmaktadır (Jacobson ve Bertilson 1997).

Yapılan bir çalışmada, primipar annelerin multiparlara göre daha fazla ağrı yaşadıkları ve bu durumun ilk doğumlarda travma oranının daha çok olmasından kaynaklanabileceği belirtilmiştir (Alteneder ve Hartzell, 1997). Yapılan çalışmalarda ise, doğum eylemi esnasında spontan laserasyonu ve epizyotomisi olan kadınların epizyotomisi ve spontan laserasyonu olmayan kadınlara göre daha fazla oranda ağrı yaşadığı belirlenmiştir (Albers vd., 1996;, Jacobson ve Bertilson 1997).

Epizyotomi ve Anne-Bebek İlişkisi: Epizyotomi uygulaması ve spontan laserasyon oluşumundan sonraki onarım süreci, anne bebek iletişimi ve emzirmenin başlatılmasını geciktirmektedir (Pillitteri, 1995; Sherwen, 1995; Albers vd., 1996). Yapılan bir çalışmada epizyotomi; bebeğin doğumundan sonra annenin istirahata alınmasını geciktirdiği, anne bebek iletişiminin başlatılmasını geciktirdiği, doğum sonu dönemde annenin kendi ve bebeğinin bakımını yapmasını zorlaştırdığı belirtilmiştir (Karaçam ve Eroğlu, 2003). Oysaki anne bebek iletişiminin ve emzirmenin erken başlatılması hem anne hem de bebek sağlığı açısından önemlidir.

Epizyotomi ve Cinsel Yaşam: Epizyotomi ya da kendiliğinden oluşan laserasyonlar cinsel ilişki esnasında ağrıya neden olabilmektedir. Normal vajinal doğum yapan kadınların yarısından fazlası genellikle geçici ağrılı cinsel ilişki yaşadıkları ve mediolateral epizyotomi şeklinin ve geleneksel dikiş yönteminin bu durumu daha da kötüleştirdiği belirlenmiştir (Alteneder ve Hartzell, 1997; Eason vd., 2000). Epizyotomi ya da laserasyon onarımı vajinal açıklık ve kas tonüsünü değiştirerek eşlerin cinsel isteklerinin azalmasına ve cinsel yaşamlarının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Taşkın, 2016; Alteneder ve Hartzell, 1997; Eason vd., 2000). Yapılan çalışmalarda ise, annelerin doğum sonrası tekrar cinsel yaşamlarına döndüklerinde cinsel ilişki esnasında epizyotomi yapılan kadınların epizyotomi yapılmayan kadınlara göre daha çok ağrı yaşadıkları belirlenmiştir (Lancaster, 1992; Reamy ve White, 1985). Doğum eyleminde yapılan epizyotomi ya da spontan laserasyonlar, cinsel ilişki esnasında ağrıya neden olarak kadınların doğum sonrası cinsel yaşamlarına ilişkin bir takım sorunlar yaşamasına neden olabilir.

Epizyotomi ve Stres İnkontinansı: Stres inkontinansı öksürük, aksırma gülme zıplama, koşma, ağır yük kaldırma ve seks yapma gibi ani olarak karın içi ve mesane içi basıncın arttığı durumlarda görülür (Samuelsson vd., 1997; Mason vd., 1999). Stres inkontinans gelişme sıklığı doğumdan sonra %6–31 oranında artmaktadır (Röckner vd., 1989). Ayrıca gebelikteki stres inkontinans doğum sonu oluşacak stres inkontinansının en güçlü habercisi olarak düşünülmektedir (Samuelsson vd., 1997). Literatürde epizyotominin perine tabanı kaslarının zayıflamasını önleyerek, stres inkontinansı gelişme olasılığını azaltabileceği bildirilmektedir (Röckner vd., 1989; Rock ve Jones, 2003). Yapılan bir çalışmada ise, epizyotominin stres inkontinansı gelişimini önlemediği bulunmuştur (Karaçam ve Eroğlu, 2003). Skoner ve ark. (1994), doğum eyleminde epizyotomi uygulanması ya da spontan laserasyon oluşumunun stres inkontinans riskini yaklaşık üç kattan daha fazla artırdığını belirlemiştir (Skoner, 1994).

Epizyotomi ve Perine Kas Fonksiyonları: Doğumdan sonra perineal kas fonksiyonların değerlendiren bir çalışmada; Gordon ve Logue (1985), epizyotominin perine bölgesinde iyileşmeyi hızlandırdığına ve daha iyi bir kas fonksiyonu sağladığına ve laserasyon veya epizyotomi olmaksızın doğum yapan kadınların perinenin aşırı gerilmesinden dolayı kas fonksiyonlarının yetersiz duruma geldiğine dair kesin bir sonucun olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca doğumdan bir yıl sonra kadınların perineal kas fonksiyonlarını perinometre kullanarak değerlendirmişler ve perineal kas gücü zayıflıklarının perineal travma ile ilişkili olmadığını vurgulamışlardır (Fleming, 2003). Fleming ve ark. (2003) tarafından yapılan bir çalışmada, gebeliğinin geç döneminde, doğumdan sonra 6. hafta ve 6. ayda perineometre kullanarak perineal güç açısından kadınları karşılaştırmışlar. Doğumdan 6 ay sonra perineal güç açısından en güçlü olan kadınlar, perine laserasyonu olmayan ve sezeryan doğum olan kadınlar iken, daha sonra birinci derece, ikinci ve üçüncü derece laserasyonları olan ve en son olarak da epizyotomisi olan kadınlar gelmiştir (Klein vd., 1994). Klein ve ark. (1994), doğumdan önce ve doğumdan 3 ay sonra perineometre kullanarak postpartum 3. ayda, sezeryanlı ve bozulmamış perineye (pariteden bağımsız) sahip olan kadınların en güçlü pelvik taban kaslarına sahip oldukları belirlenirken, daha sonra spontan yırtıklar ve epizyotomisi olan ve son olarak ta üçüncü ve dördüncü derece laserasyonları olanlar gelmiştir (Toker, 2004).

Sonuç olarak, epizyotomi uygulamasının olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Bu bağlamda doğuma yardım eden sağlık personelleri tarafından doğum sırasında, epizyotomi gerekli olduğu durumlarda kullanılmalı gerekmedikçe kullanımı sınırlandırılmalıdır. Çünkü epizyotominin rutin kullanımına ilişkin farklı tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Sağlık personelleri, doğum sonrası dönem için oluşan laserasyonlar ve epizyotomiye yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmalıdırlar.

KAYNAKLAR

- Albers LL, Anderson D, Craign L, Daniels SM, Hunter C, Sedler KD, Teaf D. (1996), Factors related to perineal trauma in childbirth, *Journal of Nurse-Midwifery*, 41(4):269-76.
- Albers LL, Greulich B and Peralta P. (2006), Body mass index, midwifery intrapartum care, and childbirth lacerations. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 51(4):249-53.
- Alteneder RR, Hartzell D. (1997), Addressing couples' concerns during the childbearing period: Use of the PLISSIT Model. *JOGNN*, 26(6):651-658.
- Althabe F, Beliza'n JM, Bergel E. (2002), Episiotomy rates in primiparous women in Latin America: Hospital based descriptive study, *BMJ*, 324(7343):945-946.
- Ayhan A, Bozdog G. (2002), Eylem ve doğumun adaresi ve yönetimi. *Benson&Pernoll Obstetrik ve Jinekoloji*, 10. Ankara, Baskı, Palme Yayınları:179-184.
- Beck, WW. Median ve mediolateral epizyotominin avantaj ve dezavantajları. (1993), *Obstetric and gynecologic 3th Baltimore*.
- Broomall AE. (1878), The operation of episiotomy as a prevention of perineal ruptures during labor. *Am J Obstet Dis Women Child*, 11:517- 27.
- Carrolli G, Belizan J, Stamp G. (1999), Episiotomy for vaginal birth (Cochrane Review). In: *Cochrane*

- Library, 2. Oxford: Update Software.
- Carroli G, Mignini L. (2009), Episiotomy for vaginal birth (Review). Cochrane Database of Systematic Reviews 2009;21(1):CD000081.
- Cleary-Goldman J, Robinson J. (2003), The role of episiotomy in current obstetric practice. *Seminars in Perinatology*, 27(1):3-12.
- Dahlen HG, Ryan M, Homer CSE, Cooke M. (2007), An Australian prospective cohort study of risk factors for severe perineal trauma during childbirth. *Midwifery*, 23(2): 196-203.
- Duran EH, Eroğlu D, Sandıkçı N, Lembet A, Bağış T, Zeyneloğlu HB. (2002), Vajinal doğumlarda rutin epizyotomi uygulamasının gerekliliği üzerine bir prospektif randomize çalışma. *T Klin Jinekoloj Obst*,12(1):16-9.
- Eason E, Labrecque M, Wells G, Feldman P. (2000), Preventing perineal trauma during childbirth: A systematic review. *Obstetrics And Gynecology*, 95(3):464-471.
- Epizyotomi ve Perine Yırtıkları. Güvenli Annelik Katılımcı Kitabı. (2005), T.C. Sağlık Bakanlığı Ankara:90-95.
- Frankman EA, Li W, Bunker CH, Lowder JL. (2009), Episiotomy in the United States: has anything changed?. *American Journal of Obstetrics & Gynecology*, 200(5):e1-6.
- Fernando B, Leves L, Greenacre J, Roberts G. (1995), Audit of the relationship between episiotomy and risk of major perineal laceration during childbirth. *Br J Clin Pract*, 49(1):40-1.
- Flew JDS. Episiotomy. (1944), *BMJ* 2(4375):620-3.
- Fleming N, Newton ER, Roberts J. (2003), Changes in postpartum perineal muscle function in women with and without episiotomies. *J Midwifery Womens Health*,48(1):53-9.
- Graham ID. (1997), *Episiotomy: Challenging obstetric interventions*, Oxford: Blackwell Science.
- Güner H, Öktem M. (2005), Epizyotomi ve taze obstetrik laserasyonların tamiri. *Jinekolojik ve Obstetrikal Cerrahi*. 1. Baskı, Günes Kitabevi, Ankara :1529-35.
- Hale RW, Ling FW. (2007), Episiotomy: procedure and repair techniques. *The American College of Obstetricians and Gynecologist*:1-24.
- Harrison RF, Brennan M, Reed JV, Wickham EA. (1987), A review of post-episiotomy pain and its treatment?. *Current medical research and opinion*, 10(6):359-63.
- Jacobson J, Bertilson SO. (1987), Analgesic efficacy of paracetamol/codeine and paracetamol/dextropropoxyphene in pain after episiotomy and ruptures in connection with childbirth. *The Journal of International medical research*, 15(2):89-95.
- Karaçam, Z., Eroğlu, K. (2003). Effects of episiotomy on bonding and mothers' health. *J Adv Nurs*, 43(4):384-94.
- Klein MC, Gauthier RJ, Robbins JM, Kaczorowski J, Jorgensen SH, Franco ED, et al. (1994), Relationship of episiotomy to perineal trauma and morbidity, sexual dysfunction, and pelvic floor relaxation. *Am. J. Obstet Gynecol*, 171(3):591-598.
- Klein MC, Janssen PA, MacWilliam L, Kaczorowski J, Johnson B.(1997), Determinants of vaginal perineal integrity and pelvic floor functioning in childbirth. *J Obstet Gynecol*, 176(2):403-10.
- Klein MC, Kaczorowski J, Robbins JM, Gauthier RJ, Jorgensen SH, Joshi AK. (1995), Physician's beliefs and behavior during a randomized controlled trial of episiotomy: consequences of women in their care. *Can Med Assoc J*,153(6):769-79.

- Lancaster S. (1992), Community health nursing promoting: Health of aggregates families and individuals. IV. Baskı, Mosby, Philedelphia,;553-4.
- Lede RL, Belizan JM, Carroli G. (1996), Is routine use of episiotomy justified? American Journal of Obstetrics & Gynecology, 174(5):1399-1402.
- Low LK, Seng JS, Murtland TL, Oakley D. (2000), Clinician-specific episiotomy rates: Impact on perineal outcomes. Journal of Midwifery & Women's Health, 45(2):87-93.
- Lyons P. (2006), Perineal laceration and episiotomy, obstetrics in family medicine: A practical guide (chapter 29), Humana Press Inc, Totowa, NJ.
- Mason I, Glenn S, Walton I, Appleton C. (1999), The Experience of Stress Incontinence After Childbirth. Birth, 26(3):164-171.
- Martin LL, Reeder SJ. (1991), Maternity nursing. J.B. Lippincott Company, Philadelphia, 369-372.
- Moini A, Yari REA, Eslami B.(2009), Episiotomy and third –and fourth-degree perineal tears in primiparous Iranian women. Int J Gynaecol Obstet, 104(3):241-2.
- Nugent F. (1935), The primiparous perineum after forceps delivery. Am J Obstet Gynecol, 30:554-55.
- Olds SB, London ML, Ladewing PW. (1996), Maternal newborn nursing. New York, V. Pres. The Benjamin/Cuming Publishing Company,.
- Pillitteri, A. (1995), Maternal and Child Health Nursing. II. Baskı, J.B. Lippincott Company, Philadelphia, 232-716.
- Ra'isa'nen S, Vehvila'inen K, Heinonen S. (2010), Need for and consequences of episiotomy in vaginal birth: A critical approach. Midwifery, 26(3):348-56.
- Reamy K, White SE. (1985), Sexuality in pregnancy and the puerperium: A review. Obstetrical and Gynecological Survey, 40(1):1-13.
- Royal college of obstetricians and gynaecologists (RCOG) (2004) Clinical Green Top Guidelines:Methods and materials used in perineal repair. 23 Available at: <http://www.rcog.org.uk/guidelines>(Accessed date: 12.04.2017).
- Rock JA, Jones HW. (2003), Te Linde's operative gynecology. 9 th. Ed. Philadelphia: Lippincott Williams&Wilkins, 838-843.
- Rock JA, Jones HW. (2003), Te Linde's operative Gynecology. Philadelphia: Lippincott Williams&Wilkins.
- Röckner G, Wahlberg V, Ölund A. (1989), Episiotomy and Perineal Trauma During Childbirth. Journal of Advanced Nursing, 14(4):264-268.
- Sathiyasekaran BWC, Palani G, Iyer RH, Edward S, Dharmappal CD, Rani A, et al. (2007), Population based study of episiotomy. Sri Ramachandra Journal of Medicine, 9-14.
- Samuelsson E, Victor A, Tibblin G. (1997), A population study of urinary incontinence and nocturia among woman aged 20-59 yeras. Prevalence, well-being and wish for treatment. Acta Obstet Gynecol Scand, 76(1):74-80.
- Sayiner FD, Demirci N. (2007), Prenatal Perineal Masajın Vaginal Doğumlarda Etkinliği. İ.Ü.F.N.

- Hem. Derg, 15(60):146-154.
- Schoon PG. (2001), Episiotomy: Yea or nay. *Obstet Gynecol Surv*, 56(11):667-9.
- Sherwen, LN. Scoloveno, MA. Weingarten, CT. (1995), *Nursing care of the childbearing family*. II. press, Appleton and Lange, Connecticut, 638-709.
- Sleep J, Roberts J, Chalmers I. (1989), Care during the second stage of labour. In: Chalmers I, Enkin M, Keirse MJNC. (Eds). *Effective care in pregnancy and childbirth* Oxford: Oxford University Press.
- Skoner MM, Thompson WD, Caron VA. (1994), Factors Associated with Risk of Stress Urinary İncontinence in Women. *Nurs Res*, 43(5):301-6.
- Şahin NH, Yıldırım G, Aslan E. (2007), Evaluating the second stages of deliveries in a maternity hospital. *Türkiye Klinikleri J Gynecol Obst*, 17(1):37-43.
- Taşkın L. (2016), *Doğum Sonu Dönem. İçinde Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği*, 13. Baskı, Ankara, Türkiye: Özyurt Matbaacılık.
- Thacker SB, Banta HD. (1983), Benefits and risks of episiotomy: an interpretive review of the English language literature, 1860–1980. *Obstet Gynecol Surv*, 38(6):322–38.
- Thorp JM, Bowes WA. (1989), Episiotomy: can its routine use be defended? *Am J Obstet Gynecol*, 160(5):1027-30.
- Toker Z. (2004), *Epizyotomi bakımında kullanılan iki farklı yöntemin yara iyileşme sürecine etkisi*. Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turan JM, Nalbant H, Ortaylı N, Bulut A. (2003), Gebelik ve doğum hizmetlerinin niteliğini değerlendirme. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi Özel Eki*, 25(4):95-100.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2008). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Müdürlüğü. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2008/data/TNSA-2008_ana_Rapor-tr.pdf Erişim Tarihi: 11.01.2014.
- Wooley RJ. (1995), Benefits and risks of episiotomy: A review of the English-language literature since 1980. *Obstetrical & Gynecological Survey*, 50(11):821-35.

Gazetelerde Kadının Temsili

Serap Can¹

Giriş

Medya; yaydığı mesajlar vasıtasıyla toplum üzerinde önemli değiştirici ve dönüştürücü etkilere sahiptir. Medyanın ürettiği sesler, görseller ve metinler; toplumun geneline yayılmakta ve bu şekilde gerek gündelik hayatın gerek toplumsal siyasetin önemli bir unsuru haline almıştır. Geleneksel medyanın en yaygın unsurlarından olan gazeteler de; seçilen fotoğrafları, haber metinleri ve köşe yazılarıyla toplumun ihtiyacı olan bilginin yayılmasında büyük bir işleve sahiptir. Haber, en genel ifadeyle, bir olay ya da durum üzerine edinilen ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayılan bilgi olarak tanımlanmaktadır. Haberler konularına göre kategorize edilmekte ve yayın araçlarıncı bir kompozisyon halinde verilmektedir. Gazetelerin hemen hemen hepsinin ilk sayfaları hem yerel hem de küresel siyaset ve ekonomi haberlerine, yani toplumun geneline ilgilendirdiği düşünölen haberlere ayrılmıştır (Bayhantopçu, 2017:89). İ sayfalarda ise magazin, sağlık, iş dünyası, spor gibi özelleştirilmiş başlıklar altında haber sunumları yapılmaktadır. Günlük yaygın gazetelere bakıldığında; ilk sayfalarda kadınlara çok rastlanmamakta; burada kendisine yer bulan kadınlar da çoğunlukla sürmanşette ya da sayfa altlarında bulunan haber özetlerinde, yani daha küçük alanlarda görölmektedir. Gazetelerin en dikkat çeken yerlerinde görölmeyen kadınlara çoğunlukla üçüncü sayfada ya da arka kapakta rastlanmaktadır. Zira kadınlar gerek varlıkları gerek emekleri ile görönmeyen tarafta yer almakta ve medya vasıtasıyla da bu durumları pekiştirilmektedir. Bu pekiştirmenin yanı sıra, haber yaratım süreçlerinde gazetecilerin dikkate aldığı bazı mesleki ve toplumsal değerler de bulunmaktadır.

Medyanın üretim teknikleri ve paydaşları; haber yaratım süreci boyunca ayrımcılık ve cinsiyetçilik üretir. Haber yazımı, yukarıda verilen on iki ölçütte göröldüğü üzere; duygular, özellikle de olumsuz duygular üreterek hedef kitleyi etkilemeye ve onlarda bir çekim yaratmaya yönelik bir süreçtir. Dolayısıyla sansasyonel, pornografik ya da çok edici metin ve görseller özellikle bir araya getirilmektedir (Akınerdem, 2016:39). Bu ölçüt ve bilgilerden yola çıkılarak; kadın haberlerinin gazetelerde yer alış biçimleri hakkında bir sonuca varmak mümkündür. Bu çalışmada kadın haberlerinin niteliği sorgulanmış; haberlerin içerik analizi kategoriler oluşturularak nitel ve eleştirel bir çözümleme yapılmaya çalışılmıştır. Kadın temalı haberlerin yazım dili, metin ve görsel birlikteliği ile yayın sayfası gibi etmenler üzerinden bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Kitle iletişim araçları; haber yazımında kullanılan on iki haber değeri ölçütü (Harcup ve O’Neill, 2001:262-264)ile birlikte, karşımıza gelen metin ve görsellerin oluşturulma sürecinde önemli rol oynamaktadır. Galtung ve Ruge tarafından 1965 yılında ortaya koyulan Seçici Kanal Tutma Modeline göre; bir olay ya da olgunun haber niteliği taşıması, bu ölçütleri içerisinde barındırıp barındırmadığına

---

¹ Serap CAN, Dr., Gazi Üniversitesi, serap@gazi.edu.tr

göre belirlenmektedir (Yüksel vd. 2015:95). Bunlar yoğunluk (frequency), büyüklük (treshold), açıklık (unambiguity), anlamlılık (meaningfulness), uyum (consonance), beklenmediklik (unexpectedness), devamlılık (continuity), kompozisyon (composition), seçkin topluluklar (elite nations), seçkin kişiler (elite people), bireylere yapılan gönderme (reference to persons) ve olumsuz yapılan gönderme (reference to something negative) olarak sıralanmaktadır. Bir olay ya da olgunun haber değeri taşıması için toplumun dikkatini çekecek kadar yoğun olması, açık, net ve herkes tarafından anlaşılabilir olması, olayın kendisinin ya da etkilerinin bir dönem süreklilik arz etmesi, hedef kitle tarafından yakınlık ya da ilgi üzerinden bir anlam ifade ediyor olması, beklenmedik, ani ya da şaşırtıcı olması, kişiselleştirilmesi ve hikayeleştirilmesi, ünlü ya da ilgi çekici kişi ya da topluluklar hakkında olması ve olumludan ziyade olumsuz bir karakteristiğinin olması; haberin değerini ve dolayısıyla haberin veriliş biçimini, yazımını, görsel seçimini, sayfa ya da bültendeki konumunu etkileyen etmenlerdir.

Kitle iletişim araçlarının hangi konu ve olayların daha önemli olduğu ve hangilerinin topluma yayılması gerektiği hakkındaki kamusal tartışmaları yönlendirerek gündemin kurulmasında başat bir görev aldığı kabul edilmektedir (Damlapınar ve Işık, 2017:377). Medya, pek çok gösterge ve kodu kullanarak hem anlamlar inşa etmekte hem de toplumsallaşmaya, toplumun nasıl bireylerden ve hangi gelenek ve değerlerden meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki değiştirici ve dönüştürücü etkisi, göz ardı edilemez bir gerçektir. Toplum içerisindeki roller ve temsiller; devletin ideolojik aygıtları olarak tarif edilen aile, eğitim kurumları ve medya tarafından her gün tekrar tekrar yapılandırılmaktadır. Dördüncü güç olarak medya; toplumsal, siyasal ve kültürel konuların gündeme gelmesi ve tartışılması için alan açmaktadır. Hangi konuların toplum nezdinde hangi sıklıkla ve hangi açılardan ele alınacağı medya eliyle belirlenmektedir. Bu doğrultuda kadın ve erkek olmak, kadınlık ve erkeklik rolleri ve toplumsal cinsiyet gibi konular da medyanın sıkça dile getirdiği konular arasında yer almaktadır. Bireysel olarak farkında olursa da olunmasa da medya bu konularda nasıl düşünmemiz gerektiğini bize dikte etmektedir.

Toplumsal cinsiyet olgusu, ikinci dalga feminizm akımı kapsamında; cinsiyet ifadesinin yetersiz kalması nedeniyle ortaya çıkan bir kavramdır (Cangöz, 2013:45). Biyolojik bir kavram olan cinsiyet (sex) bireyin dişi ya da erkek olmakla elde ettiği biyolojik ve fizyolojik özelliklere işaret etmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender) ise kadın ve erkek bireylerin toplum içerisindeki konumlarını, görev ve sorumluluklarını ve rollerini kapsayan bir ifadedir. Cinsiyeti doğa belirlerken, bireylerin hayatına yön veren toplumsal cinsiyeti ise içinde yaşanan kültür belirlemektedir (Öngen ve Aytaç, 2013:2). Bireyler, cinsiyetlerine atfedilen rolleri aile, eğitim kurumları, kitle iletişim araçları gibi toplumsallaştırma unsurlarından öğrenmektedir (Özerkan, 2004:27).

Medyanın yaygınlığı ve hızı, toplum üzerinde inanılmaz bir etki bırakmakta, dolayısıyla toplumu şekillendirecek gücü de elinde bulundurmaktadır. Medyanın yayılması ve yerleşmesinde payı bulunan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, dünya çapında kadınların ekonomik, kültürel, eğitimsel ve sağlık alanlarında kaynaklara daha az erişebilmesine, faaliyetlerinin ev içerisinde sınırlanmasına, her türlü sindirme, baskı ve şiddete maruz kalmalarına, iş yaşamında mevki ve ücret yönünden haksızlığa uğramalarına sebep olmaktadır (The Gender & Media Handbook, 2005:6). Zira özellikle medyadaki

haberler, sadece erkeklere dair ve onlar tarafından yaratılan bir içerik değildir, aynı zamanda erkek gözüyle ortaya konmaktadır; dolayısıyla haber metin ve görselleri erkek egemen bir bakış açısı sunmaktadır (Fiske, 1989:284). Kadının medyada temsiline dair çalışmalar dünyada feminist düşüncenin yaygınlık kazanması ile başlamış olup 80ler sonrasında basının kadının temsili ile ilgili sorumluluğu hakkında da çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Serdar Tekeli, 2016:130).

Temsil, kitle iletişim çalışmalarında başvurulan bir kavram olup hem bir şeye benzemek hem de bir şeyin yerini tutmak anlamlarıyla kullanılmaktadır (Alankuş, 2007:34-35). Medyada yer verilen şahıs ve olguların temsilleri; anlam inşa sürecinde toplumdaki rolleri ve yerleri yansıtarak bunların zihinlerde yer etmesine yol açmaktadır. Temsil, üç farklı yaklaşımla ele alınmaktadır. Yansıtmacı yaklaşıma göre temsiller, gerçek dünyadaki bir olay ya da olgunun tıpkı bir ayna gibi, var olduğu haliyle yansıtılmaktadır. Amaçsal yaklaşıma göre anlamlandırma sözcükler vasıtasıyla yapılmaktadır ve sözcükleri kullananlar neyi işaret ediyorsa ona bakılmalıdır. İnşacı yaklaşıma göre ise anlam ne nesnelere ne de insanlar tarafından belirlenmemektedir, onların kendi başlarına anlamları yoktur. Olaylara ya da olgulara anlam yükleyenler, çeşitli kavram ve göstergeleri kullanarak insanlardır.

Kadının medyada temsiline ilişkin sorunlar, aslında başat sorunlardan bir tanesidir. Medyanın temsilleri, kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerini toplum nezdinde yeniden üretmekte ve yaymaktadır. Bu rollerin yayılması ile de, insanlar arasındaki geleneksel ve tutucu eğilimler desteklenmekte, onaylanmaktadır (Erdoğan, 2011:19). Medya, insanların neyi izleyip neyi izlemeyeceğine, hangi konu hakkında ne düşünüp düşünmeyeceğine karar vermektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet gibi toplum içerisinde kadın ve erkeğin güç ve sorumluluk ilişkilerini tanımlayan bir kavrama yaklaşımı ile de insanların cinsiyetler ve toplumsal yaşam hakkındaki fikirlerini de düzenlemektedir. Medyada kullanılan bu kalıplaşmış temsil biçimleri, izleyicilerin kafasında bazı resimlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla zihinlerdeki kadın imgeleri medyadakilerle birbirine uyuştukça bunlar doğrulanmakta, yerleşmekte ve sabitlenmektedir.

Kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşamı ve düşünce iklimini şekillendirmekte ne derece etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Dünyanın en geniş çaplı ve uzun soluklu cinsiyet eşitliği araştırma projesi olan Global Media Monitoring Project’in 2015 tarihli raporuna göre²; dünya nüfusunun hemen hemen yarısını oluşturmasına rağmen, kadınlar medyada sadece %24 oranında görünür durumdadır. Kitle iletişim araçlarında kadınlara yönelik sembolik bir imha söz konusudur, zira kadınların yer aldığı olaylar adli bir dille sunulmakta, ilgi çekmek üzere dramatize edilmekte ya da magazinleştirilmekte, olaylar kadınların değil erkeklerin ağzı ve şahitliği ile verilmekte, kadınlar kurbanlaştırılmakta, sahip olması gereken rollere vurgu yapılmakta ya da ayrıntılı biçimde sıfatlandırılmaktadır. Kadın temalı haberler verilirken devletin sorumluluğu ya da ihmaline değinilmez hatta şiddet haberlerinde zaman zaman normalleştirme, sıradanlaştırma görülmektedir (Boztepe, 2017:57).

Kadınların yaşamlarının kitle iletişim araçlarıca sağlıklı ve olduğu gibi yansıtılmadığı bilinmektedir. Özellikle yazılı ve görsel basında yayımlanan haberlerde; kadın ve kadınla ilgili olgular çoğu zaman belli

---

² http://cdn.agilitycms.com/who-makes-the-news/Imported/reports_2015/global/gmmp_global_report_en.pdf

kalıplar içerisinde yorum katılarak sunulmaktadır. Haberin gerçeği olduğu gibi yansıtan nesnel bir metin olduğu iddiası, gazetecilerin hem bir savunma hem de bir meşrulaştırma aracı olarak görülmektedir. Eleştirel haber anlayışına göre ise haber metinleri gerçeği çarpıtarak aktarmaktadır. Yaşadığımız yerin, içerisinde bulunduğumuz toplumun nasıl olduğunu hem yansıtan hem de yeniden üreten bir metin türü olarak haberler; insanlara hem çevrelerinde olanları nasıl anlayacaklarını tarif etmekte hem de dünya algımızı biçimlendirmektedir (Dursun, 2010:21). Kadın imgesi söz konusu olduğunda, medyada yansıtıldığının aksine bir gerçeklikten söz etmek gerekmektedir. Zira medyanın gösterdiğinden daha fazla kadın çalışma hayatının içerisinde ve aslında pek az kadın fettandır. Yine kadınların hayalleri, sıradan dergi ve gazetelerde oluşturulan sıcak bir yuva tahayyülünden daha fazlasını içermektedir (van Zoonen, 1997:41).

Kitle iletişim araçlarında yayımlanan haberlerdeki cinsiyetçi tutum, pek çok çalışmaya konu olmuştur. 1974’te Butler ve Paisley’in oluşturduğu medya cinsiyetçilik ölçeğine göre, beş seviye mevcuttur (Pingree vd. 1976:194-195);

Seviye 1 – Kadın iki boyutlu ve düşünce sahibi olmayan bir dekoratif objedir. Aptal sarışın, seks objesi ve sızlanan kurban imgeleri bu seviyeye örnektir.

Seviye 2 – Kadının yeri ya evidir ya da kadınlara uygun mesleklerdir. Geleneksellik hâkimdir, kadınlara eşlik, sekreterlik, öğretmenlik, hemşirelik gibi roller biçilir.

Seviye 3 – Kadınlar da profesyonel meslek sahibi olabilirler ancak öncelik evleridir. Evde akşam yemeği sofrasını tam saatinde kurduğu sürece kadın bir iş sahibi olabilir. Annelik ve ev hanımlığı önceliklidir. Mottosu “çocuk da yaparım, kariyer de”dir.

Seviye 4 – Kadın ve erkek eşit olmalıdır. Seviye 3’ten farkı, kadın profesyonel bir meslek sahibi olabilir ve annelik ile ev hanımlığı kadının görevleri değildir.

Seviye 5 – Kadın ve erkek bireydir. Bireyler cinsiyetleri üzerinden yargılanamazlar, basmakalıp imgeler kabul edilemezdir. Bununla birlikte, medyada sık karşılaşılan bir seviye değildir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, kitle iletişim araçlarının pek çoğunun cinsiyetçi bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Erkeklerle oranla daha az temsil oranına sahip olan kadınlar, çoğunlukla sansasyonel bir malzeme olarak kullanılmakta, magazinleştirilmekte ve metalaştırılmaktadır. Öte yandan, var olan basmakalıp rollere uygun düşmeyen kadınlar da marjinalleştirilmekte ya da yok sayılmaktadır.

Araştırma ve Bulgular

Bu çalışma, Türkiye’de günlük olarak basılıp dağıtılan ve birbirlerinden farklı dünya görüşüne sahip ulusal yaygın gazeteler olan BirGün, Sözcü, Yeni Akit ve Yeniçağ gazetelerinin 1 – 10 Şubat 2019 tarihleri arasındaki baskılarının incelenmesine dayanmaktadır. Yapılan 10 günlük incelemede, sosyal bilimlerde en yaygın kullanılan araştırma yöntemi olan içerik analizi metodu kullanılmıştır. Bilimsel bir araştırma yöntemi olan içerik analizi, yazılı metinlerden bağlama uygun biçimde çıkarımlar yapmak üzerine kuruludur (Krippendorff, 2004:18).

Çalışmada, gazetelerin ana gövdeleri üzerinde durulmuş, ekleri kapsam dışı bırakılmıştır. Gazetelerin tüm sayfaları taranarak kadınlar ile ilgili olan, kadınların özne olduğu tüm haberler incelenmiştir. Köşe yazısı ve yorumlar incelemeye dâhil edilmiş ancak reklam, ilan gibi unsurlar hariç tutulmuştur.

Araştırma, aşağıda verilen savları sınamayı amaçlamaktadır;

- Kadınlar, gazetelerde toplumsal cinsiyet rolleri ile ele alınmaktadır.
- Kadınlar, en çok şiddet haberleri (3. sayfa) ile gazetelerde yer almaktadır.
- Kadınlar, gazetelerde seks objesi olarak kullanılmaktadır.
- Kadınlar, haberlerde medeni halleri, yaşları, giyimleri ve meslekleri gibi pek çok ayrıntıyla sunulmaktadır.

Buna göre incelenen 4 gazetede toplam 128 kadın haberi tespit edilmiştir. Bu haberlerin gazetelere göre dağılımı ele alındığında; haberlerin yüzde 16,5 Akit (21 haber), yüzde 19,5 Yeniçağ (25 haber), yüzde 30,5 BirGün (39 haber) ve yüzde 33,5 Sözcü (43 haber) şeklinde yer aldığı görülmektedir. Sözcü gazetesinin kadın temsiliinde diğer gazetelere oranla önde olduğu söylenebilse de; on günlük süreçte yayımlanan binlerce haberde kadınların sadece 128 kez haber olması, medyadaki erkek egemenliğini de bir kez daha göstermektedir.

HABER SAYILARI	n	%
Akit	21	16,5
Yeniçağ	25	19,5
BirGün	39	30,5
Sözcü	43	33,5

Tablo 1 – Gazetelerdeki kadın haberleri

Çalışmada ele alınan kadın haberleri, şiddet / 3. sayfa, ekonomi / iş dünyası, siyaset, kültür / sanat, spor, sağlık ve moda / magazin olarak 7 temel konu kategorisine ayrılmış, herhangi bir kategoriye uymayan olayların sunulduğu haberler ise gündelik olarak tanımlanarak toplam 8 kategori elde edilmiştir. Şiddet / 3. sayfa kategorisinde 51, gündelik kategorisinde 24, siyasette 16, kültür / sanat kategorisinde 16, sağlıkta 11, ekonomi / iş dünyasında 5, sporda 3 ve moda / magazin kategorisinde 2 haber yer almaktadır.

HABER KATEGORİLERİ	n	%
Şiddet / 3. sayfa	51	39,8
Gündelik	24	18,7

Siyaset	16	12,5
Kültür / Sanat	16	12,5
Sağlık	11	8,5
Ekonomi / İş	5	3,9
Spor	3	2,3
Moda / Magazin	2	1,5

Tablo 2 – Gazetelerde kadın haberlerinin yer aldığı kategoriler

Kadın haberleri, genellikle ilk ve son sayfa gibi, gazete ilk ele alındığında göze çarpan yerlerde değil, iç sayfalarda yer almaktadır. Ancak toplumda sansasyon yaratacak şiddet vb. haberler söz konusu olduğunda kadın haberleri dikkat çeken yerlere taşınmaktadır. Çalışmada incelenen 128 kadın haberinin 13 tanesi birinci sayfada (ön kapakta), 15 tanesi son sayfada (arka kapakta), 37 tanesi 3. sayfada ve 63 tanesi de iç sayfalarda yer almaktadır. Bu sonuç; bugüne kadar alanda yapılan çalışmalardan elde edilen bulguları da doğrular niteliktedir. Gazeteler, tiraj kaygısı sebebiyle, yoğun ilgi çektiği düşüncesiyle şiddet içerikli haberleri tüm ayrıntılarıyla birlikte adeta bir pornografiye dönüştürerek sık sık kullanılmaktadır. Gazetelerde yalnızca bu tür haberlere yönelik belirli bir sayfa, üçüncü sayfa olarak tanımlanmaktadır. Bu sayfada yer alan haberlerin pek çoğunda kadın; etkilenen, edilgen olan ve zarara uğrayan taraf olarak yer almaktadır (Şimşek İşliyen, 2015:485).

HABER SAYFASI	n	%
1. Sayfa	13	28,9
3. Sayfa	37	10,2
İç Sayfalar	63	49,2
Son Sayfa	15	11,7

Tablo 3 – Gazetelerdeki kadın haberlerinin yeri

Kadınların gazetelerde son derece az temsil edilmesi, var olan temsillerin de büyük çoğunluğunun şiddet içerikli olması; kadın ve şiddetin biraradalığının kanıksanmasına da yol açmaktadır. Şiddetin kitle iletişim araçlarında görülen yaygın temsili, kadının fiziksel olarak erkekten daha zayıf ve güçsüz olduğu savına dayanmaktadır. Geleneksel olarak erkek etken, güçlü ve üstün olarak tarif edilirken kadın “doğası gereği” edilgen, zayıf ve itaatkâr olarak kabul edilmektedir. Kitle iletişim araçlarının bu kabullerin yerleşmesinde büyük payı vardır ve bu sayede kadın ve erkek arasındaki farklılıklar zenginlikten ziyade zıtlık olarak ortaya konmaktadır (Dursun, 2010:20). Çalışmada incelenen gazetelerde bazı nüshalarda aynı haberlerin sunulduğu görülmüştür. Bu haberlerin sunumunda gazetenin hedef kitlesi, yayın politikası gibi pek çok sebeple çok belirgin dil ve sunum

farkları mevcuttur. İnsanların yaşam ve düşünce biçimlerini etkileme gücüne sahip olan medya, gerek mizanpaj gerekse dil kullanımını vasıtasıyla sunum biçimleri ile de kadının toplumdaki yerini belirleme ve toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmekte etkili olmaktadır (Bayhantopçu, 2017:84). Bir ülkenin kitle iletişim araçlarında yer alan temsil biçimleri, o ülkenin kültürü ve düşünce sistemi hakkında fikir vermektedir. Bu farklılıklara birkaç örnek ayrıntılarıyla aşağıda sunulmaktadır.

a. 1 Şubat 2019 Tarihinde Meydana Gelen Cinayet Haberi

İlgili tarihten önceki gün meydana gelen adli vaka, üç gazetede yer almaktadır. Bir kadın cinayetinin ve intiharın yaşandığı olay; Akit gazetesinde üçüncü sayfanın sağ alt köşesinde “İçki Masasında Cinayet ve İntihar” başlığıyla, Sözcü gazetesinde üçüncü sayfanın başında “Kıskançlık Cinayeti” ve Yeniçağ gazetesinde üçüncü sayfanın altında “Genç Kadını Öldürüp İntihar Etti” başlıklarıyla yayımlanmıştır.

Resim 1 – 1 Şubat 2019 tarihli Akit haberi

Akit gazetesinde maktul kadının “metres” olduğu ve olay günü bir barda olduğu vurgulanmıştır. Hem katilin hem de maktulün fotoğrafları açıkça verilmiş, ayrıca katilin üzeri örtülmüş cesedinin olay yeri fotoğrafı da kullanılmıştır. Haberin başlığı “içki masası”na vurgu yapmaktadır ancak olayın alkol tüketimi ya da alkollü mekân ile bir ilgisi tespit edilememektedir.

Resim 2 – 1 Şubat 2019 tarihli Sözcü haberi

Sözcü gazetesinde ise aynı haber 3. sayfanın başında ve “Kıskançlık Cinayeti” başlığı ile hem maktul ve katilin hem de olay yerinin fotoğraflarıyla verilmiştir. Maktul kadının fotoğrafı, erkeğine oranla daha büyük olarak basılmıştır. Yine maktul kadının adı ve soyadı açıkça verilirken katil erkeğin soyadı gizlenmiştir.

Resim 3 – 1 Şubat 2019 tarihli Yeniçağ haberi

Son olarak Yeniçağ gazetesinde haber “Genç Kadını Öldürüp İntihar Etti” başlığıyla sayfanın alt kısmında verilmiştir. Yine katil erkeğin soyadı gizlenirken maktul kadının adı açık açık yazılmıştır. Ayrıca, aktörlerin fotoğrafları verilirken erkeğin yüzü buzlanmış ancak kadının yüzü gösterilmiştir. “Genç” olduğu vurgulanan kadının fotoğrafı büyük basılırken erkeğin fotoğrafı daha küçük ebatta verilmiştir.

Bu üç haberde görüldüğü üzere; hayatını kaybeden kadın fettan, metres, ikinci kadın, birden fazla ilişkisi olan kadın, bara giden kadın olarak konumlanmıştır. Kadının yüz güzelliği dikkat çekici olduğundan fotoğrafı büyük boy verilmiştir. Erkek ise muhtemelen evli ve çocuk sahibi olduğu için hem soyadı gizlenmiş hem de fotoğrafı buzlanmıştır. Haberde verilen ayrıntılar ve kıskançlık vurgusuyla cinayet hafifletilmeye ve temellendirilmeye çalışılmıştır.

b. 2 Şubat 2019 Tarihinde Medyada Gelen Trafik Kazası Haberi

2 Şubat tarihinde yayımlanan haber hem Yeniçağ hem de Sözcü gazetelerinde üçüncü sayfada yer bulmuştur. Yeniçağ gazetesi haberi “Üst Üste İki Araç Çarptı” başlığıyla sayfanın ortasında, Sözcü gazetesi ise “Hamilelik Testinden Dönerken Kazada Öldü” başlığıyla yine sayfanın orta kısmında vermiştir.

Resim 4 – 2 Şubat 2019 tarihli Yeniçağ haberi

Yeniçağ’da yayınlanan haber metninde olayın aktörü kadının yaşı, medeni durumu, kaç yıllık evli olduğu ve hastaneye ne amaçla gittiği yazılmıştır. Resim 4’te yer verilen haberde kadının geçirdiği trafik kazası bedeninin karşı şeride savrulması ve üzerinden araç geçmesi gibi ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Haberde kadının eşiyle birlikte çekilmiş düğün fotoğrafı kullanılmıştır. Eş ve kurban rolünde yer alan kadın, geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybetmiştir.

Resim 5 – 2 Şubat 2019 tarihli Sözcü haberi

Sözcü gazetesinde yayımlanan haberde de kadının düğün fotoğrafı kullanılmış, fotoğraf altında da kadının ve eşinin yaşı ile iki yıl önce evlendikleri belirtilmiştir. Resim 5’te verilen haber metninde aktör kadın için “genç” ve “talihsiz” sıfatları kullanılmış, kadının gözyaşları içinde toprağa verildiği belirtilmiştir.

Olayla ilgili verilen iki haberde; hamilelik testi için gittiği hastaneden dönerken trafik kazası geçiren ve düğün fotoğrafı bulunan iki yıllık evli kadın vurgularıyla okuyucuda acıma ve üzüntü duygularının ortaya çıkması amaçlanmaktadır. Kurban rolünde olan “hayatının baharındaki yeni evli genç” kadının vefatına eşi ve yakınları çok üzülmemekte ve kadın gözyaşları içinde toprağa verilmektedir.

c. 5 Şubat 2019 Tarihinde Meydana Gelen Cinayet Haberi

Sözcü gazetesinde üçüncü sayfada yer alan haberde bir kadın cinayetine yer verilmiştir. Resim 6’da görüldüğü üzere “Eşini 10 Bıçak Darbesiyle Öldürdü” başlığıyla verilen haber, üçüncü sayfanın sağ üst köşesinde bulunmaktadır.

Resim 6 – 5 Şubat 2019 tarihli Sözcü haberi

Haberde kadın ve erkeğin boşanma aşamasında olduğu ve erkeğin kadını sokak ortasında on yerinden bıçaklayıp kaçtığı belirtilmektedir. Yaşları verilen katil ve maktulün soyadları gizlenmiştir. Kadının fotoğrafı büyük kullanılırken erkeğin fotoğrafı küçük seçilmiş ve buzlanmıştır. Erkek “öfkeli koca” olarak betimlenmiş, kadın ise “genç kadın” olarak ifade edilmiştir. Haber tüm detaylarıyla ele alındığında; kurban olan ve hayatını kaybeden kadın, bir kabahat işlemiş olmalıdır ki kocası öfkelenmiş ve kendini kaybederek vahşice cinayet işlemiştir.

d. 8 Şubat 2019 Tarihinde Meydana Gelen Cinayet Haberi

Sözcü gazetesinde 8 Şubat tarihinde “Beni Doyuramıyorsun Deyince Kendimi Kaybettim” başlığıyla yer alan haber, üçüncü sayfanın altında verilmiştir. Resim 7’de görüldüğü üzere, olayın aktörlerinin fotoğrafları haber metninin üzerinde yer almaktadır. Maktul kadının mini etekli bir pozu kullanılırken adı ve yaşı da açıkça belirtilmiştir. Öte yandan katil erkeğin normal giyimli bir pozu, yüzü buzlanarak ve soyadı gizlenerek verilmiştir.

Resim 7 – 8 Şubat 2019 tarihli Sözcü haberi

Yine bir kadın cinayetinin anlatıldığı haberde; hâkim karşısına çıkan katil erkeğin savunmasına yer verilmiştir. Haberin başlığında maktul kadının söylediği iddia edilen “beni doyuramıyorsun” ifadesi, daha dikkat çekici olması için kırmızı renkte verilmiştir.

e. 8 Şubat 2019 Tarihinde Verilen Koruyucu Annelik Haberi

Resim 8 – 8 Şubat 2019 tarihli Yeniçağ haberi

8 Şubat tarihinde Yeniçağ gazetesinde dördüncü sayfadan verilen haber “Önce Koruyucu, Sonra Gerçek Anne Oldu” başlığıyla sayfanın üst kısmında verilmiştir. Haberde ailenin fotoğrafları, çocukların yüzü gizlenmiş olarak sunulmuştur.

Resim 9 – 8 Şubat 2019 tarihli Sözcü haberi

Sözcü gazetesinde ise ikinci sayfada verilen haber, “Önce Koruyucu Anne Oldu Sonra da Bebeği Doğdu” başlığıyla, sayfanın alt kısmında verilmiştir. Sözcü gazetesi, habere dair iki fotoğraf paylaşmış ve ikisinde de koruyucu aile olunan çocuğun yüzü gizlenmiştir. Bu iki haber incelendiğinde, annelik rolünün de belli kalıplar dâhilinde olduğu hatta “gerçek annelik” şeklinde bir tanımlama yapıldığı da açıkça görülmektedir.

f. 9 Şubat 2019 Tarihli Kadına Yönelik Şiddet Haberi

Sözcü gazetesinde “Duruşmada Dayakçı Eski Kocasını Görünce Bayıldı” başlığıyla üçüncü sayfanın başında verilen haberde, boşandığı eski eşine şiddet uygulayan erkeğe açılan davanın duruşması konu edilmektedir. Sanık erkeğin soyadı gizlenip basılı fotoğrafında yüzü buzlanırken mağdur kadının hem şiddet gördüğü halinin fotoğrafı hem de güncel fotoğrafı erkeğin fotoğrafına oranla daha büyük basılmış, adı soyadı da açık açık yazılmıştır.

Resim 10 – 9 Şubat 2019 tarihli Sözcü haberi

Mağdur kadının başına gelenler ayrıntılarıyla yazılmış, yaşadığı mağduriyet ifşa edilmiş ve ifadesinden bir bölüm de yayımlanmıştır. Haberin yanında yer alan Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu Başkanı Canan Güllü'nün kadına yönelik şiddete dair yaptığı açıklamalar da “Her gün 10 – 17 Kadın Şiddete Maruz Kalıyor” başlığıyla verilmiştir.

g. Şule Çet Cinayeti

24 Mayıs 2018 tarihinde Ankara’da bir plazanın 20. katından düşerek hayatını kaybeden Gazi Üniversitesi öğrencisi Şule Çet’in dava süreci, kamuoyunda infiale sebep olmuş ve gündemi uzun süre meşgul etmiştir. 6 Şubat 2019 tarihinde Ankara’da görülen davanın ilk duruşmasının ardından kitle iletişim araçları gelişmeleri bildirmiş ve kadın cinayetlerine yönelik tepkileri aktarmıştır. Şule Çet davasıyla ilgili ilk haber 5 Şubat tarihinde BirGün gazetesinde hem birinci sayfada hem de yedinci sayfada yayımlanmıştır.

Resim 11 – 5 Şubat 2019 tarihli BirGün haberi

Resim 12 – 5 Şubat 2019 tarihli BirGün haberi

Resim 12 ve 13'te görüldüğü üzere; duruşmanın görüldüğü 6 Şubat'ın ertesi günü, 7 Şubat'ta Sözcü ve BirGün gazeteleri Şule Çet davası hakkında kapsamlı haberler yayımlamıştır. Sözcü gazetesi, haberi üçüncü sayfada yaklaşık yarım sayfa boyutunda verirken, BirGün gazetesi hem birinci hem de üçüncü sayfalarında yer vermiştir.

Resim 13 – 7 Şubat 2019 tarihli Sözcü haberi
Resim 14 – 7 Şubat 2019 tarihli BirGün haberi

BirGün gazetesi, 8 ve 9 Şubat tarihlerinde de dava haberlerine devam ederken, Sözcü konu hakkında başka haber yapmamıştır. Kamuoyunu bu derece ilgilendiren ve toplumda infial uyandıran bu olay hakkında Akit ve Yeniçağ gazeteleri hiç haber yapmadığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye'nin dört farklı ideolojik bakış açısına sahip gazetesinde kadın nasıl temsil edildiğine odaklanan çalışmada; 1 – 10 Şubat 2019 tarihleri arasındaki on günlük süreçte Akit, BirGün, Sözcü ve Yeniçağ gazetelerinde yayımlanan toplam 128 kadın konulu haber çeşitli yönlerden içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar, günümüzde hala kadınların medyada görünmez olduklarını, belli başlı toplumsal kalıpların dışına çıkamadığını ve kitle iletişim araçlarının cinsiyetçi dil kullanımından vazgeçmediği yönündeki iddiaları doğrulamaktadır. Farklı ideolojilere sahip dört gazetenin on günlük incelemesi sonucunda elde edilen bilgiler ışığında, çalışmanın başlangıcında oluşturulan savlar da sınanmıştır. Buna göre; kadınlar, gazetelerde toplumsal cinsiyet rolleri ile ele alınmaktadır. On günlük sürede toplanan 128 haberde kadınlar en çok eş, anne ve sevgili rolleri ile başka erkeklerin üzerinden tanımlanmıştır. Kadının temsil biçimleri, haber metinlerinde kullanılan fotoğraflar ve seçilen kelimeler; kadının toplum içerisindeki yerini ve toplumsal cinsiyet rolleri hakkında güçlü işaretler barındırmaktadır (Bayhanatopcu, 2017:84). Bu toplumsal cinsiyet rollerinin 1974 yılında oluşturulan kadının medya temsilleri ölçeği ile uyuşması ve bu ölçeğin günümüzde hala geçerliliğini koruyor olması, son derece düşündürücüdür.

Çalışmanın ikinci savı olan kadınların en çok şiddet haberleri ile gazetelerde yer aldığı iddiası da doğrulanmıştır. Şiddet, her dönem ilgi çekmiştir ve kadın tarih boyunca şiddetin uygulandığı taraf olagelmıştır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarının kadını sunuş biçimi, bu ilgi çeken ve olagelen şiddet çerçevesinde meydana gelmektedir. Gazetelerde adli vakaların haberleştirildiği üçüncü sayfalar, birbirinden dehşetli şiddet içerikleri ile doludur. Kadına yönelik şiddetin pervasızca sunulması, bu durumun kanıksanmasına ve zihinlerde kadının dayakla, cinayetle birlikte kodlanmasına yol açmaktadır. Hatta artık kadına yönelik şiddet, ölümle sonuçlanmadıkça haber değeri taşımamaktadır. Ayrıca kitle iletişim araçlarının daha çok izlenme (rating / tiraj) almak adına şiddet içeriklerini öne çıkartmaları, insanları şiddete maruz bırakması sebebiyle, toplum için son derece zararlıdır (Şimşek İşliyen, 2015:484).

Üçüncü sav olan kadınların gazetelerde seks objesi olarak kullanılmakta olduğu iddiası doğrulanmamıştır. Farklı ideolojilere sahip dört gazetenin incelenmesinde; gerek güncelik haberlerde gerekse üçüncü sayfa haberlerinde kadınların cinsellikle bir araya getirilmesine rastlanmamaktadır. Ayrıca hiçbir gazetede “arka sayfa güzeli” kullanılmamaktadır. Kadının bedene indirgenerek bir cinsel meta olarak sunulmasının terk edilmesi, toplumsal cinsiyet farkındalığı için sevindirici bir gelişme olsa da; bunun cinsiyet eşitliği ve kadını metalaştırmama düşüncesi ile bilinçli olarak yapıldığı şüphelidir. Zira kadınların konu edildiği diğer haberlerde son derece cinsiyetçi ayrıntılar bulunmaktadır.

Çalışmanın son savı, kadınların haberlerde medeni halleri, yaşları, giyimleri ve meslekleri gibi pek çok ayrıntıyla sunulduğudur. Daha önce bahsedildiği üzere; kadınlar maktul ya da mağdur oldukları olaylarda dahi şiddete uğramış bedenleri sergilenmekte, artık hayatta olmayanların özel bilgileri ifşa edilmektedir. Erkekler “öfkeli”, “kıskanç” gibi ceza indirimine yol açacak sıfatlarla anılırken kadınlar “metres” gibi hakaretlere maruz kalabilmektedir. Haberlere konu olan kadınların isimleri, meslekleri, yaşları, medeni durumları gibi pek çok ayrıntı verilip fotoğrafları gizleme gereği duyulmadan basılırken; kullanılan akrabalık ifadeleri ile merkeze alınan erkeğin adı, yaşı, mesleği gibi ayrıntıları ya kısaltmalarla verilir ya da hiç yazılmaz. Fotoğrafları ise olabilecek en küçük boyutta ve genellikle yüzü buzlanarak verilir. Tek başına yaşayan, bir kariyer sahibi olan ya da bir başarı elde eden kadınların konu olduğu haberler olağanüstü bir durummuşçasına medyada kendisine yer bulmaktadır. Tek başına olan kadınlar tehlikeli görülürken; anne, eş gibi sıfatlara sahip kadınların zararsız, masum bireyler oldukları algısı yaratılmaktadır.

Tüm bu çıkarımların yanı sıra; toplumu yönlendirmede son derece etkili olan kitle iletişim araçlarının, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik girişimleri, neredeyse bulunmamaktadır. Oysaki kitle iletişim araçları; olay ve olguları çeşitli anlam kalıpları içerisinde kendine göre şekillendirmekte ve bu egemen bakış açısını pekiştirerek meşrulaştırmaktadır. Medya, egemen ideolojinin emri altında, mevcut düzeni, geleneksel kural ve normları, inanç ve değerleri her gün yeniden üreterek nesillere aktarma işlevi görmektedir. Bu yeniden üretim ve aktarım işlevi; gerçeği olduğu gibi vererek değil, bilinçli seçimlerle, yeniden üretimlerle ve çarpıtmalarla yapılmaktadır. Yani medyadaki haberler gerçeği değil, gerçeğin çarpıtılmış ya da kurgulanmış halini topluma aktarmaktadır (Tokdoğan, 2013:11).

Bu çarpıklık ve kurgu, kültürel hegemonyanın yayılabilmesi için de elverişli bir ortam sunmaktadır. Her yere yayılan kültürel hegemonya, artık olağan kabul edilmekte ve toplumun büyük çoğunluğu tarafından içselleştirilerek gündelik hayatın bir parçası haline gelmektedir (Len Rios vd. 2005:152). Kitle iletişim araçları, egemen iktidar tarafından sınırları çizilmiş bir fikir seti çerçevesinde hazırlayıp sunduğu haberler vasıtasıyla insanlara hayata nasıl bakmaları, diğer insanları nasıl anlamaları ve dünyayı nasıl görmeleri gerektiğine dair direktifler vermektedir. Bu içerik akışı içerisinde kadın ve erkeğin geleneksel ve ataerkil yönleriyle temsil ediliyor olması; bu kalıpların giderek güçlenmesine ve sonucunda cinsiyetçiliğin yerleşmesine sebep olmaktadır.

Sonuç olarak; gazetelerde kadının temsiline sorunlu olduğu, kadına yönelik ayrımcılık ve şiddetin haber metinleri ve görseller üzerinden yeniden üretildiği ve pekiştirildiği ortaya çıkmaktadır. Üçüncü sayfalarda gittikçe dozu artan şiddet haberleri ile kendisine yer bulabilen kadın imgesinin zihinlerde değişebilmesi için kitle iletişim araçlarına büyük görevler düşmektedir. Öncelikle kadın çalışmalarının siyasal zeminde ele alınması ve devlet eliyle gereken yasaların ivedilikle çıkarılması ve adli makamlar ile kolluk kuvvetlerinin görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Milli eğitim kademesinde toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliği konuları gündeme getirilmeli, müfredat ve metinler kadın – erkek eşitliği gözetilerek düzenlenmelidir. Ancak bundan sonra toplumda değişiklik yaratabilmek adına kitle iletişim araçlarının etkilerinden faydalanılabilir. Şiddetin magazinleştirilmesi, dramatize edilmesi ya da normalleştirilmesine son verilmelidir. Toplumda farkındalık yaratmak adına toplumsal cinsiyet sorunları neden ve çözüm önerileri ile uzmanlar tarafından tartışılmalı ve eylem planları hazırlanarak kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Medyada kullanılan dilin değiştirilmesi, metin ve görsel seçiminde titizliğin sağlanması, izlenme kaygısı yerine toplumsal hassasiyetlerin gözetilmesi ile kadınların daha görünür olması; kadın ve erkeğin toplumda hak ettikleri konumda olabilmeleri için atılabilecek adımlar arasında sayılabilir.

KAYNAKÇA

- Akınerdem, F. (2016). Türkiye Medyasında Kadınların Temsili: Gazete ve İnternet Haberciliği Raporu, Hrant Dink Vakfı: İstanbul.
- Alankuş, S. (2007). Neden Kadın Odaklı Habercilik?, Kadın Odaklı Habercilik (Ed. S. Alankuş), IPS İletişim Vakfı Yayıncılık: İstanbul.
- Bayhantopçu, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerinde Yazılı Basında Kadın Temsilinin Rolü, The Journal of Social Science, 1 (2), 83-93.
- Boztepe, V. (2017). Televizyon Haberlerinde Kadınlara Yönelik Şiddetin Temsili: Özgecan Aslan Cinayeti Üzerinden Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2017/1, 39-66.
- Cangöz, İ. (2013). İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı ve Cinsiyetçi Şiddetle İlgili Görüşleri, İleti-ş-im, 19, 41-64.
- Damlapınar, Z. ve U. Işık, (2017). Sağlık İçerikli Basın Haberleri Ve Çocuğa Yaklaşımı: Bir İçerik Analizi, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5 (1), 373-398.
- Dursun, Ç. (2010). Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği, Fe Dergi, 2 (1), 19-32.
- Erdoğan, M. (2011). Medyada Cinsiyete Dayalı Ayrımcılıkla Mücadelede Medya İzleme Grupları, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü: Ankara.

- Fiske, J. (1989). *News, History and Undisciplined Events*. Routledge: London.
- Harcup, T. ve D. O’Neill. (2001). What Is News? Galtung and Ruge Revisited, *Journalism Studies*, 2 (2), 261-280.
- Kafiris, K. (2005). *The Gender & Media Handbook, Promoting Equality, Diversity & Empowerment*, Mediterranean Institute of Gender Studies: Cyprus.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis An Introduction to Its Methodology*, Sage: London.
- Len Rios, M. E., S. Rodgers, E. Thorson ve D. Yoon, (2005). Representation of Women in News and Photos: Comparing Content to Perceptions, *Journal of Communication*, 55 (1), 152-168.
- Öngen, B. ve S. Aytacı. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi, *Sosyoloji Konferansları*, 48 (2), 1-18.
- Özerkan, Ş. A. (2004). Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak, Medyanın Kadın İmajına Yaklaşımı, *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, Cilt 2, 21-29.
- Pingree, S., R. P. Hawkins, M. Butler ve W. Paisley. (1976). A Scale for Sexism, *Journal of Communication*, 193-200.
- Serdar Tekeli, E. (2016). Kadın Cinayetlerinin Haberleştirilmesi Bağlamında Medya Etiğini Yeniden Tartışmak: Habertürk Gazetesi Örneği, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 129-142.
- Şimşek İşliyen, F. (2015). Şiddet Haberlerindeki “Mağdur Kadın” Miti Üzerine Göstergebilimsel Bir İnceleme: “Habertürk Gazetesi Ş. E. Cinayeti Örneği”, *Global Media Journal TR Edition*, 6 (11), 478-496.
- Tokdoğan, N. (2013). Hak Haberciliğinde Temel Bir Uğrak: Kadın Odaklı Habercilik ve JİNHA Örneği, *Mülkiye Dergisi*, 37 (3), 9-35.
- Van Zoonen, L. (1997). *Feminist Perspectives on the Media, Mass Media society* (ed. James Curran ve Michael Gurevitch), Arnold: London.
- Yüksel, E., H. Kahraman Adıyaman, N. Aydın, B. Kurt, C. Çelik, E. Karaoğlu ve M. Demirel. (2011). İyi Haber de İyi Haber midir? Haber Değerleri Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması, *Selçuk İletişim Dergisi*, 9 (1), 94-114.

Yusuf Kurçenli'nin Filmlerinde Bireyin Geleneksel ve Modern Arasındaki Çatışma Bağlamında İncelenmesi¹

Sezen Gürüf Başekim²

Giriş

Yusuf Kurçenli'nin (1947-2012) filmlerindeki temel mesele, geleneksel ve modern kültür arasındaki çatışmadır. Bu çatışma, özellikle ana karakter üzerinden somutlaştırılmaktadır. Kurçenli'nin filmlerindeki ana karakterler ne içinde yaşadıkları topluma uyum sağlayabilmekte, ne de “birey” olarak kendi isteklerinin peşine düşebilmektedirler. “Yeni” bir toplum ve geçmiş nesilden farklı bir gelecek özlemi içinde olmakla birlikte, geleneksel toplumla olan kişisel bağlarını da kopartamamaktadırlar. Bireylerin içinde buldukları bu durum, toplumsal yapının özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal yapıyı şekillendiren özellikler göz önüne alındığında, “ideoloji olarak din”, üzerinde durulması gereken başlıca olgulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Kurçenli'nin filmografisinden amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen iki film; *Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe* (1983), *Yüreğine Sor* (2009); birey olgusu, geleneksel-modern çatışması ve “ideoloji olarak din” kavramı bağlamlarında ele alınmaktadır.

Yusuf Kurçenli, Türk sinemasında özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında öne çıkan kendi olanaklarıyla film yapmaya çalışan yönetmenler arasında yer almaktadır³. Darbe sonrası Türk sineması, bağımsız yapımlarla ve modernist eğilimle özdeşleştirilmektedir. Bu dönemde İstanbul'un merkez olma özelliği kırılmıştır. Konusu taşrada geçen filmlerin belirli bir ağırlık kazandığı söylenebilir. Bu dönemde üretilen filmlerin oluşturduğu kategorileri; kadın filmleri, arabesk ve göç filmleri, Yeşilçam'a yeniden bakış ve özdeşimsellik içeren filmler, bireyi inceleyen filmler ve 12 Eylül filmleri olarak sınıflandırmak mümkündür (Erkılıç, 1997, s. 36). Darbe sonrası dönem toplumsal meselelere yönelik sözü olmayan bir film anlayışının öne geçmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Darbe toplumsal, siyasal yaşamda kesintilere neden olduğu gibi sinemada da geleneği kırmıştır (Erkılıç, 1997, s. 36) Kurtuluş Kayalı, 'Darbe' sonrası sinemanın özellikleri arasında “kültürel konuların gündeme getirilmesi ve saptamacı özelliğin, değiştiricilik misyonunun önüne geçmesi eğilimi”ne (Kayalı, 2006, s. 60) vurgu yapmaktadır. Hilmi Maktav ise dönemin filmlerinin “seyircinin muhalefet duygusunu, toplumun muhalif dinamiklerini harekete geçirebilecek, mücadeleye çağıran ve eleştirdiği şeyin değişmesi/değiştirilmesi gerektiğini, değişebileceğini söyleyen filmler” (Maktav, 2013, s. 62-72) olmadıkları yönünde bir eleştiri getirmektedir.

---

¹ Çalışmanın çıkış noktası 2009-2015 yılları arasında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmış olan *Türk Sinemasında Nostalji (2000-2011)* başlıklı doktora tezinde yer alan bir bölüme dayanmaktadır.

² Dr. Öğretim Üyesi, Sezen, Gürüf Başekim, Kastamonu Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, sgorufbasekim@kastamonu.edu.tr

³ Ömer Kavur, Yavuz Özkan, Erden Kırıl, Ali Özgentürk, Sinan Çetin, Yavuz Turgul, Yusuf Kurçenli, Muammer Özer, Orhan Oğuz ve Reha Erdem, bir yandan endüstrinin içinde kalan, diğer yandan belirli oranlarda kendi kaynaklarını yaratarak film yapma olanaklarına kavuşan yönetmenler olarak sıralanmaktadır (Karadoğan, 2018, s. 273)

Yusuf Kurçenli ve filmlerinin kendisiyle benzer dönemde öne çıkan yönetmenler, toplumsal, ekonomik, kültürel dönüşümler ve tüm bunların sinema filmlerindeki yansımaları üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Kurçenli'nin toplumsaldan çok 'bireyi konu alan', estetik olarak modernist olanaklardan faydalanmakla birlikte ana akım içinde sayılabilecek özellikler taşıyan filmler ürettiği ifade edilebilir. Kurçenli' de, filmlerindeki ana karakterler gibi geleneksel-modern; taşra-kent; toplum-birey çatışması arasında kalmış olduğu, film üretiminin anlatsal ve biçimsel olarak bu durumu yansıttığı iddia edilebilir.

Kurçenli, Rize, Çayeli doğumludur. İstanbul Üniversitesi, Gazetecilik Bölümünde eğitim almıştır. Öncelikle Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nda (TRT) çalışmış, bu dönemde *Özgürlüğün Bedeli* (1977) ve *Savunma* (1979) isimli filmleri yapmıştır. Her iki film de Emmanuel Robles'in tiyatro metinlerinden uyarlanmıştır⁴. Kurçenli'nin TRT'den ayrılarak bağımsız olarak çektiği ilk sinema filmi 1983 tarihli *Ve Recep, Ve Zebra, Ve Aysel*' dir. 1990 yılında çekilen *Karartma Geceleri* filmine kadar Kurçenli'nin sinematografisinde doğrudan politik içeriğe sahip filmler yer almamaktadır. 1994 tarihli *Çözölmeler* ise 12 Eylül Darbesi sonrasında konu alan bir filmidir. Yusuf Kurçenli'nin bu dönemdeki filmleri "kadın sorunlarını", "göç konusunu", "taşra"yı konu alması, kültür eksenli sorunların saptanmasına yönelmesi ve toplumsal ve politik konuları ele aldığı dahi "yenilgi" üzerinden anlatsını kurması bakımından Türkiye'de 1980 sonrası sinemanın genel eğilimleriyle örtüşen özelliktedir. 1990'ların ikinci yarısında Türk sinemasında başlıca eğilimlerden birisi eleştiri ya da bilinçli bir öykünme biçiminde 'Yeşilçam'a dönüştür. 2000'li yıllarda ise dinsel ve etnik kimlikler, hatırlamayı, hafızayı öne çıkaran filmler ağırlıklı olarak gündeme gelmiştir. Kurçenli'nin filmografisinde bu eğilimlerin örnekleri *Gönderilmemiş Mektuplar* (2002) ve *Yüreğine Sor* (2009) filmlerinde görülmektedir.

Yusuf Kurçenli'ye göre "sinemanın konusu insandır" (Atikoğlu, 1986, s. 10), "insanı oluşturan ise toplumsal şartlardır" (Bakoğlu, 2009, s. 5). Kurçenli bu nedenle "sanatsal bir ürün ortaya çıkarabilmek için bizim insanımızı doğru tespit etmek gerektiği" görüşündedir (Atikoğlu, 1986, s. 10). Türk toplumuna ve bireyine dair şunları belirtmektedir: "Toplumumuzda insanlara bir yere ait olmak en büyük güvence gelmiş, en büyük örgüt devlet olmak üzere insanlar örgütlerin, cemaatlerin içinde olmuşlar ve kendi renkleri örgütün içinde belirememiş. O yüzden, -demokratik merkezîyetçi yapılarda bireyin rengini ortaya koyamaması yüzünden- demokratikçi yanı yaşama geçememiştir" (Atikoğlu, 1986, s. 10). Türkiye'de toplum yapısının kolektif özellikte olduğunu, bireylerin iradeleriyle olayların üzerine gitme serüvenini yaşayamadığını belirten Kurçenli, Türkiye'nin eşliğinde olduğu dönüşümlerin insanları birey olmaya, dolayısıyla iç hesaplaşmaya zorladığını dile getirmektedir. Bu durumun ortaya güncel trajediler çıkardığını kendisine göre bunların anlatmaya değer olduğunu ifade etmektedir (Atikoğlu, 1985, s. 10). Filmlerindeki temel meselenin, geleneksel kültürle, güncel kültürün çatışması olduğunu belirten Kurçenli (Öztürk, 1985, s. 125 ve Atikoğlu, 1986, s. 10), "geleneksel değerlerle hesaplaşmalar ve bizim insanımızın ne kadar birey olduğu konusu"nu anlatmaya çalıştığını söylemektedir (Atikoğlu, 1985, s. 10). "Anadolu insanının karar veren onları uygulayan geleceği

---

⁴ Oyunların içerikleri hakkında bilgi aşağıda belirtilen adreslerden alınmıştır:

<https://tiyatrolar.com.tr/tiyatro/ozgurlugun-bedel-1> ve <https://tiyatrolar.com.tr/tiyatro/bir-isyancinin-savunmasi>

programlayan insanlar olmadığını düşünürüm. Benim kahramanlarım da öyle” demektedir (Akman, 2003).

Kurçenli'nin filmlerinde elinde olmayan sebeplerle kendisinin ve çevresindekilerin hayatını trajediye dönüştüren bir karakter bulunmaktadır. Örneğin *Çözölmeler* (1994) filmindeki Uğur (Tarık Akan) ve *Gönderilmemiş Mektuplar* filmindeki Cem (Kadir İnanır) kendilerini kardeşlerinin ölümünden dolayı suçlu hisseden iki karakterdir. *Merdoğlu Ömer Bey* (1986) filminde Ömer (Mahmut Cevher) ailesinin geleneksel değerleri ve üniversitedeki çevresinin değerleri arasında, her hangi bir yöne doğru eylemde bulunamayan bir karakter olarak betimlenmiştir. Benzer bir durum inceleme konusu olan filmlerde Recep ve Mustafa karakterleri için de söz konudur.

Bu çalışmada Yusuf Kurçenli'nin filmografisinden *Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe* (1983) ile *Yüreğine Sor* (2009) filmleri incelenmek üzere seçilmiştir. Seçilen filmlerde, dinin toplumsal yapıya ve gündelik yaşama yön verme niteliği olarak ifade edilebilecek olan ideolojik işlevi öne çıkmaktadır. İdeoloji olarak din olgusunun toplum yapısının farklılaştırdığı, bunun da toplumu oluşturan bireylerin karakteristik özelliklerinin farklılaşması anlamına geldiği ve incelenen filmlerde betimlenen toplumsal yapının dinin ideolojik işlevi üzerinde temellendiği çalışmanın başlıca varsayımlarıdır. Yapılacak çözümlemede Kurçenli'nin toplumsal yapıya ve toplumsal yapı içinde bireyin konumuna ilişkin tespitlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle filmler sosyolojik bir bağlamda ele alınmış ve betimleyici bir yaklaşım ile incelenmişlerdir. Çalışmada aşağıda belirtilen sorular üzerinden bir analiz yapılması amaçlanmıştır:

- 1) İdeoloji olarak dinin toplumsal yapı ve ilişkileri düzenleyici etkisi filmlerde hangi biçimlerde ortaya konulmaktadır?
- 2) İdeoloji olarak dinin bireyin kimlik kazanma süreci üzerindeki etkisi filmlerde hangi biçimlerde ortaya konulmaktadır?
- 3) Filmlerdeki ana karakterler toplumsal olarak temsil ettikleri sınıf ve değerler bakımından ele alındığında ne gibi saptamalar ortaya çıkarılabilir?
- 4) Modernleşme süreçleri toplumsal kurum, yapı, ilişki ve mekanlar üzerindeki etkisi filmlerde hangi bağlamlarda gözlemlenmektedir?

Çalışmada önce filmlerin konu aldığı tarihsel dönemlerle ve ideoloji olarak din kavramı ile ilgili kısa bir arka plan bilgisi verilmektedir. Sonrasında incelenen filmlerde anlatı yapısının özellikleri belirtilmektedir. Ardından filmlerin temaları geleneksel/modern; toplum/birey karşılıkları ve ideoloji olarak din olgusu çerçevesinde incelenmektedir.

Filmlerde Konu Edilen Tarihsel Dönemler

Yüreğine Sor filmi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla gayrimüslimlerden alınan “kelle” vergisinin kaldırılması ve Müslüman ve gayrimüslimlerin Osmanlı tebaası olarak eşit haklara sahip olmalarına yönelik yasal düzenlemelerin yapılması sonrasında Trabzon valiliğine bağlı bir Karadeniz köyünde yaşanan gelişmeleri konu almaktadır.

Filmin konusunun geçtiği Tanzimat dönemi Türkiye'nin Batılılaşma tarihi içinde en belirgin toplumsal, kültürel sonuçlara sahip tarihsel olaylardandır. Burada dinin toplumsal yaşantıya etkisinde ne gibi dönüşümler ortaya çıkarmış olabileceği konusuna odaklanılmaktadır.

Tanzimat, Sultan Abdülmecid tarafından 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanı ile başladığı kabul edilen düzenlemelerdir. Tanzimat'ın ikinci aşamasını 1856 'da ilan edilen Islahat Fermanı oluşturmaktadır.

Osmanlı'nın Tanzimat öncesi yönetim sisteminden kısaca bahsedilecek olursa, bir taraftan vilayet sistemine, diğer bir açıdan dini farklılaşmalara dayanan iki başlı bir sisteme sahip olduğu söylenebilir (Mardin, 1995, s. 50). Bir diğer ikilik Osmanlı Devleti'ndeki toprak hukuku konusundadır. Teorik olarak şeriata, bürokratik uygulama da ise medrese görmüş gezici kadıların uyguladığı daha laik bir yasama biçimine dayanmaktadır (Mardin, 1995, s. 45) Tanzimat öncesi toplumsal yapıda gayrimüslimlere etnik ve dil bağlarına göre değil, dini bağlılıklarına göre muamele edilmektedir. Bu nedenle Ortodoks kilisesi temel bir Osmanlı yönetim birimidir (Mardin, 1995, s. 50). Devlet Ortodoks kilisesine bağlı kişilerin dahili yönetimlerini Ortodoks Patrikliğine bırakmıştır (Davidson, 1963, s.13,14'ten Akt. Mardin, 1995, s. 50).

Tanzimat'ın ilanı ile çeşitli etnik ve dinsel unsurlar arasında eşitlik sağlanarak bütün vatandaşların Osmanlı kimliği altında toplanmasıyla İmparatorluğu etkileyen milliyetçi akımların önüne geçilmeye çalışılmıştır (Sürvegil, Özgün, Ortaç ve Yapucu, 2015, s.71). Ancak bu durum imparatorluk bütününe parçalanmasına kadar giden pek çok olayın tetikleyicisi olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunda din, yerel toplumsal kuvvetlerle politik yapı arasında aracı bağlantı; halk yapılarını Osmanlı yönetici kurumuna bağlayan geniş bir toplumsallaşma sürecinin özüdür (Mardin, 1995, s. 60). Müslüman halk Islahat Fermanı'na kadar "millet-i hakime" olarak imtiyazlı bir konumdaydı (Mardin, 2012, s.14). Bu nedenle Müslüman tebaa yan sıra ikinci sırada yer alan Rum tebaa fermana tepki göstermişlerdir. Gayrimüslimlerle yabancıların kendilerine sağlanan hukuksal imkanları (mali kaynaklar, organizasyon bilgileri ve Batı diplomatik desteği sayesinde) Müslüman tebaayı çok geride bırakır şekilde kullanmaları nedeniyle Islahat Fermanında amaçlanan beraberlik söz konusu olamamıştır (Mardin, 2012, s.14). Halihazırda ulus olma yoluna girmiş olan Hıristiyan unsurların, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak için çaba sarf eden gruplar İmparatorluğu parçalayan, onu arkasından vuracak unsurlar olarak çalıştıkları korkusu" yayılmıştır (Mardin, 2012, s. 87). Azınlıkların yabancılarla olan ilişkileri, Batı iktisadi girişimcileri ile olan bağları onları daha da şüpheli bir duruma sokmuş, Yeni Osmanlılar'ın görüşlerine göre Batı iktisadi emperyalizminin yarıdakçıları durumuna getirmiştir (Mardin, 2012, s.87).

Tanzimat hukukuna göre gayrimüslim cemaatlere hükmi şahsiyet statüsü verilerek cemaat sınırlarının belirginleştirilmesi Osmanlılık fikrini güçlendirmemiş, Müslüman cemaate de, Osmanlı değil Müslüman olmaları sıfatıyla kendi çıkarlarını gözetmeleri gerektiği fikrini vererek ayrımcılığı güçlendirmiştir (Mardin, 1995, s. 51,52). Böylece on dokuzuncu yüzyılda din Osmanlı

imparatorluğunda eski kisvesini kaybederek ideolojik⁵ bir eksen kazanır ve kitlelerin katılımıyla ilgili yönü her zamankinden daha önemli olmaya başlar (Mardin, 2012, s.88).

Tanzimat döneminde yapılan düzenlemelerden en çok tepki toplayan uygulama iltizam usulünün kaldırılarak herkesin servet ve kazancına göre ödeyeceği vergiyi toplama görevinin muhasıllara bırakılması olmuştur (Sürvegil, Özgün, Ortaç ve Yapucu, 2015, s.71). Son olarak Trabzon ve Bosna gibi merkezlerde valilerin keyfi ve kanunsuz uygulamalarının da Tanzimat'ın benimsetilmesinde sorunlara yol açtığı ifade edilmektedir (Erdoğan, 2015, s. 248).

Ve Recep Ve Zehra Ve Ayşe filmi ise 1980'li yıllarda, 12 Eylül Darbesi sonrasında bir Ege kasabasında geçmektedir. Filmin çekildiği dönemde askeri darbe yönetimi halen baştedir. 6 Kasım 1983'te yapılan seçimlerle Turgut Özal'ın başkanı olduğu Anavatan Partisi iktidara gelecektir. Uygulamaya geçirilen politikalar ve toplumsal dönüşümün yönü bakımından etkisi günümüzde de süren 1980'li yıllar, pek çok çalışmaya konu olmuştur. Burada, incelenen filmle bağlantılı olduğu düşünülen birkaç noktanın hatırlatılmasıyla yetinilecektir. 12 Eylül Darbesi sonrası toplumsalın aşındırılmasıyla bireyselleşme; dine sarılma, toplumsal yaşam odağının işyerinden ve üretimden, mahalleye semte, semt (veya kent) takımlarına aile içine kayması gibi eğilimler içinde ortaya çıkmıştır (Boratav, 1998, s. 126). Özal iktidarı, toplumsal bir zihniyet değişiminin yaşandığı, Türk toplumunun değerlerinde bir farklılaşmanın ortaya çıktığı yıllardır. Devletin özelleştirilmesi ve liberalizmin benimsenmesine paralel olarak bireycilik bir ideoloji olarak öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bir taraftan ifade özgürlüğüne, düşünce özgürlüğüne yönelik baskı uygulanırken, diğer taraftan bireylerin piyasaya yönelik yeni bir özgürlük anlayışı geliştirmesi amaçlanmıştır. Nurdan Gürbilek'in ifade ettiği üzere toplumun o döneme kadar dışarıda bıraktığı, modern kültürel kodların dışına ittiği bastırılmış taşra ve bastırılmış cinsellik 1980'li yıllarda, büyük şehrin imkanlarıyla buluşma, kendini piyasanın sunduğu sınırlar içinde daha özgürce ifade etme yollarına kavuşmuştur (Gürbilek, 2004, s. 16). Belirtilen noktalar yukarıda ifade edildiği üzere dönemin filmlerinde kendisini göstermektedir.

İdeoloji Olarak Din

Niyazi Berkes ideoloji olarak dini “kendi içine kapalı bir toplumun, kendisini yeniden üretmesini sağlayan koşul, araç ve kurallara yön verme” işlevi olarak tanımlamaktadır. İslamiyetin yaşamın her alanını dini ilkeler doğrultusunda düzenlediğini ancak kimi alanların kişinin seçme özgürlüğüne bırakıldığını ifade etmektedir (Berkes, 1985, s. 52). Şerif Mardin de benzer şekilde ideoloji olarak dini “insanların içinde yaşadıkları toplumsal yapının genel çizgilerini anlamalarına yarayan bir model” olarak tanımlar. Mardin'e göre din, sosyal dayanışma, toplumun ideallerini tazeleyen bir faktör olma özelliklerinin yanında, kişilerin dengesini sağlayan psikolojik bir destek olarak önem taşımaktadır. Mardin'e göre (1969, s.17), birey, yaşamının ilk yıllarından itibaren çeşitli bunalımlarla karşılaşmaktadır ve bu bunalımların her birinin üstesinden geldikçe bireyin kimliği oluşmaktadır. Mardin, bu bağlamda dinin, bunalımlar karşısında “endişe azaltıcı” ve “kişiliği billurlaştırıcı” yumuşak bir ideoloji işlevi gördüğüne işaret etmektedir (Mardin, 1969, s.26). İslam toplumlarında kişinin topluma uygun hareket

---

⁵ Burada dinin ideolojik nitelik kazanması “ideoloji olarak din” kavramından farklıdır. Tam tersine dinin siyasal bir nitelik kazandığı anlamındadır.

etmesi aynı zamanda İslam'a uygun hareket etmesi demektir. Bireyin toplumsal yapıyla bütünleşmesi, onun aynı zamanda dini anlamda da başarı kazanması demektir (Mardin, 1969, s. 69). İdeoloji olarak din, toplumsal yapının sürdürülmesini sağlarken, birey ve toplum arasındaki ilişkilere de özgün bir nitelik kazandırmaktadır.

'Minyatür'den, 'Mesel'e: Filmlerin Anlatı Yapısı

Yusuf Kurçenli'nin filmleri birden fazla ana karakterin, birbirleriyle kesişen öykülerini ele alması, karakterlerin amaçları doğrultusunda eylemde bulunamamaları, olay örgüsünün gevşek biçimde bağlanmış olması ve katharsise izin vermeyen, bir ölçüde açık uçlu sona sahip olmaları nedeniyle klasik anlatı yapısından farklılaşmaktadır. *Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe* filminde, anlatının bu özellikleri filmin senaristlerinden Ayşe Şasa'nın Türkiye'deki toplumsal yapıya ve Batılılaşma süreçlerine dair görüşlerine uygundur. Filmin açılışında filmde yer alan olay örgüsü noktaları, minyatür biçiminde betimlenmektedir. Minyatürde, tasvir edilen karakterler herhangi bir özelliğiyle öne çıkacak şekilde temsil edilmez; belirli bir karakterin ya da minyatürü çizen nakkaşın bakış açısı yer almaz. Minyatürde olaylar, nesnelere, insanlar her şeyi bilen ilahi bir bakışa göre, değişmeyen bir hiyerarşiye göre konumlandırılmaktadır. Değişmeyen, mutlak dünya hali betimlenmektedir. *Ve Recep, Ve Zebra, Ve Ayşe* filmi de, her ne kadar modernleşme süreçlerinin içinde olursa da toplumun ve o toplumda oluşan bireyin içsel yapısından kaynaklanan unsurlar nedeniyle temel noktaların aynı kaldığına, zaman-mekan içinde değişmeyen özellikler bulunduğu vurgu yapmaktadır.

Yüreğine Sor filmi ise bir tür masal anlatısı üzerinden ilerlemektedir. Tarihsel kurgu biçiminde başlayan film, giderek dilden dile anlatılan bir masala ve sonunda ise dinleyenin (izleyenin) ibret alması beklenen bir tür mesele dönüşür. Filmdeki karakterler masalarda olduğu gibi aslında daha somut toplumsal ayrımların ve adaletsizliklerin farklı uçlarını temsil etmektedir. Aynı zamanda geleneksel yerli sinemanın da temel özelliklerinden olarak görülen bu eğilim, Yusuf Kurçenli filmlerinde *Gönderilmemiş Mektuplar* (2002) filminden itibaren kendisini göstermektedir. Yeşilçam melodramlarına öyküne⁶, bir tür 'pastiş' olan *Gönderilmemiş Mektuplar* filmindeki temel yaklaşımların, *Yüreğine Sor* filminde sürdüğünü görmek mümkündür. Filmde anlatı bakımından tıpkı Yeşilçam filmlerinde olduğu gibi tesadüfler, yanlış anlamalar, yanlış yerde, yanlış zamanda olmak, severken terk etmek, toplumsal konularının farklılığı nedeniyle kavuşamayan ancak öteki dünyada kavuşan aşıklar gibi geleneksel yerli sinemanın öykü yapısına ilişkin başlıca unsurlar kendisinin bilincinde olan (*self-reflexive*) bir anlatı oluşturmak üzere kullanılmıştır. *Yüreğine Sor* filmindeki aşk ilişkisi, *Gönderilmemiş Mektuplar* filmindeki ile benzer dinamikler içermektedir. Mustafa (Kenan Ece) ve Esmâ (Tuba Büyüküstün), Gülfem (Türkan Şoray) ve Cem'in (Kadir İnanır) gençlikleri olarak düşünülebilir. Gülfem ve Cem'in ayna ile iletişiminin yerini, Mustafa ve Esmâ'nın gaz lambası ışığıyla haberleşmesi almıştır. Aşıklar yine son anda birlikte kaçamamışlar, iradeleri dışında gelişen olaylar nedeniyle ayrılmak zorunda kalmışlardır.

---

⁶ Konu ile ilgili olarak bkz. (Akbulut, 2012, s. 91-111)

Baskıcı Gelenek, Bireysiz Modernleşme: Filmlerin Tematik Yapısı

İncelenen filmlerin her ikisinde de din ya da din görünümünü almış gelenek toplumsal yaşamın tüm alanlarını düzenleyen bir etkiye sahiptir. *Yüreğine Sor* filminde dinin gündelik yaşamı düzenleyici etkisi *Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe* filminde olduğu gibi yoğun değildir. Daha doğrusu kadınların gündelik yaşamlarına etkisine vurgu yapılmamıştır. Etki özellikle doğum ve ölüm gibi hayatın özel dönemleri üzerinden vurgulanmaktadır. Bununla birlikte gündelik yaşamda erkeklerin camiye gitmesi üzerinde durulmuştur. Kasabanın erkekleri Müslüman cemaati olarak namaza gidilip gidilmediğini kontrol eder. Aileden bir erkeğin mutlaka camiye namaza gitmesi gerektiği belirtilir. Ayrıca Müslüman gibi görünmeleri gerektiği için, gizli Hristiyanların bu konuda daha fazla baskı hissettiği ima edilmektedir. Film, dinin toplumsal yapıyı düzenlemesi konusunda ortaya çıkan sorunları, gassal Yunus'un (Nihat İleri) diyalogunda belirttiği "aslında bir orta yol bulunurdu. Ama doğumlar, ölümler, bir de nikah işi çatallaştırıyor. Her din diyor ki benim dediğim olsun" sözü çerçevesinde ele almaktadır.

Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe filminde kasaba yaşantısı; bireyler arası ilişkiler, nelerin toplum tarafından kabul edilir olduğu ideoloji olarak İslamlık çerçevesinde belirlenmiştir. Bunun dini kurallara uymaktan daha farklı olduğu Recep (Mahmut Cevher) karakterinin turistik bir pansiyon işletmesi üzerinden anlaşılabilir. Recep işinden dolayı turistlerle en fazla iletişimde olan kişidir. Köyün kapalı toplumsal yapısı ve ahlaki olarak kabul edilebilecek kuralları gereği Recep iş ilişkisi dışında müşterilerle iletişim kurmamaktadır. Köyün erkekleri köy kahvesinde "En iyisi Recep Abinin işi" diyerek şakayla karışık hınçlarını belirtirler. Kahvede Recep'in kayınbiraderleri de bulunmaktadır. "Yaptığınız ayıptır, adam ekmek parası için çalışıyor" diyerek onlara karşılık verirler. İdeoloji olarak İslama göre ekmek parası, ailenin rızkı belirli kurallara uygun olarak yapıldığında Recep'in durumunda olduğu gibi, içkili mekan işletilmesine ve karşı cinsten kimselerle İslam'a göre mahremiyet sınırlarının ötesinde olan toplumsal ilişkilerde bulunulmasına müsaade edilebilmektedir. Burada mahremiyet sınırlarının ötesinde sayılabilecek toplumsal ilişkilere örnek olarak filmde köydeki kadınların dışarıya çarşaf giyerek çıkmasına karşılık, Selma'nın (Nilüfer Aydan) bikinisıyla kamusal ortamda bulunması ve toplumsal ilişkilerini sürdürmesi verilebilir. Recep ve Ayşe'yle (Pembe Mutlu) tekne gezintisi yapmaları, Selma'nın Recep'i kaldığı pansiyon odasında muayene etmesi köy için alışıldık durumlar değildir. İki ayrı toplumsal dünya arasında kalan Recep, giderek daha fazla bocalar.

Kurçenli, *Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe* filminde "geleneksel kültürle güncel kültür arasındaki çatışmanın içinde bizim insanımızın konumunu", "gelenekle günümüz arasında sıkışmış insanın sorunları, içsel sorunları ve diğer insanlarla ilişki kurarken karşılaştığı sorunlar" ve "bireyleşme sancıları çeken insan"ı konu olarak aldığını ifade etmektedir (Yusuf Kurçenli ile Söyleşi, 1986, s. 19). Filmde geleneksel ve modern kültür arasında kalarak çatışma yaşayan bir diğer karakter Ayşe'dir. Liseyi Selma'nın yanında İstanbul'da okuyan Ayşe, yaşadığı kasabada huzursuzluk içindedir. Üniversiteyi kazanarak tekrar kente dönmek istemektedir. Ailesi ise onun üniversite okumasına karşıdır. Gelen görücülerden birisini kabul etmişlerdir. Ayşe'yi bir an önce evlendirmeyi amaçlamaktadırlar. Ayşe üniversite sınav sonucunu beklemekte, sık sık postaneye uğrayarak sonucun gelip gelmediğini kontrol etmektedir. Ayşe'nin dile getirdiği en büyük sorunu sürekli olarak bakış yoluyla gözetim altında tutulmasıdır. Ayşe'nin yaşamında bakışlarla ne derece gözetim altında tutulduğu, evde odasında yer alan, evin içine açılan küçük pencere ile de vurgulanmaktadır. Ayşe tamamen kendi başına kalabildiği

bir alana sahip değildir. Bu bakışlar ona sürekli olarak cinsiyetini, yani köydeki kamusal alanları kaplamış olan erkeklerden ve evlenmek yoluyla toplum içinde ‘yeniden’ kabul edilebilir bir konuma yerleşmiş olan kadınlardan farkını hatırlatmaktadır. On yedi yaşında olan Ayşe hukuki olarak çocuk olsa da, toplumun gözünde çocuk değildir. Toplumun gözünde, arada kalmış, toplumun dengesi ve sürekliliği için tehlike oluşturabilecek bir öznedir. Bu nedenle toplum için yeniden işlevsel bir konuma yerleştirilmesi gerekmektedir. Bunun yolu ise Ayşe’nin bir an önce evlendirilmesidir.

Filmde biri geleneksel, diğeri modern anlamda “birey” ve “yetişkin” sayılabilecek iki karakter bulunmaktadır: Zehra ve Selma. Filmde asıl çatışma ikisi arasındadır. Zehra’nın kendini göstermeden, “bilinçli” bir biçimde koruyup sürdürdüğü düzenin sınırları, Selma tarafından “bilinçsizce” ihlal edilir. Senarist Ayşe Şasa’nın Batılılaşma’ya yönelik eleştirisini de bu iki kadının durumu üzerinden anlamak mümkün olabilir. Selma, kasabaya, kasabanın düzenine ve orada yaşayan insanlara bir turist gözüyle bakmaktadır. Kasaba ona İstanbul’da yaşadığı sıkıntılardan uzak bir mekan olarak görünmektedir. Sevdiği ve yakın olduğu Ayşe’nin sorunlarını bile tam olarak anladığı söylenemez. Bu nedenle sorunlar konusunda yüzeysel çözümler önermektedir. Selma aslında modernleşmiş olmasına karşın kendi sorunlarına da (ki bunlar kadının toplum içindeki konumu ile ilgili Ayşe ile paylaştıkları sorunlardır) çözüm bulamamıştır. Selma’nın dedesinden kalma evde Ayşe ile aralarında geçen diyalogda “aklımız ve irademiz, içgüdülerimiz ve geleneklerimiz karşısında yenik” sözleriyle kendi durumunun da aslında çok farklı olmadığını belirtir. Selma’nın, “Şöyle bir ortamda kendimi üzerine plastik boya vurulmuş antik bir tekneye benzetiyorum. Fırtına çıkmazsa ne ala!” diyerek durumunu ifade etmesi Selma’nın da değişim ve gelenekler karşısında aklı, iradesi ve eylemleriyle bir tutum oluşturmadığını göstermektedir. Selma da, neredeyse filmdeki en pasif kadın karakter olan Ayşe’nin annesi kadar teslimiyetçi bir bakış açısına sahiptir. Bu duruma Ayşe’nin “annem de kısmet diyor, sen de kısmet diyorsun” sözleriyle de işaret edilmektedir.

Zehra⁷ karakteri filmde ortaya konulan taşradaki toplumsal dünyayı gün be gün yaptığı eylemlerle üreten kişidir. Ev içi üretimiyle yalnız ailenin ekonomik olarak kendini yeniden üretmesine katkıda bulunmaz, erkek ve kız çocuklarına davranış biçimiyle de içinde yaşadığı toplum yapısını yeniden üretir. Recep’in kavgaya karışmasının ardından yaptıkları konuşmada Recep “malımız mülkümüz var. Ben olmasam bile size ne olur ki?” diyerek Zehra’nın kaygılarını yatıştırmaya çalışır. Zehra ise ona “mal, mülk bir yere kadar. Gölgen üstümde olmalı” diyerek yanıt verir.⁸ Bir bağlamda ekonomik koşullardan çok, toplumsal statünün önemli olduğu ima edilir. Zehra’nın durumunda önemli olan eğer Recep’in başında bir şey gelirse neyle geçineceği değil, nasıl bir konuma düşeceği. Ayrıca Zehra’nın yaşamı boyunca topluma ve dolayısıyla dine uygun davranışlarıyla oluşturduğu kimliği, Recep’le olan ilişkisine bağlıdır. Zehra, toplumsal konumuyla kimliği birbiriyle örtüştüğü süreç var olabilecektir.

---

⁷ Nabizade Nazım’ın *Zehra* isimli eserinin konusu “bir kadının kocasının zaafından ve bu zaafi geliştiren sosyal koşullardan doğan mutsuzluğu” olarak ifade edilmektedir (Mutluay, 1970, s. 131,132 Akt. Mardin, 2012, s.32). Bu bağlamda filmdeki Zehra karakteri ile roman arasında paralellik olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkılarak film hakkında farklı okumalar yapılabilir.

⁸ Zehra’nın bu tavrı bir bağlamda Şerif Gören’in *Derviş Bey* (1978) filmindeki köylülerin yaklaşımına benzemektedir. Filmde şehirde okumuş olan Derviş Bey topraklarını köylüye dağıtarak şehre geri dönmeyi planlamaktadır. Ancak köylüler buna karşı çıkarlar, toprak istemediklerini, başlarında bey istediklerini söylerler: “Başımızda Bey olmadı mı biz şaşırırız, dağılırız, gideceğimiz yeri bilmeyiz” derler (Karadoğan, 2005, s. 125).

Yüreğine Sor filminde karakterler arasında toplumsal sınıf bakımından farklılaşma, *Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe* filmine göre daha belirgin bir temadır. Birbirini seven Mustafa ve Esmâ ekonomik bakımdan eşit konumdadırlar. Esmâ ahşap bir evde, Mustafa ise ailesiyle bir taş konakta oturuyor olsa da konak dedesine bağışlandığı için sınıfsal bir gösterge değildir. Aslında taş konaklar çoğunlukla gayrimüslimlerin inşa ve ikamet ettiği; ahşap evler ise Müslüman halkın ikamet ettiği evler olarak bilinmektedir (Belge, 1983, s.848). Bu bakımdan filmde dinsel bir gösterge olarak kullanılmamıştır. Evin bağış yoluyla sahiplenilmesi belki bir ölçüde Osmanlı toplumunda özel mülkiyetin gelişmemiş olmasıyla ilgili olarak düşünülebilir. Filmde sınıfsal farklılık Mehmet (Hakan Eratik) ve Mustafa üzerinden gösterilmektedir. Mehmet Fendoğulları olarak anılan sülalenin tek varisidir. Babası Mecit Bey (Civan Canova) şehrin ileri gelenlerindedir. Trabzon Valisi ile doğrudan teması olan tek kişidir. Mecit Bey'i on dokuzuncu yüzyılda toplumsal yapılanmada yeri olan ayan olarak düşünmek mümkündür.⁹ Mehmet bir anlamda yörede Validen sonra en çok sözü geçen "Bey" in oğludur. Mustafa ise sıradan bir köylünün oğludur. İki aile arasındaki farklılardan bir diğeri, Mustafa'nın annesinin ev içi işlerde çalışması, Mehmet'in annesinin ise "hanım" olarak iş yapmaması, evlerinde hizmet eden kadınların bulunması olarak gösterilebilir. Mehmet, Esmâ'dan vazgeçmesi için Mustafa'yı ölümle tehdit eder. Mustafa ona "Ali kıran baş kesen misin?" dediğinde Mehmet "icabında" diye cevap verir. Mehmet'in ayrıcalıklarını kötüye kullandığı, şiddete başvurduğu başka sahnelerde de ima edilmektedir. Bununla birlikte Mustafa karakterinin içine kapanık oluşu, eylemsizliği nedeniyle, aralarındaki çatışma köy meydanında sergiledikleri oyun dışında gerçek bir toplumsal karşıtlığın ifadesine dönüşmemektedir.

Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe filminde filmin geçtiği küçük kıyı kasabasında modernleşme turizmin gelişimiyle gerçekleşmektedir. Bu nedenle Recep'in işlettiği pansiyon, turistlerin denize girdiği plaj, kasabaya turistlerin getirildiği vapur kasabadaki modern mekanlardır. Postane köydeki kapalı yapıyı bir ölçüde kıran, modernleşmeyle ilişkilendirilebilecek mekanlardan bir diğeri. Filmde Recep'in ailesiyle oturduğu ev geleneksel Osmanlı evi düzenini yansıtmaktadır. Murat Belge'den aktarılacak olursa (Belge, 1983, s. 849): Böyle bir evde her oda oturmak, yemek yemek ve yatmak için kullanılabilir. Her oda kendi başına bir birimdir. Çünkü ailenin birkaç kuşağı halalar, teyzeler, damat ve gelinlerle aynı konut içinde yaşar, hayatın ortak geçen yanlarından sonra her yarı aile birimi kendi mekanında özel hayatına çekilebilir. Evin önünde gündelik işlerin görüldüğü duvarlarla çevrili bir avluya sahiptir. Bu özellikteki mekanlar "hayat" olarak da adlandırılmaktadır. Film boyunca özellikle Zehra'nın yaptığı işlere bakıldığında geleneksel toplumlarda evin kadınlar için dinlenme değil, üretim mekanı olduğu da gözlemlenebilmektedir. Evde geçen ilk sahneler evin fiziki yapısı dolayısıyla mahrem ve toplumsal olanı nasıl iç içe geçirdiğini göstermektedir. Filmdeki kasaba da tıpkı evde olduğu gibi, kasaba ahalisinin yaşamlarını birbiriyle keşistirecek özelliktedir. Recep balık alırken, Ayşe vapurla kasabaya gelen Selma'yı karşılamaktadır. Ayşe, ailesiyle birlikte Selma'yı Recep'in işlettiği pansiyona bırakır. Herkesin birbirini tanıyıp olmaları, Ayşe'nin annesiyle Recep'in karşılıklı hatırlaması ve pansiyonun çay ocağına evde hazırladığı ayrıntıyı getiren Zehra'nın Selma'ya "hoşgeldiniz" diyerek eve

---

⁹ On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı'da ayan ve eşraf arabulucu görevi üstlenmeye başlamışlardır. Ayan taşradaki vergi yükümlülükleri ile merkezce atanmış gözü doymaz mütezimler arasında tampon görevi üstlenmişlerdir. Böylece vergi yükümlülüklerince seçilen ayanın vergi toplayan görevlilerce onlar adına yüz yüze geldiği ve alınacak verginin belirlenmesi sırasında yükümlülükleri savunduğu bir sistem gelişmiştir (Mardin,2008, s. 107).

davet etmesi ile de vurgulanmaktadır. Ayşe ve Semra köydeki kadınların denize girdikleri plaja gittiklerinde orada bulunan kadınların ilgisi ile karşılaşır. Evin dışındaki geleneksel mekanlarda da mahrem ve toplumsalın bir arada olduğu, birincil düzeyde ilişkiler sürdürüldüğü görülmektedir. Kasabada dışardan müdahale olmadan günlük hayat sürdürülmektedir. Bu durumun istisnası vapurla gelen turistler ve postaneden ulaşılabilen haberlerdir. Kadınlı, erkekli bir arada oturan, dans edilen bir mekan olması bakımından Recep'in pansiyonu kasaba için modern bir mekandır denilebilir.

Yüreğine Sor filminde başlangıçta geleneksel mekanlar ve toplumsal ilişkiler gösterilmektedir. Köyde cemaat; birlikte çalışan, yardımlaşan, kadın ve erkeklerin bir arada eğlendiği bir topluluk görünümündedir. Müslüman ve gayrimüslim olanlar arasında da barışçıl ilişkiler ve karşılıklı alışveriş söz konusudur. Ahalinin ortak düşmanı kaçakçılar, zaptiyeler ve hatta devlet adına zorbalık yapan valilerdir. Ayrıca iyi komşu olmak ve Gazi olmak paylaşılan ortak değerlerdendir. Köyde Müslüman cemaat camide ve meydanda toplanır. Ancak yeni düzenlemelerle gayrimüslimlerin, Müslümanlarla eşit vatandaşlık haklarına kavuşması bir taraftan Müslümanlar arasında tepkiyle karşılanırken; diğer taraftan Ortodoks Kilisesi de ağır vergilerden dolayı Hristiyan kimliğini gizleyen üyelerinin kimliklerini açıklaması için baskı yapmaktadır. Başlangıçta yayla, cami, meydan, çarşı gibi mekanlarda; düğün, üzüm toplama, oyun gibi etkinliklerde bir arada görülen ahalî giderek dini kimlikleri doğrultusunda ayrışacaktır. Filmde dinin yaşam gibi ölümü de düzenlediği vurgulanmaktadır. Mekanlarda ayrışma Mustafa'nın dedesinin gömülmesi sırasında kendisi için hazırlanan Müslüman mezarlığına değil, gayrimüslim mezarlığına götürülmesiyle ifade edilmiştir.

Sonuç

Sosyolojiyi “toplum hakkında bilinçlenme” olarak tanımladığımızda, sinema filmlerinin de tıpkı edebiyat metinleri gibi üst düzeyde sosyolojik nitelik taşıdıkları görülmektedir. Filmler aracılığıyla yalnız toplumsal olana değil bireye, bu çerçevede yönetmene yönelik çıkarımlarda bulunmak da mümkündür. Kültürel ürünler, toplumsal yapıyla, tarihsel dönemlerle, somut yaşantıyla, egemen düşünüş tarzlarıyla bağlantılı ele alındığında toplumsala ve toplum içindeki bireye ilişkin süreklilik ve farklılık gösteren temel noktalar açığa çıkarılabilmektedir.

Yusuf Kurçenli, filmlerinde toplum ve birey arasındaki çatışmanın belirleyici olduğunu, geleneksellik ve modernleşme arasında kalan bireyin durumunu ele aldığını vurgulamaktadır. Çalışmada bu noktadan yola çıkılmış, toplum yapısında ve geleneksel-modern çatışmasında temel belirleyicilerden olan ‘ideoloji olarak din’ bağlamında *Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe* (1983) ve *Yüreğine Sor* (2009) filmlerinde toplumsal yapı, ilişkiler, mekanlar ve ana karakterlerin özellikleri ele alınmıştır.

İdeoloji olarak dinin toplumsal yapı ve ilişkileri düzenleyici etkisi *Ve Recep, Ve Zebra, Ve Ayşe* filminde toplumsal ilişkiler, bireyin kimlik oluşumu ve mekanların düzenlenmesi bağlamında belirgin olarak ortaya konulmuştur. *Yüreğine Sor* filminde ise ideoloji olarak din olgusunun belirleyici niteliği yeterince vurgulu olarak ele alınmamıştır.

Filmlerdeki ana karakterlerin toplumsal olarak temsil edildikleri sınıf ve değerler çerçevesinde değerlendirilmesi sonucunda, sınıfsal farklılıklara *Yüreğine Sor* filminde daha fazla işaret edildiği, *Ve Recep Ve Zebra Ve Ayşe* filminde ise böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülmektedir.

Yüreğine Sor filminde modernleşme süreci devlet tarafından yapılan düzenlemelerle, tebadan vatandaş konumuna geçilmesi ve bireylerin inanç ve ifade özgürlüğünün tanınması biçiminde kendisini göstermektedir. Ancak içinde yaşanan cemaat yapısı buna göre düzenlenmemiştir. Bu durum toplumsal ilişkilerde, bireyin doğum, evlilik ve ölüm ritüellerinde, aile ve cemaat yapısında sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bir araya gelinen toplumsal mekanlar dönüşüm geçirmektedir. *Ve Recep*, *Ve Zebra*, *Ve Ayşe* filminde ise modernleşme süreci yine dışarıdan gelmekte, bu kez turizm aracılığıyla kasabaya etki etmektedir. Film modernleşmenin ekonomik sonuçlarından çok, kültüre etkisine vurgu yapmaktadır. Bu etkiyi toplumsal ilişkiler, kurumlar ve mekanlar üzerinden gözlemlemek mümkündür.

Ve Recep *Ve Zebra* *Ve Ayşe* filminde toplum yapısının bireyi hangi yollarla şekillendirdiği, bu anlamda Türk toplumunda bireyin daha farklı değerlendirilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.¹⁰ *Yüreğine Sor* filminde ise dinin ideolojik niteliğinden çok, birey üzerinde baskı oluşturan, toplumsal olarak ayrıştıran özelliğine vurgu yapılmıştır.¹¹ İki filmde ideoloji olarak din konusunun ele alınmasındaki temel farklılık, Kurçenli'nin 1980'li yılların başında senarist Ayşe Şasa ile çalışmış olmasından kaynaklanmaktadır. *Yüreğine Sor*'da farklı dönemlerdeki anlatıcılar tarafından tekrarlanan "Ey insanlar, ey Müslümanlar, ey Hristiyanlar, el birliği edip mutluluğumuza mani oldunuz, siz de mutluluk yüzü görmeyesiniz" sözleri baskıya karşı filmin tepkisini özetlemektedir. Bu bağlamda film din/toplum/birey olgularını aralarında etkileşim olanakları bulunmayan "ikili karşıtlıklar" biçiminde betimlemektedir.

Kaynakça

Akbulut, H. (2012). Yeşilçam Kendi Geçmişini Anımsıyor: Gönderilmemiş Mektuplar. H. Akbulut içinde, *Yeşilçam'dan Türk Sinemasına Melodramatik İmgelem* (s. 91-111). İstanbul: Hayal-Perest Yayınevi.

Akman, N. (2003, 04 20). *Gönderilmemiş Mektuplar filminin yönetmeni Yusuf kurçenli: Ben bu filmi kendim için yaptım*. 7 7, 2013 tarihinde Zaman Gazetesi web sitesi: arsiv.zaman.com.tr/2003/04/20/roportaj/default.htm adresinden alındı

Atıkoğlu, A. (1985). *Kurçenli'nin filmlerinin ortak noktası. Ortaklaşa değerlerden kişisel değerlere*. 9 15, 2014 tarihinde Milliyet Gazetesi Web Sitesi: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=Yusuf%10kurçenli&isAdv=false> adresinden alındı

Atıkoğlu, A. (1986). *Yusuf Kurçenli yeni filmine hazırlanıyor: Çağdaş dramlar hala köy kökenli*. 9 15, 2014 tarihinde Milliyet Gazetesi Web Sitesi: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=Yusuf%10kurçenli&isAdv=false> adresinden alındı

---

¹⁰ Burada farklı değerlendirme sözüyle ifade edilmek istenen yaklaşıma örnek olarak bkz. (Ergun, 1991)

¹¹ Örneğin filmde imamın temsili ve camiye gidilmesi konusundaki sıkı denetimle, Yusuf Kurçenli'nin yönetmen yardımcısı olarak çalışmış olan, en son filmi *İftarlık Gazoz*'u ustası olarak gördüğü Kurçenli'ye ithaf eden Yüksel Aksu'nun filmlerinde din konusundaki tutum karşılaştırıldığında temel farklılık görülmektedir. Aksu'nun filmlerinde din konusunu ele alışı konusunda bkz. (Soydemir, 2017).

- Bakoğlu, Y. (2009). *Ustaya Saygı Yusuf Kurçenli Sineması*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Belge, M. (1983). Türkiye'de Günlük Hayat. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt 3, s. 836-860). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (1985). *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Berkes, N. (1997). *Teokrazi ve Laiklik*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Bir İsyanının Savunması*. (tarih yok). 5 7, 2019 tarihinde Tiyatrolar.com.tr: <https://tiyatrolar.com.tr/tiyatro/ozgurlugun-bedeli-1> adresinden alındı
- Boratav, K. (1998). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Ergun, D. (1991). *Türk Bireyi Kuramına Giriş, Türk Kültürünün Olanakları ya da Türkiye'de Kamu İktisadının Kültür Kökenleri*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Erkılıç, H. (1997). *Sinema ve İdeoloji: 12 Eylül Filmlerinin Toplumsal Çözümlemesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Gürbilek, N. (2004). *Kötü Çocuk Türk*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karadoğan, A. (2005). *Film Çeviriyorum Abi: Şerif Gören Sinemasında Öykü, Söylem ve Tematik Yapı*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Karadoğan, A. (2018). *Modernist Estetik Türkiye'de Sanat Sineması Tarihinin Giriş (1896-2000)*. Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Kayalı, K. (2006). *Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması*. Ankara: Deniz Kitabevi Yayınları.
- Kurçenli, Y. (Yöneten). (1983). *Ve Recep Ve Zehra Ve Ayşe* [Sinema Film].
- Kurçenli, Y. (Yöneten). (2009). *Yüreğine Sor* [Sinema Film].
- Maktav, H. (2013). *Türkiye Sinemasında Tarih ve Siyaset*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Mardin, Ş. (1969). *Din ve İdeoloji Türkiye'de Halk Katındaki Dinsel İnançların Siyasal Eylemi Etkilendirmesine İlişkin Bir Kavramsallaştırma Modeli*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Mardin, Ş. (1995). *Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2008). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2012). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özgürlüğün Bedeli*. (tarih yok). 5 7, 2019 tarihinde Tiyatrolar.com.tr: <https://tiyatrolar.com.tr/tiyatro/ozgurlugun-bedeli-1> adresinden alındı

Öztürk, S. (1985). Yusuf Kurçenli: Yanlış Yapmama Noktası İle Sınırlı Kalıyoruz. *Ve Sinema*, 1, 124-128.

Soydemir, A. P. (2017). Yerelin İçinden Bir Yönetmen: Yüksel Aksu Filmlerinde Din Ögesi ve Muğla Özelinde Türkiye Taşrasının Sahici Bir Fotoğrafi. K. Kayalı içinde, *Türk Sineması Toplumu Şekillendirmenin Toplum Tarafından Şekillendirilmenin Sosyolojisi* (s. 229-240). Ankara : Bibliyotek Yayınları.

Sürvegil, S., Özgün, C., Ortaç, H., & Yapucu, O. (2015). *Türkiye Tarihi ve Uygarlıkları V: Değişim Sürecinde Türkiye 1 (1699-1908)*. İzmir: İlya İzmir Yayınevi.

Yusuf Kurçenli ile Söyleşi. (1986). *Varlık Aylık Edebiyat ve Sanat Dergisi*(944).

**Current Debates on
Social Sciences**

2

Health and Psychology

